

PROJEKT

STRATEGIA ROZWOJU MIASTA TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO NA LATA 2015-2020

Załącznik nr 1
do Zarządzenia Nr105/2015
Prezydenta Miasta
Tomaszowa Mazowieckiego
z dnia 18 marca 2015r.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO
ROZWOJU
REGIONALNEGO

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Strategia opracowana w ramach projektu:

PARTNERSTWO NA RZECZ ROZWOJU OBSZARU FUNKcjONALNEGO DOLINA RZeki PILICY W POWIECIE TOMASZOWSKIM

współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013

GMINA MIASTO
TOMASZÓW MAZOWIECKI

POWIAT
TOMASZOWSKI

GMINA
TOMASZÓW MAZOWIECKI

GMINA
INOWŁÓDZ

GMINA
RZĘCZYCA

Stowarzyszenie
Dolina Pilicy
STOWARZYSZENIE
DOLINA PILICY

Zespół konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego s.c.
zaangażowanych w proces strategiczny oraz prace nad Strategią Rozwoju Miasta Tomaszów
Mazowiecki

Jakub Żywiec

Magdalena Widuch

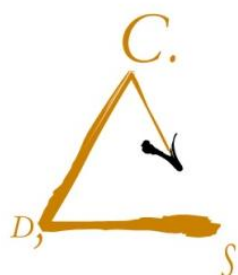
Cezary Ułasiński

Małgorzata Mikołajczyk

Ewelina Romuzga

Michał Dulak

Anna Hejda

Centrum Doradztwa Strategicznego

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Spis treści

Część I. Wprowadzenie.....	3
Proces konstruowania Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki.....	3
Struktura dokumentu.....	5
Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki jako instrument kreowania polityki rozwoju	5
Część II. Diagnoza.....	7
Ogólna charakterystyka obszaru – główne wnioski.....	7
Analiza SWOT.....	30
Część III. Strategiczna. Misja, wizja, cele strategiczne.....	39
Misja rozwoju miasta Tomaszów Mazowiecki.....	39
Część IV. Operacyjna.....	44
Domena 1. Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców.....	44
Domena 2: Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki.....	50
Domena 3: Miasto, które przyciąga ciekawą ofertą rekreacyjno-sportową, kulturalną, opiekuńczą.....	57
Część V. Wdrożeniowa. System wdrażania, monitorowania i finansowania strategii.....	61
Spójność Strategii z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu.....	61
Założenia systemu wdrażania i monitorowania Strategii.....	73
Wskaźniki monitorowania realizacji Strategii.....	75
Procedury wdrażania i monitorowania Strategii.....	79
Plan finansowy.....	81
Źródła finansowania założeń strategii.....	86

Część I. Wprowadzenie

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki opracowana została w ramach projektu „Partnerstwo na rzecz rozwoju obszaru funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim”. Działania w ramach projektu są współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013. Projekt ma charakter partnerski, jest realizowany we współpracy powiatu tomaszowskiego, miasta Tomaszów Mazowiecki – lidera partnerstwa, gminy Tomaszów Mazowiecki, gminy Inowódz, gminy Rzeczyca oraz Stowarzyszenia Dolina Pilicy.

W ramach powyższego Projektu zostały przeprowadzone prace związane z opracowaniem finalnej wersji dokumentu. Przygotowanie dokumentu było odpowiedzią na potrzebę zaprogramowania rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki.

Prace nad dokumentem były okazją do dialogu z partnerami z sektora społecznego, gospodarczego i publicznego (łącznie w warsztatach strategicznych wzięło udział 49 osób). Przedstawiciele różnych środowisk z pełnym zaangażowaniem podchodzili do wypracowywania Strategii Rozwoju swojego miasta. Dzięki poczuciu odpowiedzialności za swoją małą ojczyznę powstał dokument programujący rozwój miasta do roku 2020.

Proces konstruowania Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Proces prac nad Strategią Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki, który rozpoczęto w czerwcu 2014 r., a zakończono w grudniu 2014 r., koordynował zespół konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ulasiński, J. Szymańska.

Prace nad dokumentem Strategii opierały się o wykorzystanie szeregu wzajemnie uzupełniających się metod, prac analitycznych, eksperckich i partycypacyjnych, spośród których wymienić należy:

- analizę danych zastanych;
- badania jakościowe i ilościowe;
- analizy strategiczne (analiza SWOT, PEST, analizę interesariuszy);
- 5 spotkań warsztatowych skupiających przedstawicieli kluczowych podmiotów i instytucji z terenu miasta Tomaszów Mazowiecki;
- łącznie 5 spotkań konsultacyjnych w formule Democs i World Cafe z mieszkańcami oraz środowiskami branżowymi i instytucjami publicznymi;
- konsultacje on-line.

W ramach spotkań o charakterze warsztatowym wykorzystany został szereg różnego rodzaju metod pracy, takich jak: technika grupy nominalnej – dająca w pierwszej kolejności szansę na pracę indywidualną, następnie dyskusję w zespołach, aby ostatecznie osiągnąć konsensus na sesji plenarnej; dyskusja moderowana; prace z formularzem (kwestionariuszem) oraz zmodyfikowana metoda delficka, opierająca się o kierowane do uczestników warsztatów zadania/pytania bazujące na opracowanym i przesłanym materiale powarsztatowym. Dzięki tej metodzie, każdy

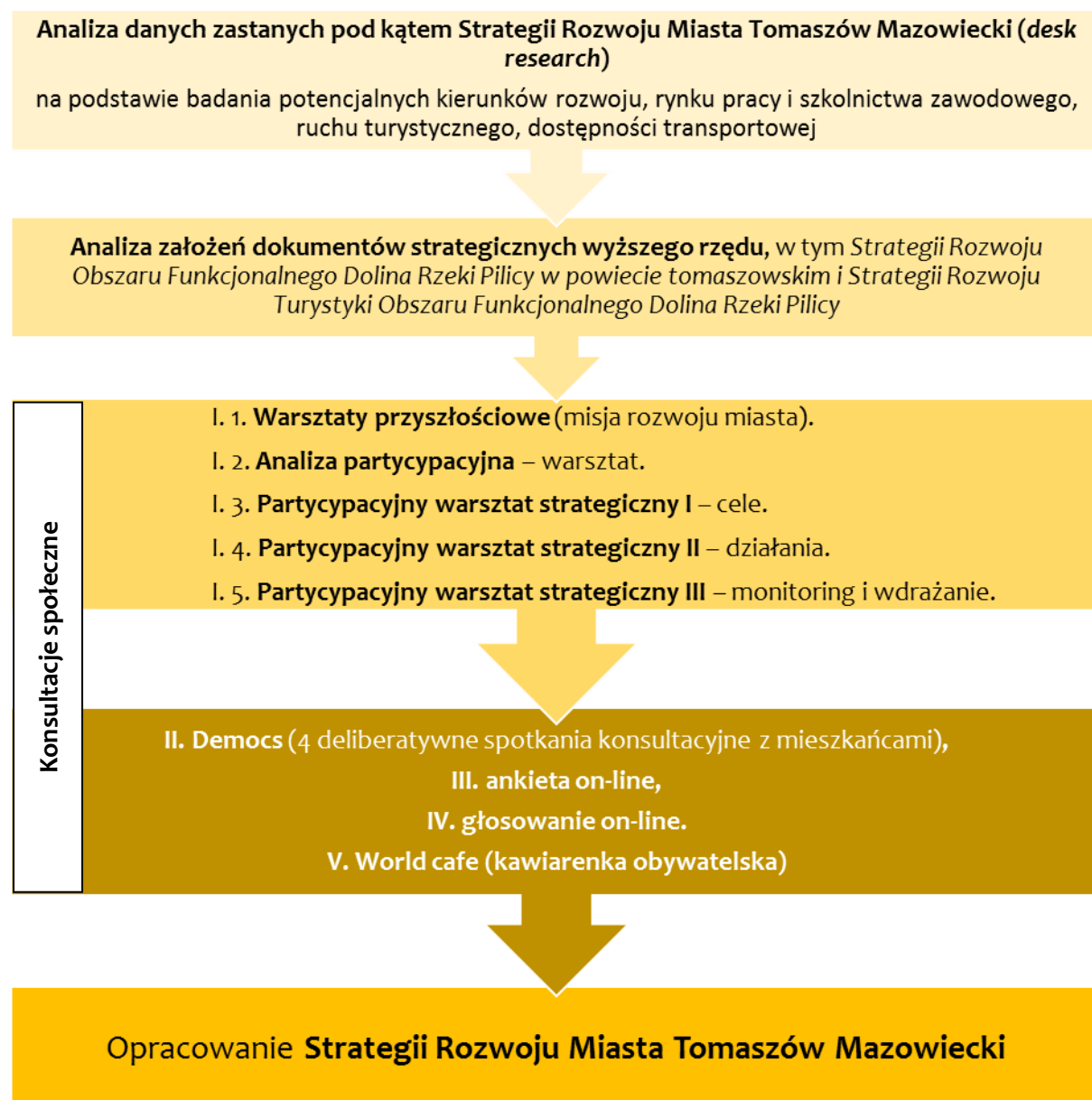
Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

z uczestników warsztatów miał możliwość spokojnej, indywidualnej i odłożonej w czasie analizy, a konsultanci uzyskiwali pewność, że nie pominięto żadnych istotnych zagadnień i kwestii.

Przygotowany i przeprowadzony przez konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego, przy aktywnym uczestnictwie zaangażowanych w rozwój miasta, proces konstruowania Strategii obejmował kilka zasadniczych etapów takich jak:

- badania i diagnoza społeczno – gospodarcza miasta;
- zdefiniowanie wizji i misji rozwoju (celu głównego) miasta Tomaszów Mazowiecki wg modelu Ashridge;
- określenie celów strategicznych (priorytetów), operacyjnych (kierunków interwencji) i zadań;
- określenie założeń do wdrażania i monitorowania zamierzeń strategicznych.

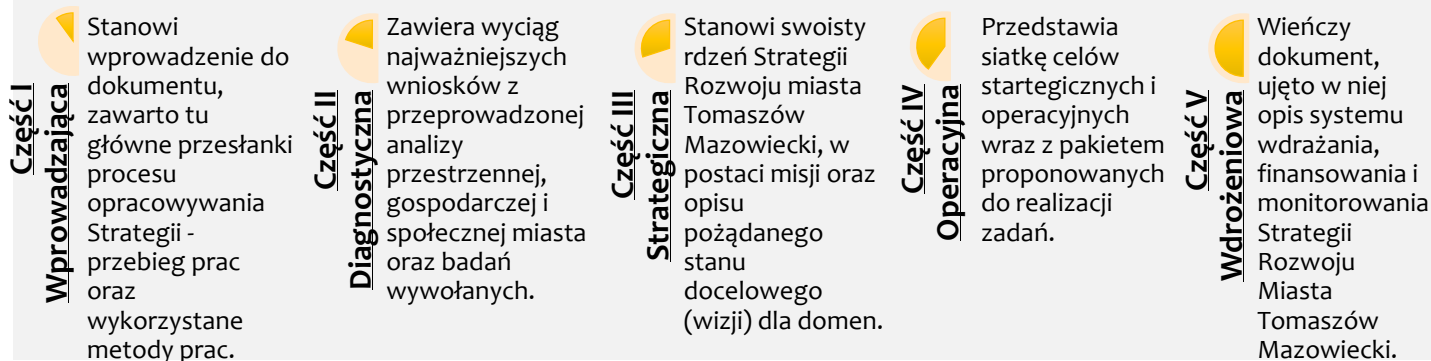
Ścieżka wypracowywania Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Struktura dokumentu

Konstrukcja Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki odpowiada logice procesu strategicznego i obejmuje pięć zasadniczych części: część pierwszą – wprowadzającą, część drugą – diagnostyczną, część trzecią – strategiczną, część czwartą – operacyjną i część piątą – wdrożeniową.

Pełny zapis diagnozy w ujęciu przestrzennym, społecznym i gospodarczym znajdują się w Załączniku nr 1.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki jako instrument kreowania polityki rozwoju

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki jest dokumentem wpisującym się w proces strategicznego myślenia o rozwoju. Jest komplementarny z innymi dokumentami strategicznymi dotyczącymi rozwoju kraju i regionu (schemat poniżej). Planowanie rozwoju miasta wpisuje się w nowe, zintegrowane podejście do polityki rozwojowej. Polega ono na podchodzeniu do kwestii wyzwań w perspektywie długo- i średniookresowej. Generalnej wizji podporządkowane są strategie sektorowe, które stwarzają ramy działania nie tylko dla administracji centralnej, ale także samorządowej oraz wszystkim podmiotom zaangażowanym w działania rozwojowe. Nowy paradygmat zarządzania rozwojem daje więcej kompetencji samorządom, zapewniając równocześnie koordynację przedsięwzięć i optymalizację systemu. Zintegrowany system w swym założeniu ma zbliżyć administrację publiczną szczebla krajowego i samorządowego, otwierać ją na kreowanie polityki rozwojowej w oparciu o szeroki i intensywny proces konsultacji i interakcji z innymi aktorami gry o rozwój (sektor społeczny i gospodarczy).

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Szczegółowy opis powiązań Strategii z dokumentami wyższego rzędu znajduje się w Części V dokumentu.

Cześć II. Diagnoza

Ogólna charakterystyka obszaru – główne wnioski

Wnioski zamieszczone w poniższym rozdziale są syntezą diagnozy społeczno-gospodarczej dla miasta Tomaszów Mazowiecki, obejmującej zagadnienia związane ze sferą przestrzenną, gospodarczą i społeczną oraz przeprowadzonych badań z mieszkańcami miasta i turystami. Podstawowym typem badań zastosowanych do opracowania diagnozy jest analiza danych zastanych. Głównymi źródłami danych są dane statystyczne, pozyskane z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz dokumenty strategiczne i planistyczne samorządu gminy miejskiej, powiatu oraz województwa. Analiza danych zastanych pozwoliła poznać ogólną charakterystykę obszaru. Opinia mieszkańców na temat miasta pochodzi z badania ilościowego metodą CATI, czyli wspomaganego komputerowo wywiadu telefonicznego, które objęło 1088 osób z terenu miasta. Dodatkowo przywołano wyniki badania ruchu turystycznego, które zostało przeprowadzone metodą PAPI na próbie 500 turystów, w kluczowych miejscach turystycznych na terenie powiatu (w mieście były to: na parkingu przy Skansenie Rzeki Pilicy, na terenie Ośrodka Sportu i Rekreacji i przy podziemnej trasie turystycznej Groty Nagórzyckie) celem poznania ich opinii i potrzeb na temat oferty turystycznej powiatu.

Gmina miejska Tomaszów Mazowiecki zlokalizowana jest w południowej części powiatu tomaszowskiego i zajmuje powierzchnię 150 km², co stanowi 14,6% jego powierzchni. Jest ona głównym ośrodkiem administracyjno-usługowym powiatu i jedynym miastem na jego terenie. Tomaszów Mazowiecki zaliczany jest do dużych ośrodków miejskich województwa łódzkiego, zaraz za Łodzią, Piotrkowem Trybunalskim i Pabianicami. Miasto to obok 25 innych ośrodków w województwie (m.in. Zgierz, Pabianice, Zduńska Wola) zaliczane jest do miast o słabym potencjale rozwojowym¹. Struktura gospodarcza tych ośrodków jest na tyle mało konkurencyjna, że w ostatnich latach nie udaje się powstrzymać utraty funkcji społeczno-gospodarczych na co największy wpływ ma dominująca pozycja Łodzi.

Tomaszów Mazowiecki leży blisko granic wstępnie delimitowanego Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego (ŁOM). Choć nie posiada on bezpośrednich powiązań funkcjonalnych z ŁOM to znajduje się jednak w strefie powiązań funkcjonalnych w ramach układu bipolarnego Łódź-Warszawa. Sam Tomaszów Mazowiecki najsilniejsze wewnętrzne powiązania funkcjonalne posiada z Opoczmem oraz Sulejowem. Stosunkowo słaba sieć powiązań funkcjonalnych Tomaszowa Mazowieckiego z innymi miejscowościami rzutuje na wielkość obszaru funkcjonalnego oddziaływania tego miasta, który obejmuje jedynie gminę wiejską Tomaszów Mazowiecki i Lubochnia.

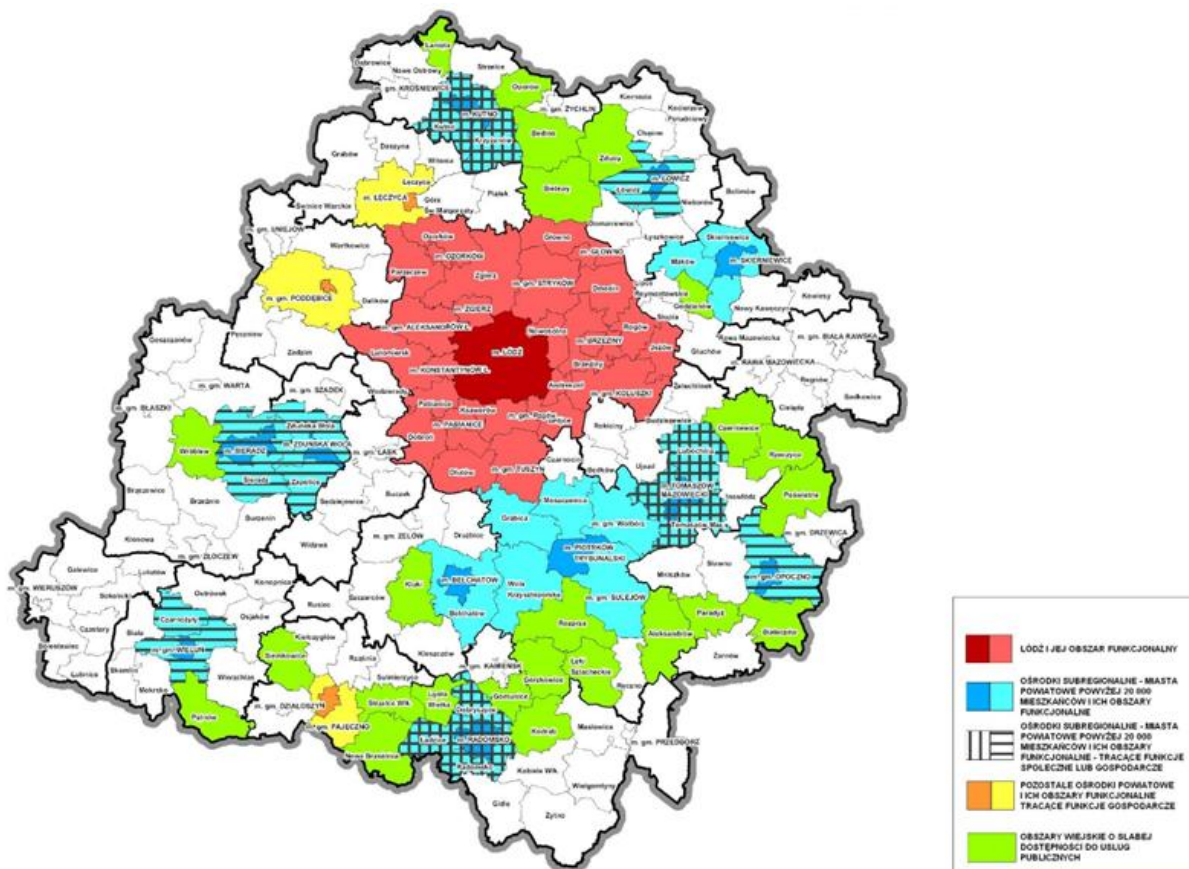
---

¹ Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, 26 luty 2013 r., s. 41-42.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rysunek 1. Obszary strategicznej interwencji (OSI) wynikające z założeń polityki państwa w województwie łódzkim w 2010 r.

Źródło: Aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Łódź, lipiec 2012.

Szansą na poprawę słabnącej pozycji Tomaszowa Mazowieckiego w strukturze osadniczej województwa są największe w Polsce złoża surowców niezbędnych do wyrobu ceramiki. Dzięki tym zasobom obszar pomiędzy Tomaszowem Mazowieckim i Opoczmem tworzy obszar funkcjonalny jakim jest zagłębie ceramiczno-budowlane.

Miasto charakteryzuje się dobrą dostępnością komunikacyjną ze względu na centrale położenie w kraju, bliskość takich ośrodków miejskich jak Łódź (52 km) i Warszawa (111 km), bliskość węzłów autostradowych (węzeł A1 w Piotrkowie Trybunalskim – 33 km, węzeł A1 i A2 w Strykowie – 60 km) oraz stosunkowo niedaleką odległość do portów lotniczych w Łodzi (58 km) i Warszawie-Okęcie (107 km.)

Łączące się na obszarze Tomaszowa Mazowieckiego drogi krajowe i wojewódzkie czynią z niego ważny węzeł komunikacyjny w skali kraju. Przez miasto przebiega droga ekspresowa S8 Wrocław – Białystok, która stanowi jednocześnie polski odcinek międzynarodowej trasy E-67 łączącej Czechy (Praga) z Finlandią (Helsinki). W Tomaszowie Mazowieckim rozpoczyna się z droga krajowa nr 48, która biegnie do Kocka w województwie lubelskim, przez miasto przebiega także droga wojewódzka nr 713 łącząca Łódź z Opoczmem.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Miasto ma bezpośrednie połączenia kolejowe z Łodzią, Opoczmem, Koluszkami, Skierniewicami. Z Tomaszowa Mazowieckiego kursują także pociągi dalekobieżne do Krakowa, Lublina, Gdyni, Poznania i Szczecina.

Uwarunkowania środowiskowe

Tomaszów Mazowiecki charakteryzuje się równinną rzeźbą terenu bez wyraźnego zróżnicowania powierzchni. Bardzo ważnym elementem rzeźby terenu miasta jest dolina rzeki Pilica. Oprócz Pilicy przez teren miasta przepływają jeszcze cztery rzeki: Wolbórka, Czarna Bielina, Piasecznica i Lubochenka. Bezpośrednim dopływem Pilicy na terenie Tomaszowa jest Wolbórka.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego oprócz rzek znajdują się także zbiorniki wodne. W dzielnicy Ludwików, znajduje się Rezerwat Niebieskie Źródła, który tworzą wywierzyska wód krasowych, czyli silnie bijące źródła (od 57 do 152 l/s) z wapiennego podłoża. Woda ma charakterystyczną turkusową barwę, od której nawiązuje nazwa rezerwatu. Niedaleko od granic Tomaszowa Mazowieckiego znajduje się sztuczny zbiornik wód powierzchniowych Pilicy – Zalew Sulejowski. Obecnie wykorzystywany głównie w celach rekreacyjnych.

Na ternie miasta Tomaszowa Mazowieckiego występują surowce mineralne takie jak czwartorzędowe piaski i żwiry należące do grupy tzw. kopalin krzemionkowych, a ich udokumentowane złoża znajduje w Ludwikowie – jednej z dzielnic miasta. Wydobywany surowiec z aktualnego złoża „Ludwików II B” stosowany jest jako piasek formierski i budowlany. Bezpośrednio za granicami miasta znajduje się złoża Biała Góra wraz z kopalnią, gdzie również wydobywa się piaski formierskie i szklarskie.

W Tomaszowie Mazowieckim powierzchnia lasów ogółem wynosiła w 2013 r. 499 ha i była większa o 49 ha niż w 2003 r. Lesistość, czyli udział lasów w ogólnej powierzchni miasta w 2013 r. wyniosła 12,8% i jej poziom był wyższy o 1,9 pp. niż dziesięć lat wcześniej.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego dużym problemem jest niska emisja, której źródłem są głównie domy jednorodzinne. Miasto jest ponadto narażone na zanieczyszczenia komunikacyjne ze względu na położenie przy ważnym węźle komunikacyjnym. Do zakładów emitujących najwięcej zanieczyszczeń należy Zakład Gospodarki Ciepłowniczej, Spółdzielnia Mieszkaniowa „Przodownik” oraz Zakłady Tkanin Wełnianych „Mazovia” w upadłości.

Stan wód w Tomaszowie Mazowieckim jest zły. Pod względem ekologicznym, jak i chemicznym dwie stacje pomiarowe w mieście wskazują niekorzystne warunki na rzekach Wolbórka i Czarna. Pierwsza jest rzeką o III klasie czystości, druga zaś o IV klasie czystości. Na terenie miasta znajdują się też dwa zakłady oczyszczania ścieków i uzdatniania wody. Zakład Gospodarki Wodno – Kanalizacyjnej Sp. z o.o. (oczyszczalnia mechaniczno-biologiczna) oraz Wydział Produkcji Wody w Tomaszowie Mazowieckim (oczyszczalnia mechaniczna – w likwidacji).

Zarówno, jakość powietrza, jak również jakość wód powierzchniowych bezpośrednio wpływa na jakość życia mieszkańców. Sytuację poprawić może wymiana pieców węglowych na nowsze modele lub na piece spalające gaz ziemny. Dodatkowo decydenci powinni dążyć do jak najszybszego podłączenia nowopowstających domów do miejskiej sieci ciepłowniczej. Środki na

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

te inwestycje mogą być pozyskane z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz z programów operacyjnych na lata 2014-2020.

Na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki zlokalizowano następujące formy prawnej ochrony przyrody²:

- 4 pomniki przyrody:
  - 7 dębów szypułkowych przy Muzeum (ul. P.O.W .11/15),
  - 2 dęby szypułkowe przy ulicy P.O.W .17,
  - 2 dęby szypułkowe przy budynku MOK w Parku Miejskim (ul. Browarna),
  - lipa drobnolistna w Białostrzegach na terenie byłego parku (przy d. G.S. Samopomoc Chłopska),
- rezerwat „Niebieskie Źródła” (obszary Natura 2000 o kodzie PLH 100005),
- „Łąki Ciebłownicze” (obszary Natura 2000 o kodzie PLH 100035),
- Stanowisko dokumentacyjne Groty Nagórzyckie
- Zespół przyrodniczo – krajobrazowy doliny Wolbórki,
- Spalsko-Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu,
- tereny lasów ochronnych (lasy stanowiące drzewostany uszkodzone na skutek działalności przemysłu, oraz lasy wodochronne) zgodnie z zarządzeniem nr 100 MOŚ z dn. 23.07 1996 r. w sprawie uznania za lasy ochronne lasów stanowiących własność Skarbu Państwa, będących w zarządzie PGL Lasy Państwowe Nadleśnictwa Smardzewice, Nadleśnictwa Spały, Nadleśnictwa Piotrków.

W granicach administracyjnych miasta Tomaszowa Mazowieckiego znajdują się także otuliny dwóch parków krajobrazowych: Spalskiego Parku Krajobrazowego oraz Sulejowskiego Parku Krajobrazowego.

Planowanie przestrzenne i zagospodarowanie przestrzeni

W 2012 r. w Tomaszowie Mazowieckim obowiązywało 48 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które pokrywały 163 ha. Stanowiło to niecałe 4% powierzchni całego miasta. Jest to znacznie niższy odsetek niż dla całego powiatu tomaszowskiego (24,2%), województwa łódzkiego (28,9%), Polski (27,9%) oraz porównywanych miast (z wyjątkiem Zgierza, który jest w podobnej sytuacji).

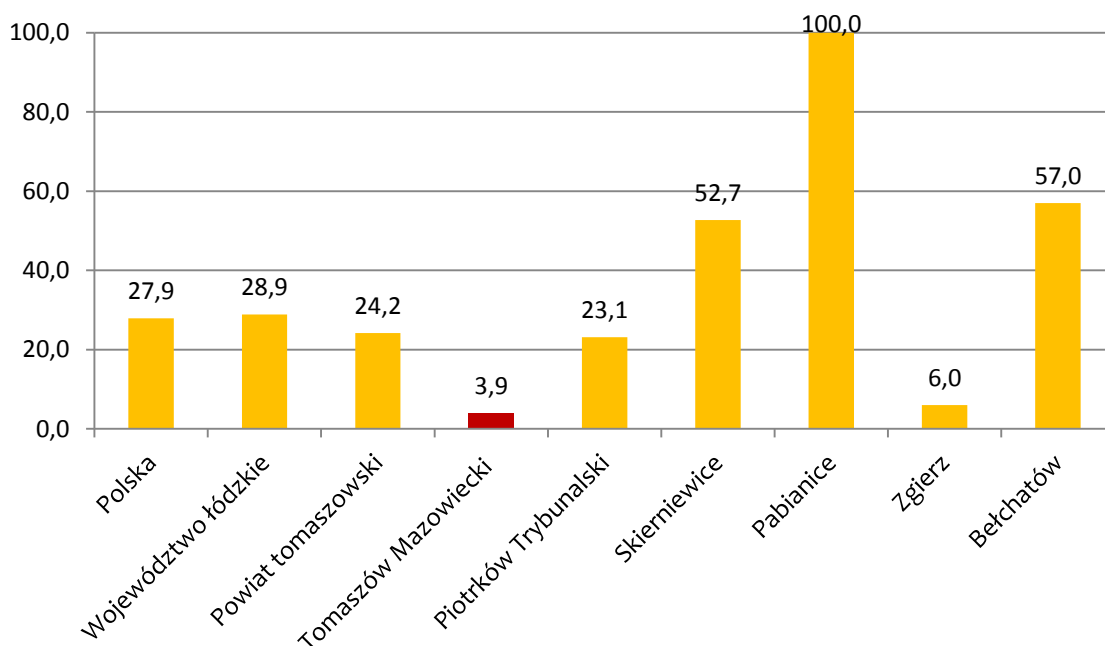
Niewielka powierzchnia miasta objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz mijające 5 lat od aktualizacji studium powinny skłonić miasto do zwiększenia wysiłków usprawnienia zarządzania przestrzenią publiczną.

---

² Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2008-2015, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=230915, s. 38; Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013. Aktualizacja na rok 2012, http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/get_file_contents.php?id=228688, 29-30.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rysunek 2. Powierzchnia objęta uchwalonymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2012 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, 2014

Infrastruktura techniczna

Infrastruktura komunalna

Tomaszów Mazowiecki zaopatrywany jest w wodę przede wszystkim z ujęć powierzchniowych, a dodatkowo także z ujęć podziemnych. Długość sieci wodociągowej w Tomaszowie Mazowieckim przez ostatnie dziesięć lat praktycznie się nie zmieniła. W 2013 r. wynosiła 163,1 km, a w 2004 r. 163,9 km. W Tomaszowie Mazowieckim z wodociągów korzysta obecnie 91,4% mieszkańców. Jest to, co prawda więcej niż średnia dla powiatu (87,1%), czy województwa (89,9%), ale najmniej spośród innych miast regionu zbliżonych liczbą ludności do Tomaszowa Mazowieckiego.

W 2012 r. jedynie ok. 79% mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego korzystało z sieci kanalizacyjnej. Było to znacznie mniej niż w pozostałych porównywalnych wielkościowo miastach. Inwestycje by w pełni skanalizować miasto wydają się tym bardziej konieczne, że pozwalają ograniczyć rozpraszanie zabudowy mieszkaniowej w strefie podmiejskiej, a to z kolei sprzyja zmniejszeniu kosztów świadczenia usług publicznych w gminie.

Także odsetek mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków jest bardzo niski. Co prawda wskaźnik ten na poziomie prawie 67% jest dużo wyższy niż średnia dla powiatu tomaszowskiego, to jednak pozostałe duże miasta w województwie, takie jak Piotrków Trybunalski, Skierniewice, Zgierz radzą sobie znacznie lepiej i prawie całą ich populację obsługują oczyszczalnie ścieków.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Tabela 1. Odsetek mieszkańców miasta Tomaszów Mazowiecki korzystających z wodociągów, sieci kanalizacyjnej w 2012 r. i oczyszczalni ścieków w 2013 r. na tle porównywalnych jednostek terytorialnych [w %].

	wodociągi	kanalizacja	oczyszczalnie
Polska	87,9	64,3	70,3
Województwo łódzkie	89,9	60,4	68,0
Powiat tomaszowski	87,1	54,0	49,4
Tomaszów Mazowiecki	91,4	79,8	66,7
Piotrków Trybunalski	96,4	89,0	100,0
Skierniewice	92,9	88,1	99,7
Pabianice	92,3	80,5	94,0
Zgierz	95,5	79,4	99,8
Bełchatów	98,4	93,7	95,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Miasto podjęło działania w kierunku modernizacji systemu odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych. Od 2008 r. prowadzony jest przy udziale środków europejskich projekt „Modernizacja oczyszczalni ścieków i skanalizowanie części aglomeracji Tomaszowa Mazowieckiego” realizowany przez Zakład Gospodarki Wodno - Kanalizacyjnej w Tomaszowie Mazowieckim Sp. z o.o., który zakłada wybudowanie ok. 102 km sieci kanalizacyjnej i modernizację ok. 19 km istniejącej sieci sanitarnej oraz modernizację oczyszczalni ścieków. Zakończenie projektu planowane jest na rok 2015.

Infrastruktura transportowa i komunikacja publiczna

Obecnym problemem miasta jest duże natężenie ruchu tranzytowego z kierunku Łodzi i drogi nr 8 w stronę Opoczna (ciąg drogi wojewódzkiej nr 713) oraz ruchu turystycznego z kierunku północnego, przez centrum miasta w rejony terenów rekreacyjnych Zalewu Sulejowskiego. W efekcie powoduje to przeciążenia ruchem samochodowym głównie w rejonie śródmieścia.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego komunikację publiczną obsługują autobusy miejskie, autobusy międzymiastowe oraz kolej. W samym mieście funkcjonuje jedynie komunikacja autobusowa prowadzona przez spółkę miejską - Miejski Zakład Komunikacyjny w Tomaszowie Mazowieckim Sp. z o. o. W odległości 3 km od centrum miasta znajduje się dworzec kolejowy PKP i autobusowy PKS. Międzymiastowa komunikacja autobusowa, oprócz krajowych tras, obsługuje także połączenia powiatowe (Wielka Wola, Czerniewice, Żelechlinek, Będków) oraz wojewódzkie (Opoczno, Gapinin, Rawa Mazowiecka, Skierniewice, Łódź, Wieluń i Piotrków Trybunalski). Miasto ma także stosunkowo długą sieć ścieżek rowerowych w porównaniu do podobnych miejscowości w województwie. Od 2012 do 2013 r. długość tras dla rowerów wzrosła z 2,9 km do 24,3 km.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Tabela 2. Długość ścieżek rowerowych w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych w 2013 r.

	Długość ścieżek rowerowych (km)
Województwo łódzkie	471,9
Powiat tomaszowski	30,1
Tomaszów Mazowiecki	24,3
Piotrków Trybunalski	20,9
Skierniewice	19,3
Pabianice	2,3
Bełchatów	24
Zgierz	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Infrastruktura drogowa i komunikacja publiczna wymagają jednak usprawnienia. Badania mieszkańców wykazały, że zaraz po wysokim bezrobociu największą wadą gminy miejskiej jest zła jakość infrastruktury drogowej oraz dostępności komunikacyjnej. Badani wskazywali na problem, jakim jest niesatysfakcjonująca siatka połączeń komunikacyjnych między gminami oraz zły stan nawierzchni drogowej i chodników.

Mieszkalnictwo

Tomaszów Mazowiecki charakteryzuje się najniższym spośród porównywanych miast przyrostem liczby mieszkań w latach 2004-2012, który wynosił 819 mieszkań. Pod względem liczby mieszkań Tomaszów Mazowiecki znajduje się zaraz za Piotrkowem Trybunalskim i Pabianicami. Przeciętna powierzchnia użytkowa jednego mieszkania w Tomaszowie Mazowieckim wynosiła 59 m² i była znacznie niższa niż średnia dla powiatu tomaszowskiego (69,1 m²) i województwa (67,8 m²). Miasto Tomaszów Mazowiecki w 2012 r. posiadało 143 mieszkania socjalne o łącznej powierzchni 3670 m².

O niskim standardzie mieszkań w Tomaszowie Mazowieckim świadczyć może wskaźnik lokali mieszkalnych posiadających łazienki. W 2012 r. było to tylko 88,7%, podczas gdy w pozostałych miastach wskaźnik ten wynosił prawie 90% i więcej (Piotrków Trybunalski, Skierniewice, Bełchatów, Zgierz).

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Tabela 3. Wyposażenie mieszkań w mieście Tomaszów Mazowiecki w wybrane instalacje techniczno-sanitarne w 2012 roku na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	Wodociąg		Łazienka		Centralne ogrzewanie		Gaz sieciowy	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Powiat tomaszowski	41427	92,5	36832	82,2	33342	74,4	18451	41,2
Tomaszów Mazowiecki	25240	95,3	23513	88,7	21734	82,0	17137	64,7
Piotrków Trybunalski	30469	98,5	28530	92,2	25012	80,8	23744	76,7
Skierniewice	18804	96,9	18317	94,4	17661	91,0	12663	65,3
Pabianice	29077	94,1	26702	86,4	24343	78,8	20990	67,9
Zgierz	22493	97,0	20802	89,7	18626	80,3	16149	69,6
Bełchatów	20857	99,3	20537	97,7	20194	96,1	17110	81,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Sektor gospodarki i przedsiębiorczości

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim do rejestru REGON wpisano 521 nowych podmiotów gospodarczych. Było to aż o 18% mniej niż w 2009 r. W 2013 r. na terenie Tomaszowa Mazowieckiego zlokalizowanych było łącznie 5512 podmiotów gospodarki narodowej. Stanowiło to prawie 60% tego typu podmiotów działających w powiecie tomaszowskim.

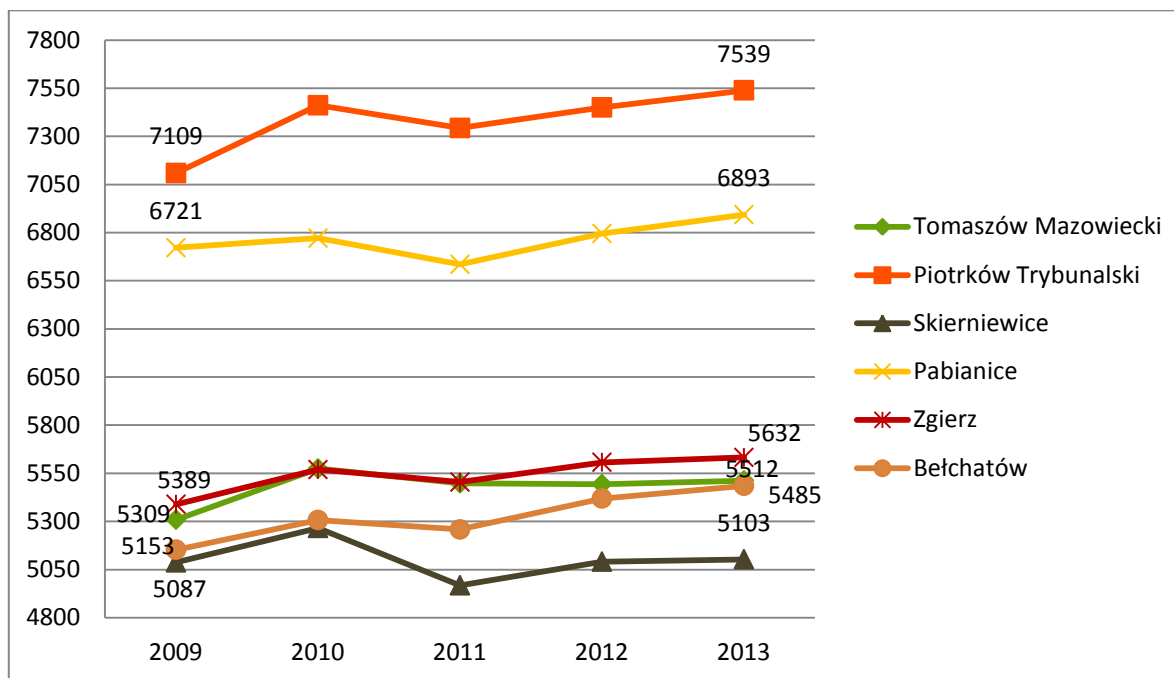
Pod względem struktury własnościowej w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. dominowały podmioty prywatne (5347), które stanowiły 59,8% wszystkich tego typu podmiotów w powiecie tomaszowskim, zaś pod względem struktury wielkościowej dominowały mikroprzedsiębiorstwa. W mieście znajdują się tylko 4 duże przedsiębiorstwa.

Do połowy lat 90. XX w. struktura gospodarki Tomaszowa Mazowieckiego zdominowana była przez duże zakłady przemysłowe z branży włókienniczej. Od tego czasu tomaszowska gospodarka przeszła zmianę opierając się głównie o firmy handlowo-usługowe. Wśród największych przedsiębiorstw działających na terenie miasta wciąż znajdują się zakłady produkcyjne i przemysłowe, takie jak Frito Lay Poland Sp. z o.o. (branża spożywcza), Ceramika Paradyż Sp. z o.o. (ceramika), Roldrob S.A. (produkcja drobiarska). Na terenie Tomaszowa działa też kilka zakładów z branży włókienniczej, np. Zakłady Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A, Galli Poland Sp. z o.o., Część terenów inwestycyjnych Tomaszowa Mazowieckiego należy do podstrefy Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rysunek 3. Liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w latach 2009 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych.

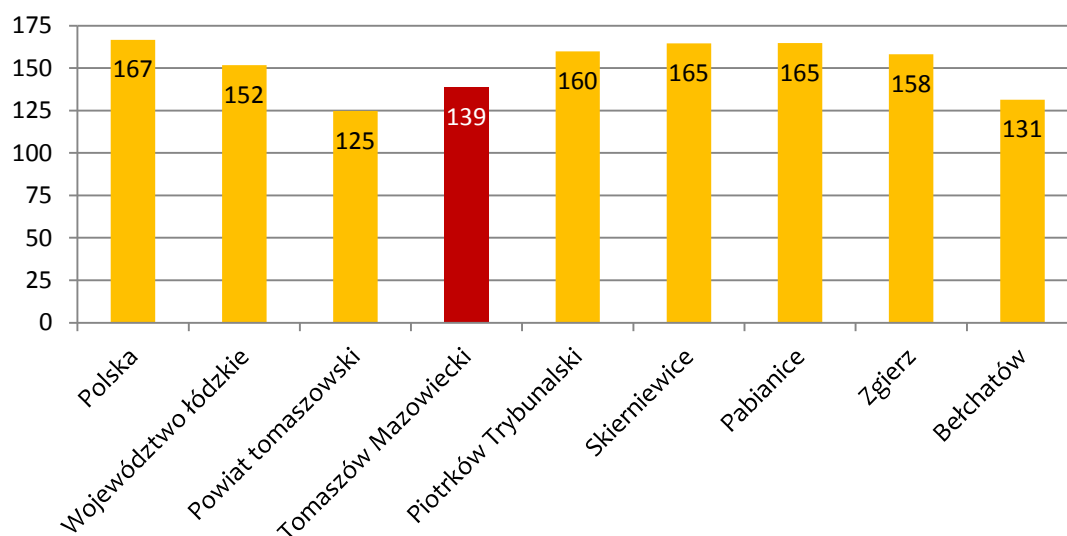
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Struktura podmiotów gospodarczych w Tomaszowie Mazowieckim jest umiarkowanie zróżnicowana. Według sekcji PKD 2007 najliczniej reprezentowane są przedsiębiorstwa z branży handlu hurtowego i detalicznego oraz naprawy pojazdów (sekcja G) – 31,1% wszystkich firm w mieście. W dalszej kolejności trzykrotnie mniej podmiotów gospodarczych niż w sekcji G funkcjonuje w sekcji C - przetwórstwo przemysłowe (10,9%) oraz sekcji F – budownictwo (10,9%).

Wskaźnik przedsiębiorczości liczony liczbą podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym jest ważnym miernikiem potencjału gospodarczego miasta. Pod tym względem Tomaszów Mazowiecki (138,6 podmiotów) wybija się na tle innych miejscowości w powiecie (124,7 podmiotów).

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rysunek 4. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Wskaźnikiem, który świadczy o postawie i zaradczości osób mieszkających w mieście, jest wskaźnik przedsiębiorczości liczony liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców. Ze wskaźnikiem wynoszącym 107 w 2013 r. miasto wypada niekorzystnie na tle średniej dla kraju (121), województwa (115) i innych dużych miast w regionie np. Piotrkowa Trybunalskiego (122).

W Tomaszowie Mazowieckim wsparcie i doradztwo dla firm zapewniają dwa stowarzyszenia: Stowarzyszenie Kupców Targowiska Miejskiego w Tomaszowie Mazowieckim oraz Stowarzyszenie Kupców i Przedsiębiorców Powiatu Tomaszowskiego (choć ich oferta jest ograniczona do jednej branży). Niewielka liczba instytucji otoczenia biznesu może powodować deficyt informacji dla potencjalnych inwestorów. Dlatego władze miasta powinny po pierwsze, opracować kompleksową ofertę dla inwestorów chcących założyć działalność na terenie Tomaszowa Mazowieckiego, a po drugie, przygotować program pomocy finansowej i instytucjonalnej dla lokalnych przedsiębiorców.

Rynek pracy i bezrobocie

Tomaszów Mazowiecki posiada największą liczbę osób zarejestrowanych, jako bezrobotne w porównaniu do innych największych ludnościowo miast województwa. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. wynosiła 4860 osoby, z czego 51,7% stanowili mężczyźni, a 48,3% kobiety. Liczba osób pozostających bez pracy w mieście stanowiła ponad 58% bezrobotnych z całego powiatu tomaszowskiego.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

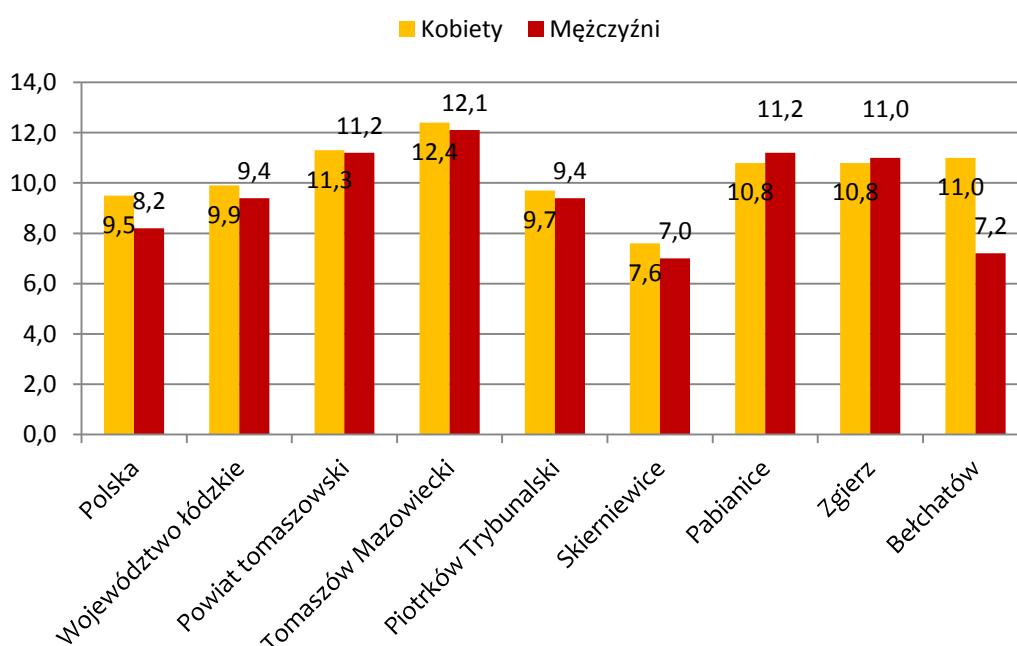
Tabela 4. Struktura zarejestrowanych bezrobotnych według płci w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Polska	2157883	1058427	1099456
Województwo łódzkie	151626	77663	73963
Powiat tomaszowski	8322	4417	3905
Tomaszów Mazowiecki	4860	2512	2348
Piotrków Trybunalski	4504	2296	2208
Skierniewice	2253	1118	1135
Pabianice	4611	2407	2204
Zgierz	3881	2011	1870
Bełchatów	3771	1551	2220

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Miasto posiada najwyższy odsetek osób bezrobotnych w wieku produkcyjnym (12,2%) spośród innych podobnych pod względem ludności miast w województwie łódzkim. Zaraz za Tomaszowem Mazowieckim najgorszy wskaźnik posiadają Pabianice (11%). Osoby bez prawa do zasiłku w Tomaszowie Mazowieckim stanowią 85,2% ogółu bezrobotnych.

Rysunek 5. Odsetek zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych (w %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

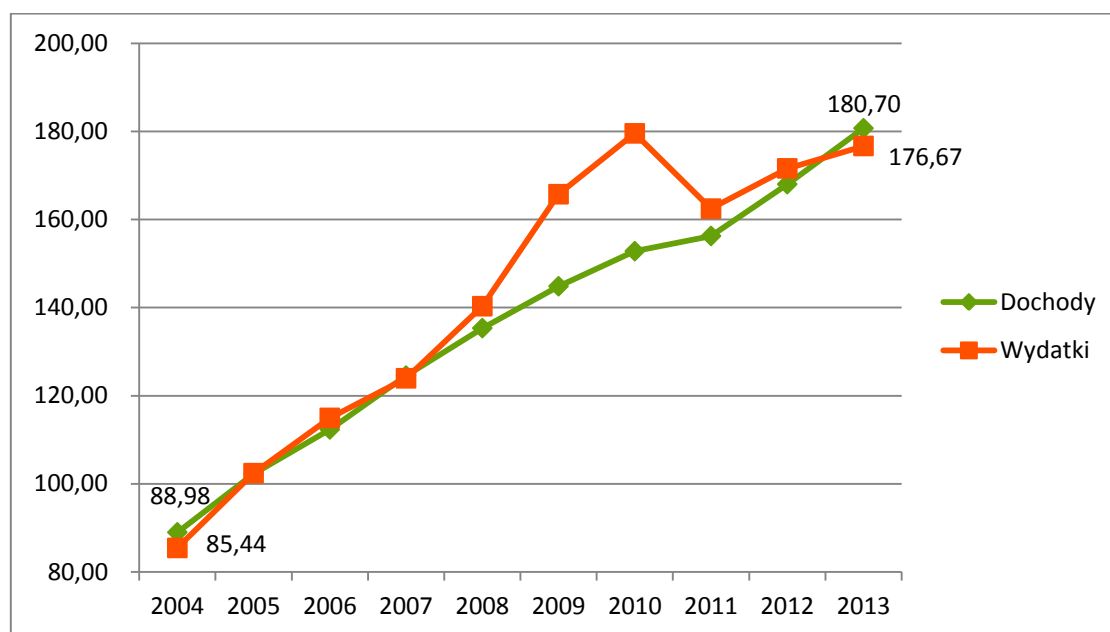
Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Opinia badanych mieszkańców potwierdza zaprezentowane powyżej wskaźniki. Na pytanie czy miasto jest dobrym miejscem do zamieszkania średnia ocen wyniosła 3,60 (na skali 1-5, gdzie 1 oznaczało zdecydowanie nie, 5-zdecydowanie tak) i jest to średnia nieco niższa od średniej dla powiatu ogółem (3,71). Natomiast pytanie czy miasto jest dobrym miejscem do znalezienia pracy uzyskało dużo niższy wynik – średnia ocen wyniosła 2,85 (na skali 1-5)

Zarządzanie finansami publicznymi

Kondycję finansów samorządu miejskiego najlepiej opisuje budżet miasta. W 2013 r. dochody miasta Tomaszów Mazowiecki osiągnęły kwotę 180 706 579 zł. Całkowite wydatki wynosiły zaś 176 677 959 zł. Stąd też saldo roczne budżetu było dodatnie, a nadwyżka wyniosła 4 028 619 zł. W latach 2004-2013 budżet miasta wzrósł ponad dwukrotnie. Należy także wskazać, że w latach 2008-2010 wydatki wzrosły aż o 39 mln zł, podczas gdy dochody o ok. 17 mln zł. Doprowadziło to do największego deficytu budżetowego w mieście w ciągu ostatnich dziesięciu lat i zmusiło władze miasta do zaciągnięcia kredytu długoterminowego³.

Rysunek 6. Dochody i wydatki budżetowe ogółem w latach 2007 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki [w mln zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

W 2013 r. dochody budżetowe na 1 mieszkańca w Tomaszowie Mazowieckim wyniosły 2778 zł, wydatki zaś 2716 zł. Było to niewiele mniej niż średnia dla powiatu tomaszowskiego – odpowiednio 3023 zł i 2987 zł oraz znacznie poniżej średniej dla województwa łódzkiego (3704 zł dochodów; 3766 zł wydatków) oraz Polski (3747 zł dochodów; 3750 zł wydatków).

³ Uchwała Nr LXI/512/10 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie zaciągnięcia kredytu długoterminowego przeznaczonego na pokrycie planowanego deficytu budżetu w 2010 r i spłatę wcześniej zaciągniętych zobowiązań z tytułu kredytów i pożyczek.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

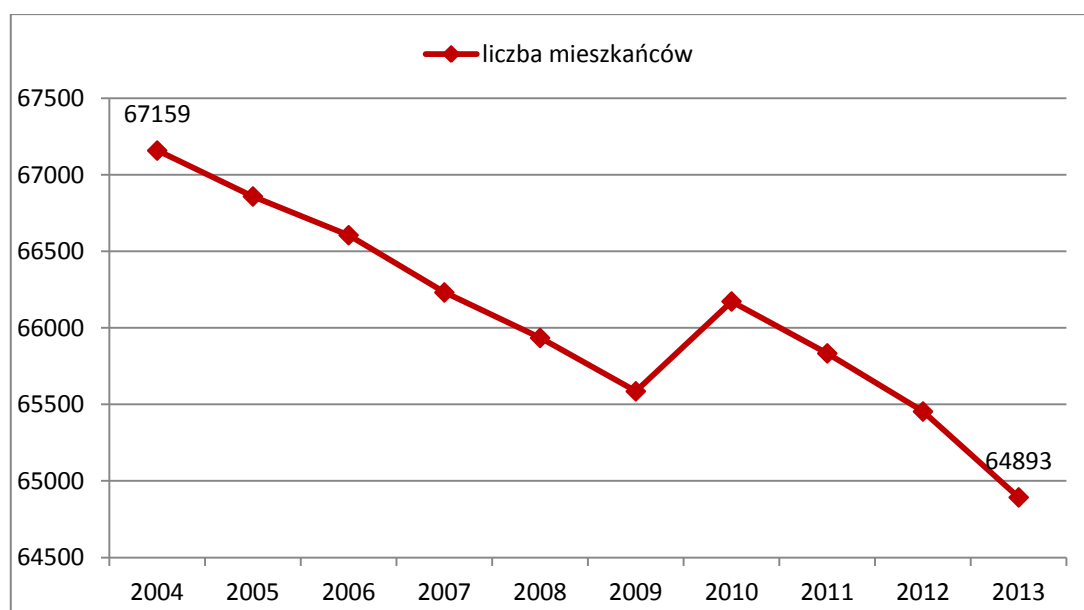
Największą kategorią wydatków w 2013 r. w budżecie Tomaszowa Mazowieckiego była oświata i wychowanie (36,9% wszystkich wydatków) oraz zadania z zakresu pomocy społecznej (23,6% wszystkich wydatków).

Tomaszów Mazowiecki jest aktywny pod względem pozyskiwania dofinansowania na projekty. W ramach krajowych programów operacyjnych oraz wojewódzkiego programu operacyjnego na terenie miasta zrealizowano lub nadal realizowanych jest 57 projektów⁴, na które dofinansowanie wynosi 141,1 mln zł, a w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (komponent krajowy i regionalny) 17 projektów z dofinansowaniem 11,3 mln zł.

Demografia

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim mieszkało 64 893 osób. Stanowiło to 54,1% wszystkich mieszkańców powiatu tomaszowskiego. Tym samym miasto pod względem liczby ludności było czwartym największym zaraz po Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim i Pabianicach. W porównaniu do 2004 r. Tomaszów Mazowiecki doświadczył ponad 3% spadku ludności. Tendencja ta w omawianym okresie widoczna była także w województwie łódzkim (2,8%) oraz innych porównywanych miastach tego regionu (największa w Pabianicach – 5%).

Rysunek 7. Zmiana liczby mieszkańców w latach 2004 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Na zmiany demograficzne oddziałują dwa procesy: ruch naturalny ludności, czyli inaczej przyrost naturalny oraz ruch wędrowny, czyli liczba wymeldowań z danej gminy oraz liczba osób, które się w niej zameldowały. Sumą salda ruchu naturalnego i salda ruchu wędrownego jest przyrost rzeczywisty ludności, który można inaczej nazwać sumarycznym trendem ludności.

⁴ Na podstawie Krajowego Systemu Informatycznego, 2014, stan na dzień 31.08.2014

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

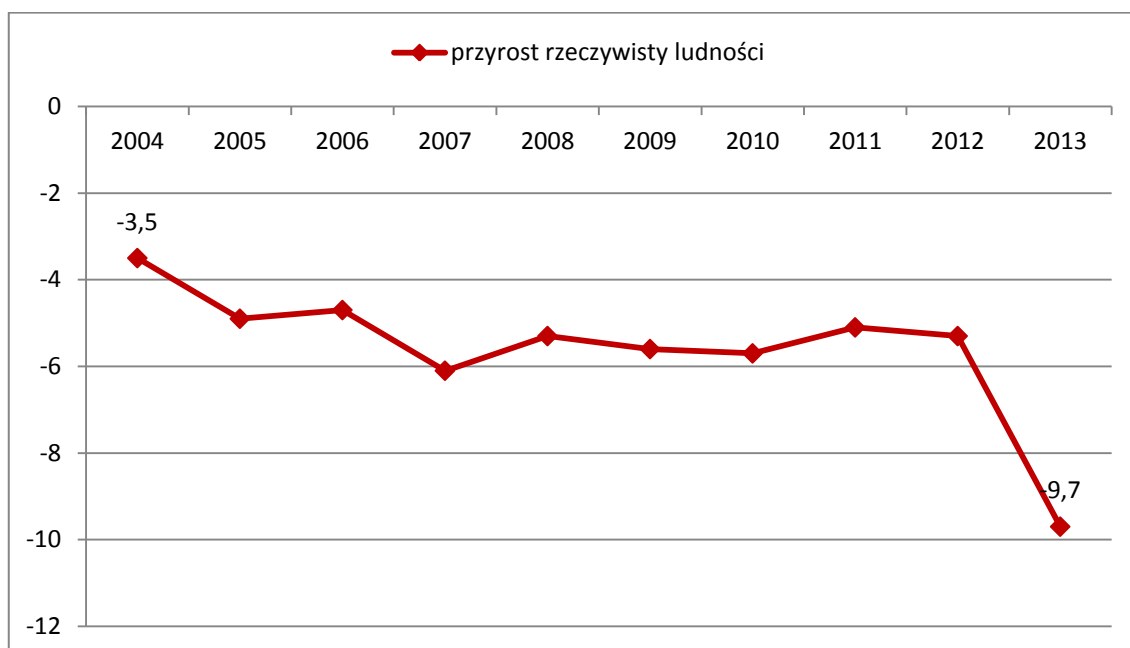
W okresie lat 2004-2013 w Tomaszowie Mazowieckim występował ujemny przyrost naturalny. W 2013 r. wskaźnik ten wynosił -4,2‰. Oznacza to, że w mieście umierało więcej osób, niż się rodziło. Wartości ujemne wskaźnik ten miał też na poziomie powiatu tomaszowskiego.

W Tomaszowie Mazowieckim w latach 2004-2013 odnotowano także ujemne saldo ruchu wędrownego, co oznacza większą liczbę emigrantów wyjeżdżających z miasta, niż imigrantów do niego przyjeżdżających. W 2013 r. wskaźnik wynosił - 5,5‰ i był jednym z najniższych spośród porównywanych miast.

Najwięcej mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego w 2013 r. emigrowało na wieś - 54% ogółu wszystkich wymeldowanych. Wieś była też tym miejscem, z którego najczęściej w 2013 r. osiedlali się nowi mieszkańcy Tomaszowa Mazowieckiego (59% ogółu zameldowanych). Powyższe dane mogą wskazywać na popularny w całej Polsce trend wyprowadzania się ludzi z miast na jego przedmieścia lub do sąsiadujących z nim gmin o charakterze wiejskim.

Tomaszów Mazowiecki w 2013 r. miał najniższy przyrost rzeczywisty ludności spośród innych porównywanych w opracowaniu miast, tj. -9,7‰ (tabela 15).

Rysunek 8. Przyrost rzeczywisty ludności w latach 2004 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Liczba zawieranych małżeństw w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. spadła wyraźnie poniżej poziomu z roku 2004. Duży spadek w Tomaszowie Mazowieckim w latach 2011-2013 można częściowo tłumaczyć dużym poziomem emigracji z miasta. W efekcie w 2013 r. liczba zawartych małżeństw na 1000 mieszkańców w Tomaszowa Mazowieckiego wynosiła 3,6 i była najniższa spośród innych analizowanych miast.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Na kondycję lokalnej gospodarki obecnie i w przyszłości wpływa wskaźnik obciążenia demograficznego. Pokazuje on stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym (łącznie osoby w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym. W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim wskaźnik obciążenia demograficznego był najwyższy (63,2 osoby w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób wieku produkcyjnym) spośród porównywalnych pod względem liczby ludności miast w województwie łódzkim. Przykładowo w Piotrkowie Trybunalskim było to 61 os.; w Skierniewicach – 56,9 os.; w Pabianicach – 61,7 os.

Sprawy społeczne i kapitał społeczny

Oświata, edukacja, wychowanie

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim zlokalizowane były 2 żłobki, które obsługiwały także cały teren powiatu tomaszowskiego. Brak było innego rodzaju placówek opieki nad dziećmi do lat 3, czyli oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych. Obie placówki na terenie miasta miały 115 miejsc.

Pod względem liczby przedszkoli i punktów przedszkolnych Tomaszów Mazowiecki (18 placówek) wypadł znacznie lepiej niż inne porównywalne wielkościowo do niego miasta (Skierniewice 15 placówek, Pabianice – 16; Zgierz – 15; w Bełchatów – 12).

Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim wynosił tylko 75,2%.

Na terenie miasta w 2013 r. działało 9 szkół podstawowych publicznych i niepublicznych. W tym prowadzonych przez gminę miejską Tomaszów Mazowiecki było: 5 szkół podstawowych, 2 szkoły podstawowe w dwóch zespołach szkolno-gimnazjalnych oraz 1 szkoła w zespole szkolno – przedszkolnym. Na terenie miasta znajduje się także szkoła niepubliczna, dotowana przez gminę miejską Tomaszów Mazowiecki - Pierwsza Chrześcijańska Szkoła Podstawowa „TOMEK” w Tomaszowie Mazowieckim.

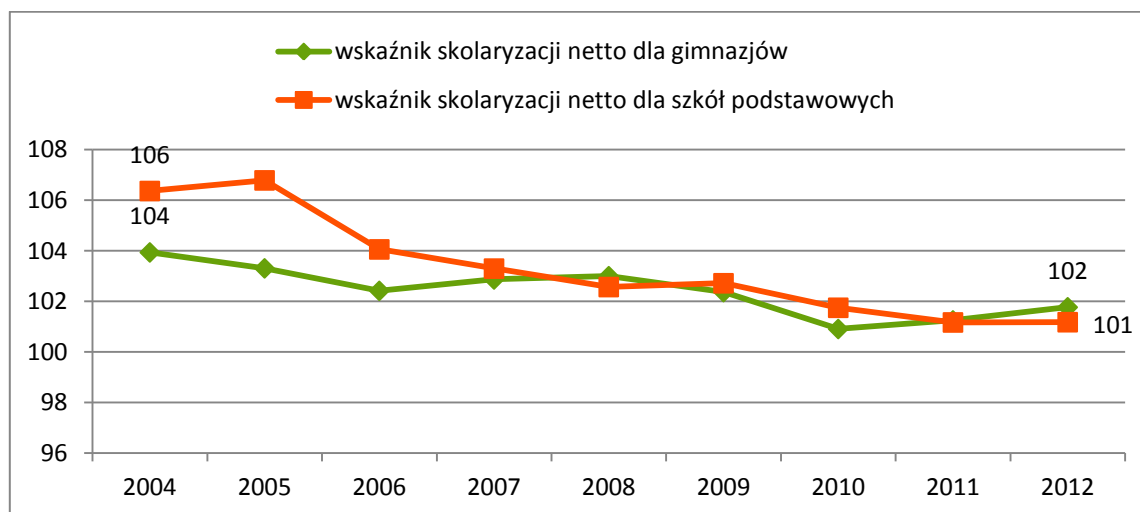
W 2012 r. w Tomaszowie Mazowieckim do szkół podstawowych uczęszczało 3660 uczniów. W porównaniu do 2004 r. liczba uczniów szkół podstawowych w mieście spadła prawie o 20%. Tendencja spadkowa tego wskaźnika widoczna była w omawianym okresie także we wszystkich porównywanych miastach.

Istotnym miernikiem stanu edukacji w kraju i w gminach jest współczynnik skolaryzacji netto. Pokazuje on relację liczby osób uczących się na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Wskaźnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych pomiędzy 2004 a 2012 r. wskazywał wartości powyżej 100%. Oznacza to, że w Tomaszowie Mazowieckim liczba uczniów szkół podstawowych jest większa niż liczba ludności w wieku szkolnym w mieście. Tłumaczyć to można tym, że do Tomaszowa Mazowieckiego uczęszczają dzieci spoza terenu miasta.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rysunek 9. Wskaźnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych i gimnazjalnych w latach 2004-2012 w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki znajduje się 6 szkół gimnazjalnych prowadzonych przez gminę miejską. Ponadto w mieście działa też szkoła publiczna prowadzona przez podmiot niepubliczny, którą jest Gimnazjum dla Dorosłych zarządzane przez Spółkę cywilną „KOMED”. Na obszarze Tomaszowa Mazowieckiego działają też trzy placówki niepubliczne dotowane przez władze samorządowe miasta: Katolickie Gimnazjum w Tomaszowie Mazowieckim oraz dwa zaoczne gimnazja dla dorosłych.

Podobnie jak w przypadku uczniów szkół podstawowych w latach 2004-2012 w Tomaszowie Mazowieckim można było zaobserwować spadek liczby uczniów gimnazjów. Wynosił on aż 27,5% w porównaniu do 2004 r. Wskaźnik skolaryzacji netto dla gimnazjów w Tomaszowie Mazowieckim także przyjmuje wartości powyżej 100%. W 2012 r. wyniósł on 101,2%. Oznacza to, że do tego typu szkół w mieście uczęszczają także uczniowie w wieku 13-16 lat z okolicznych miejscowości i gmin.

Jakość nauczania w gimnazjach odzwierciedlają w pewnym stopniu wyniki egzaminu gimnazjalnego. W 2013 r. nie odstawały zbyt od średnich wyników dla powiatu tomaszowskiego i innych porównywanych miast. W przypadku egzaminów z j. polskiego, matematyki, j. angielskiego i j. niemieckiego były nieznacznie lepsze niż średnia dla województwa łódzkiego.

Tabela 5. Wyniki egzaminu gimnazjalnego w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Jednostka terytorialna	Część humanistyczna		Część matematyczno-przyrodnicza		Część językowa - angielski		Część językowa - niemiecki	
	Egzamin z historii i wiedzy o społeczeństwie	Egzamin z j. polskiego	Egzaminy z przedmiotów przyrodniczych	Egzamin z matematyki	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony
woj. łódzkie	58,0	62,6	59,7	48,5	63,0	45,6	58,3	39,8
Powiat	58,1	63,8	60,0	49,8	61,8	44,6	67,1	50,2

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

tomaszowski								
Tomaszów Mazowiecki	57,4	64,5	59,7	48,8	64,1	48,3	68,7	53,1
Piotrków Trybunalski	60,1	64,3	59,0	50,2	65,7	49,8	55,9	33,6
Skierniewice	61,4	66,0	62,4	53,3	70,2	52,2	61,3	49,0
Pabianice	57,1	60,8	58,5	47,6	66,0	49,9	55,2	37,0
Zgierz	57,2	61,2	59,5	45,8	66,9	48,1	56,1	30,3
Bełchatów	56,8	60,9	59,2	48,0	65,1	50,6	58,3	35,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wyniki egzaminu gimnazjalnego uczniów województwa łódzkiego w roku 2013, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi, 2013

Kultura

Imprezą kulturalną o charakterze ponadlokalnym były Dni Tomaszowa Mazowieckiego obchodzone pod hasłem zaczerpniętym z piosenki Ewy Demarczyk do słów wiersza Juliana Tuwima i muzyki Zygmunta Koniecznego "A może byśmy tak... do Tomaszowa". Ze względu na spadek jakości imprezy, w 2014 r. władze miasta zdecydowały o zmianie jej formuły na cykl imprez w okresie letnim, obejmujących m.in.: Miejski Dzień Dziecka i Piknik Organizacji Pozarządowych. Rozpoznawalność wspomnianej imprezy plenerowej i sentyment wielu ludzi do jej festiwalowego charakteru pozwalają sugerować rozważenie powrotu do organizacji tej imprezy.

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim działały 4 ośrodki i domy kultury (Miejski Ośrodek Kultury, Dzielnicowy Ośrodek Kultury, Młodzieżowy Dom Kultury – prowadzony przez powiat tomaszowski, Ośrodek Kultury Tkacz), 1 miejsko-powiatowa biblioteka publicznych i jej filie, 2 muzea (Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim im. Antoniego hr. Ostrowskiego, Skansen Rzeki Pilicy) i 1 prywatna galeria „Pod Arkadami” oraz kino „Włóknierz”.

Skansen Rzeki Pilicy – jest pierwszym w Polsce muzeum na wolnym powietrzu poświęconym rzece (powstało w 2000 r.). W ramach swojej działalności instytucja ta dokumentuje i popularyzuje dziedzictwo przyrodnicze, historyczne oraz kulturowe Pilicy i Nadpilicza⁵.

Podziemna Trasa Turystyczna "Groty Nagórzyckie" – zarządzana przez Skansen Rzeki Pilicy, która została udostępniona do zwiedzania na początku 2012 r. Groty Nagórzyckie tworzą pozostałości po podziemnej części kopalni piasku szklarskiego wydobywanego w XVIII w. aż do początków wieku XIX⁶.

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim zorganizowano 227 imprezy kulturalne, w których uczestniczyło 54 227 osób. Najlepiej radziły sobie Zgierz, który w 2013 r. miał u siebie 473 imprezy z 68 100 uczestnikami i Skierniewice z 329 imprezami oraz największą liczbą uczestników wśród porównywanych miast – 85 145.

⁵ <http://www.skansenpilicy.pl/>

⁶ <http://www.skansenpilicy.pl/groty/>

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Warto zwrócić uwagę na stosunek liczby aktywnych osób biorących udział w wydarzeniach i działalności instytucji kulturalnych przypadający na 1000 mieszkańców. Wskaźnik ten pokazuje w sposób pośredni proces nabywania kompetencji kulturowych przez mieszkańców, które są bardzo ważne dla budowy kapitału społecznego. Pod tym względem Tomaszów Mazowiecki wypada umiarkowanie dobrze szczególnie pod kątem uczestników imprez kulturalnych oraz członków klubów i kół kulturalnych przypadających na 1000 mieszkańców.

Tabela 6. Uczestnicy imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców, członkowie klubów (kół) kulturalnych na 1000 mieszkańców oraz członkowie zespołów artystycznych na 1000 mieszkańców w 2013 r. w mieście Tomaszów Mazowiecki na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Jednostka terytorialna	uczestnicy imprez kulturalnych na 1000 mieszkańców	członkowie klubów (kół) kulturalnych na 1000 mieszkańców	członkowie zespołów artystycznych na 1000 mieszkańców
Polska	989,9	10,2	2,2
Województwo łódzkie	828,8	8,6	2,2
Powiat tomaszowski	684,0	13,2	2,0
Tomaszów Mazowiecki	835,6	7,2	2,4
Piotrków Trybunalski	588,9	6,6	1,6
Skierniewice	1750,7	12,7	1,2
Pabianice	429,5	10,6	2,4
Zgierz	1184,3	5,0	3,3
Bełchatów	500,3	7,1	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Oferta kulturalna miasta w opinii 35% przebadanych mieszkańców zaspokaja wszystkie ich potrzeby (w powiecie odsetek tych odpowiedzi wynosił 28%) co wiąże się zapewne z bogatszą ofertą miasta w porównaniu z innymi gminami powiatu. Oferta kulturalna w ogóle nie spełnia potrzeb 20% mieszkańców.

Sport i rekreacja

Najważniejszą instytucją w Tomaszowie Mazowieckim, która skupia większość dostępnej infrastruktury sportowej jest Ośrodek Sportu i Rekreacji. Posiada on 3 obiekty, które dysponują zróżnicowaną bazą sportową⁷: obiekt "Przystań"; obiekt OSIR przy ul. Strzeleckiej; obiekt OSIR przy ul. Nowowiejskiej. Ponadto dobrą bazę sportową posiadają szkoły funkcjonujące na terenie

⁷ <http://www.powiat-tomaszowski.pl/>, <http://osirtomaszow.pl/>

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

miasta. Obecnie w mieście działa 16 klubów sportowych m.in. Uczniowski Klub Sportowy "Trójka", Klub Sportowy "Duet", Tomaszowskie Stowarzyszenie Pływackie "TS Pływak" oraz 3 kluby o charakterze rekreacyjnym: Miejskie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej, Ośrodek Sportu i Rekreacji, Klub Sportowy „Amber”⁸.

Uzupełnieniem oferty sportowej w Tomaszowie Mazowieckim są tereny rekreacyjne. Są to przede wszystkim turystyczne ścieżki rowerowe, które umożliwiają aktywne spędzanie wolnego czasu połączone ze zwiedzaniem okolicznych atrakcji turystycznych. Znaczącym terenem rekreacyjnym o skali regionalnej, który znajduje się w pobliżu Tomaszowa Mazowieckiego, jest Zalew Sulejowski.

Oferta czasu wolnego w mieście została przez mieszkańców oceniona średnio na 3,36 (na skali 1 - 5) co jest wartością nieznacznie niższą od średniej dla powiatu (3,31).

Turystyka

Tomaszów Mazowiecki i jego okolice są atrakcyjnym miejscem turystycznym. O tej wyjątkowości świadczą liczne szlaki turystyczne, kulturowe i tematyczne, a większość z nich zaczyna swój bieg właśnie w mieście Tomaszów Mazowiecki. Przykładami mogą być: szlak czerwony – szlak partyzancki im. mjr Henryka Dobrzańskiego; szlak niebieski im. Prezydenta Profesora Ignacego Mościckiego; szlak rowerowy niebieski im. Juliana Tuwima; szlak kajakowy na rzece Pilicy.

W Tomaszowie Mazowieckim znajduje się 27 zabytków nieruchomych wg wykazu zabytków nieruchomych, prowadzonego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa⁹ m.in. kościół parafialny p.w. św. Wacława, drewniany z 1781 r.; park miejski im. Rodego; zespół pałacowy Ostrowskich; jatki, obecnie galeria „Pod Arkadami”.

W 2013 r. w Tomaszowie Mazowieckim funkcjonowało 6 różnego rodzaju obiektów stanowiących turystyczną bazę noclegową miasta. Stosunkowo liczna i zróżnicowana baza noclegowa w Tomaszowie Mazowieckim może działać dzięki znajdującym się w pobliżu miasta terenom rekreacyjnym i wypoczynkowym, takim jak Zalew Sulejowski oraz miejscowość letniskowo-sportowa, jaką jest Spała.

Pomimo stosunkowo dobrej bazy noclegowej w Tomaszowie Mazowieckim można zaobserwować stopniowy spadek osób korzystających z noclegów. W stosunku do 2007 r. spadek ten wyniósł ok. 67% i był najwyższy wśród omawianych miast.

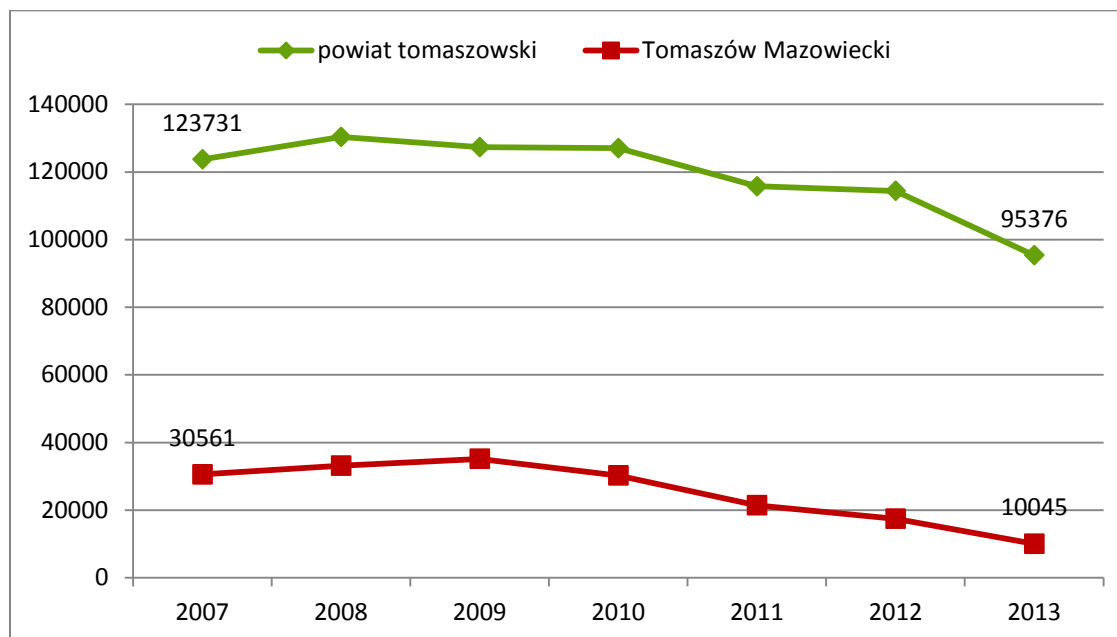
---

⁸ <http://www.tomaszow-maz.eu/537-4d677b982e9cd.htm>; <http://www.tomaszow-maz.eu/537-4d677bdbageob.htm>

⁹ <http://www.nid.pl/>

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rysunek 10. Zmiana liczby turystów (korzystający z noclegów) w latach 2007 – 2013 w mieście Tomaszów Mazowiecki i powiecie tomaszowskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Zdecydowanie najliczniejszymi turystami w Tomaszowie Mazowieckim w 2013 r. byli turyści krajowi (8659 os.), którzy stanowili 86% wszystkich turystów odwiedzających miasto.

Warto wspomnieć, że największymi zaletami miasta w opinii badanych mieszkańców są: atrakcje turystyczne zlokalizowane na jego terenie, różnego rodzaju rozrywki i formy spędzania wolnego czasu, walory przyrodnicze oraz dogodna lokalizacja w centralnej Polsce.

Natomiast badanie turystów wykazało, że do słabych stron oferty turystycznej miasta należą: słaba reklama, brak informacji o atrakcjach turystycznych i słabe ich oznakowanie. Nie mniej jednak 71% turystów zamierza przyjechać na teren gminy miejskiej Tomaszów Mazowiecki ze względu na ciszę, spokój i atmosferę miejsca.

Ochrona zdrowia i opieka medyczna

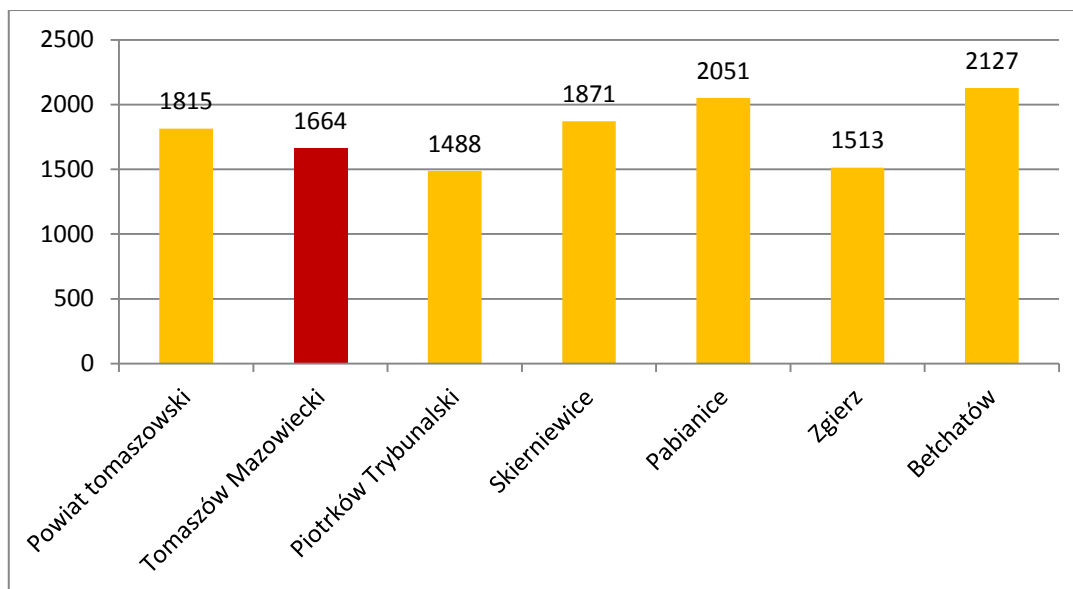
Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego działa tylko jedna placówka szpitalna przy ulicy Jana Pawła II Szpital, która w 2008 r. została przekształcona w spółkę prawa handlowego, czyli Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej – Tomaszowskie Centrum Zdrowia. Centrum zdrowia jest cenione za wysoką, jakość świadczonych usług.

O dostępności usług opieki zdrowotnej w mieście, oprócz obecności szpitala, świadczyć może liczba przychodni lekarskich. Wskaźnik ten jest o tyle istotny, że stanowi kluczowy element codziennej profilaktyki zdrowotnej. W 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki działało 12 POZ oraz pomoc nocna świadczona przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia. Stosunek liczby mieszkańców przypadających na 1 przychodnię (POZ i ich filie) w Tomaszowie Mazowieckim

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

wynosi 1664 osoby i jest niższy niż średnia dla powiatu tomaszowskiego (1815 osoby na 1 przychodnię).

Rysunek 11. Liczba mieszkańców na 1 przychodnię w 2013 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

O dostępności mieszkańców do opieki medycznej na terenie gminy świadczyć może także liczba osób przypadających na 1 aptekę. Sytuacja w Tomaszowie Mazowieckim pod tym względem jest dobra. W mieście na jedną aptekę przypada 2403 osoby i jest to znacznie mniej niż średnia dla województwa łódzkiego (2912 os.) oraz kraju (3150).

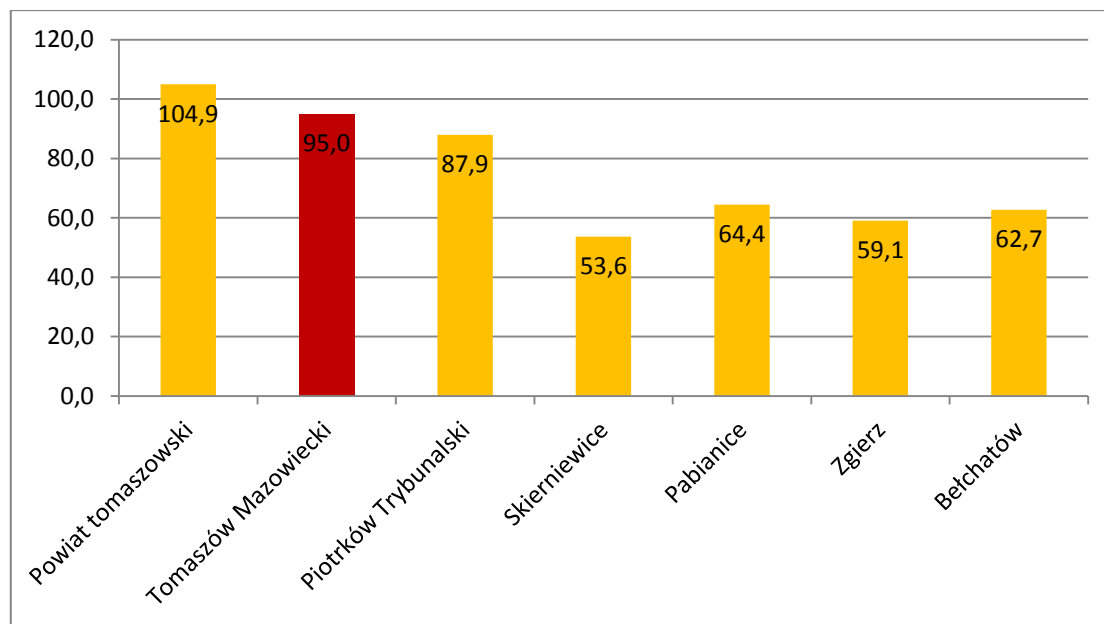
Pomoc społeczna

W Tomaszowie Mazowieckim działa 8 podmiotów świadczących usługi w obszarze opieki społecznej dla mieszkańców miasta: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych podlegające gminie, Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi, Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Stowarzyszeniu Rodzin Dzieci i Osób Niepełnosprawnych oraz dwa Domy Pomocy Społecznej podlegające władzom powiatu tomaszowskiego. Na terenie miasta funkcjonuje także Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (ul. I. Mościckiego 31/33), który świadczy działania z zakresu pomocy społecznej dla mieszkańców gminy wiejskiej Tomaszów Mazowiecki.

Tomaszów Mazowiecki w latach 2008-2012 miał jedną najwyższych liczbę osób korzystających ze świadczeń środowiskowej opieki społecznej. W 2012 r. takich osób w mieście było 6220. Pozytywnym aspektem opisanego stanu z lat 2008-2012 jest spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej, w porównaniu do 2008 r. aż o 10%.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rysunek 12. Liczba mieszkańców korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w 2012 roku w mieście Tomaszów Mazowiecki i na tle porównywalnych jednostek terytorialnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2014

Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców

Ważną sferą życia gminy jest aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców. Ich zaangażowanie świadczy o dużym potencjale kapitału społecznego oraz głębokiej świadomości obywatelskiej. Organizacje obywatelskie niejednokrotnie biorą udział także w podejmowaniu decyzji na rzecz rozwoju miasta w ramach procesów partycypacyjnych.

W Tomaszowie Mazowieckim działa 114 różnego rodzaju organizacji zaliczanych do trzeciego sektora, m.in.: 13 fundacji, 71 organizacji pozarządowych, 20 klubów sportowych, 4 grupy nieformalne zgłoszone do urzędu miasta, 4 terenowe oddziały Ochotniczej Straży Pożarnej oraz 1 spółdzielnia socjalna - Tomaszowska Spółdzielnia Socjalna "Impuls"¹⁰. Zakres działalności organizacji społecznych w Tomaszowie Mazowieckim jest zróżnicowany, najczęściej jednak dotyczy promocji kultury fizycznej i sportu oraz aktywności kulturalnej. Z punktu widzenia wartości prowadzonych zadań zleconych, najważniejsze sfery oddziaływania organizacji pozarządowych to pomoc osobom wyłączonej społecznie oraz stowarzyszenia abstynenckie.

Interesującym wskaźnikiem poziomu aktywności obywatelskiej, ale także zainteresowania władzy miasta mieszkańcami i chęcią ich włączenia w proces decyzyjny jest liczba przeprowadzonych konsultacji społecznych oraz osób biorących w nich udział. Od 2008 r. sytuacja pod względem liczby konsultowanych dokumentów uległa poprawie. W 2008 r. poddano konsultacjom społecznym jeden dokument. W 2010 r. było to już 6 dokumentów, a w 2011 r. 5. W kolejnych latach wskaźnik ten nieco spadł. W 2012 r. konsultowano dwa dokumenty, a rok później 3. Inaczej

¹⁰ Źródło: <http://www.cdsiw.tomaszow.miasta.pl/>

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

wyglądał wskaźnik osób biorących udział w konsultacjach. W 2008 r. wynosił 64 osoby, by w kolejnych latach stopniowo się zmniejszać. W 2013 r. w konsultacjach uczestniczyło 21 osób.

Zmniejszająca się liczba osób biorących udział w konsultacjach społecznych jest niekorzystnym zjawiskiem w gminach. Oznacza to zanik przepływu informacji na linii władze miasta – mieszkańcy i tym samym zanik dialogu obywatelskiego w mieście. Aby przeciwdziałać temu zjawisku władze miasta powinny usprawnić proces konsultacji.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Analiza SWOT

Sfera przestrzenna	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – pełnienie funkcji administracyjnych, usługowych o ponadlokalnym charakterze związane z faktem, że Tomaszów Mazowiecki jest siedzibą powiatu tomaszowskiego; – stosunkowo duży potencjał demograficzny (czwarte w województwie miasto pod względem liczby ludności); – położenie w obrębie zwartego pasu obszarów funkcjonalnych wraz z Piotrkowem Trybunalskim i Opoczmem, który stwarza korzystne warunki do tworzenia ponadlokalnych ośrodków wzrostu oraz zacieśniania współpracy pomiędzy miastami; – występowanie w niedalekiej odległości największych w Polsce złóż surowców do wyrobu ceramiki oraz największych w kraju kopalni piasków kwarcytowych „Biała Góra” i „Grudzień Las”; – potencjał do rozwoju przemysłu oraz usług powiązanych z wydobyciem piasków kwarcowych (wzornictwo przemysłowe, zaplecze naukowo-badawcze, szkolnictwo średnie i wyższe); – dobra dostępność komunikacyjna dzięki łatwemu dostępowi do ważnej drogi krajowej nr 1, autostrady A2, a także do lotnisk w Łodzi (58 km) i Warszawie (108 km); – ważny węzeł komunikacyjny w skali kraju (droga ekspresowa S8 Wrocław – Białystok, początek drogi krajowej nr 48, droga wojewódzka nr 713 łącząca Łódź z Opoczmem); – dobre połączenia kolejowe, szczególnie linia kolejowa nr 25, która na trasie Kolutzki – Skarżysko Kamienna zapewnia bezpośrednie połączenie z Centralną 	<ul style="list-style-type: none"> – utrudnione możliwości wykreowania komplementarnych funkcji wobec ośrodka metropolitalnego (jakim jest Łódź), szczególnie tych dotyczących przedsiębiorstw, edukacji średniej i wyższej oraz kultury, ze względu na jego silne oddziaływanie; – słaba sieć powiązań funkcjonalnych Tomaszowa Mazowieckiego z innymi miejscowościami. Oddziaływania funkcjonalne tego miasta obejmują jedynie gminę wiejską Tomaszów Mazowiecki i gminę Lubochnia; – niskiej jakości gleby, które charakteryzują się małą ilością wody oraz kwaśnym odczynem; – wysoki poziom niskiej emisji, której źródłem są głównie domy jednorodzinne oraz ruch samochodowy (ze względu na położenie przy ważnym węźle komunikacyjnym); – zły stan wód w rzekach Wolbórka i Czarna, przebiegających przez teren miasta, co obniża walory estetyczne i utrudnia, szczególnie w przypadku tej pierwszej, rozwój funkcji turystycznej; – niskie pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego miasta (niecałe 4% powierzchni całego miasta), co utrudnia dobre gospodarowanie przestrzenią w mieście i może zniechęcać potencjalnych inwestorów; – duże natężenie ruchu tranzytowego z kierunku Łodzi i drogi nr 8 w stronę Opoczna (ciąg drogi wojewódzkiej nr 713) oraz ruchu turystycznego z kierunku północnego, przez centrum miasta w rejonach terenów rekreacyjnych Zalewu Sulejowskiego. W efekcie powoduje to

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

<p>Magistralą Kolejową;</p> <ul style="list-style-type: none"> - stosunkowo długa sieć ścieżek rowerowych w porównaniu do podobnych miejscowości w województwie (od 2012 do 2013 r. długość tras dla rowerów wzrosła z 2,9 km do 24,3 km) co przekłada się na podniesienie komfortu poruszania po mieście. 	<ul style="list-style-type: none"> - przeciążenia ruchem samochodowym rejonu śródmieścia; - niezadowalająca jakość infrastruktury drogowej (stan nawierzchni drogowej, chodników) oraz połączeń komunikacyjnych miasta z otaczającymi gminami wskazywane przez mieszkańców badania, jako jedna z głównych wad miasta; - niewielki postęp w rozwoju czynnej sieci kanalizacyjnej przy w dalszym ciągu niepełnym skanalizowaniu miasta (pomiędzy rokiem 2004 a 2013 sieć kanalizacyjna w mieście wydłużyła się o niewiele ponad 8 km); - ograniczona dostępność mieszkańców do sieci kanalizacyjnej wyrażona niskim odsetkiem mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków (66,7%), szczególnie na tle innych porównywalnych wielkościami miast – Piotrków Trybunalski (100%), Skierniewice (99,7%), Pabianice (94%), Zgierz (99,8%), Bełchatów (95,3%) co przekłada się na niższą jakość życia w mieście; - niższy standard mieszkań w porównaniu z podobnymi jednostkami terytorialnymi szczególnie pod względem lokali mieszkalnych posiadających łazienki. W 2012 r. było to tylko 88,7%, zaś w pozostałych miastach wskaźnik ten wynosił prawie 90% i więcej (Piotrków Trybunalski, Skierniewice, Bełchatów, Zgierz).
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - dostępność funduszy zewnętrznych (Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego i inne) na działania rewitalizacyjne w sferze przestrzennej, społecznej i gospodarczej; - trend do wydzielania w miastach przestrzeni centralnych i zarządzanie nimi jako szczególnie cenną tkanką miejską (<i>Town Center Management</i>); 	<ul style="list-style-type: none"> - brak kontynuacji w polityce rozwoju, dominują działania operacyjne – brak myślenia strategicznego, w dłuższej perspektywie czasowej. Prowadzenie polityki rozwoju w cyklu wyborczym – pracownicy administracji uzależnieni od wyników wyborów lokalnych. Zmiana władzy wiąże się ze zmianami na kluczowych stanowiskach w administracji

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

<ul style="list-style-type: none"> – coraz bardziej powszechny trend na przeprowadzanie działań rewitalizacyjnych w miastach – rewitalizacja historycznych i przemysłowych/ pokolejowych części miast; – popularyzacja ruchów miejskich - walka z chaosem urbanistycznym, kiepską architekturą, źle zaprojektowanymi ciągami komunikacyjnymi, pstrokacizną reklam w przestrzeni publicznej; – popularyzacja ekologicznych rozwiązań w zakresie ogrzewania i pozyskiwania energii, oczyszczania ścieków itp.; – wzrost świadomości mieszkańców w zakresie szkodliwości niskiej emisji; – wzrost znaczeni idei partycypacji społecznej w planowaniu przestrzeni publicznych w miastach; – możliwość realizacji inwestycji w formule publiczno-prywatnej; – wzrost znaczenia koncepcji „smart city” czyli inteligentnych miast polegającej na inwestycjach ukierunkowanych na zrównoważony wzrost gospodarczy miasta i podnoszenie jakości życia mieszkańców. 	<ul style="list-style-type: none"> – samorządowej; – rosnące wymogi środowiskowe w stosunku do realizowanych inwestycji; – popularyzacja termomodernizacji (proces styropianizacji i pastelozji przestrzeni publicznej); – procesy rozlewania miast, które wiążą się z takimi negatywnymi konsekwencjami jak: wyludnianie centrów miast, presja na środowisko naturalne, konieczność rozbudowy infrastruktury komunalnej i społecznej na obrzeżach miast oraz zapewnienia sieci połączeń komunikacją publiczną; – wzrastająca liczba użytkowników transportu indywidualnego kosztem komunikacji zbiorowej.
Sfera gospodarcza	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – dominacja mikroprzedsiębiorstw w strukturze wielkościowej podmiotów gospodarczych, co jest korzystne gdyż małe przedsiębiorstwa lepiej przystosowują się do zmieniających uwarunkowań zewnętrznych oraz są bardziej elastyczne i podatne na wdrażanie innowacyjnych rozwiązań; – zaznaczający się w strukturze branżowej wyższy udział firm z sekcji M - prowadzących działalność profesjonalną, naukową i techniczną (6,5% wszystkich przedsiębiorstw w Tomaszowie Mazowieckim) co świadczy o potencjale innowacyjnym i naukowym; – stosunkowo wysoka przedsiębiorczość 	<ul style="list-style-type: none"> – spadek liczby przedsiębiorstwo wpisanych do rejestru REGON w stosunku do 2009 r. (o 18%) co może świadczyć o przenoszeniu działalności gospodarczej poza miasto (procesy suburbanizacyjne) – może to też być konsekwencja weryfikacji danych REGON; – stosunkowo niski wskaźnik przedsiębiorczości mieszkańców, liczony liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 osób w wieku produkcyjnym (107 os.) na tle średniej dla kraju (121 os.), województwa (115 os.) i innych dużych miast w regionie (np. Skierniewice – 127 os.; Pabianice – 128 os.; Zgierz – 125 os.);

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

<p>w mieście liczona liczbą podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (138,6 podmiotów; powiat - 124,7 podmiotów);</p> <ul style="list-style-type: none"> - funkcjonowanie dużych zakładów produkcyjnych i przemysłowych na terenie miasta, takich jak Frito Lay Poland Sp. Z o.o. (branża spożywcza), Ceramika Paradyż Sp. z o.o. (ceramika), Roldrob S.A. (produkcja drobiarska); - utrzymywanie się w strukturze przemysłowej tradycyjnych, rozpoznawalnych branż, z których Tomaszów Mazowiecki kiedyś słynął - zakładów z branży włókienniczej np. Zakłady Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A, Galli Poland Sp. z o.o., Fabryka Dywanów Weltom SA, Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych Sp. z o.o.; - funkcjonowanie Podstrefy Tomaszów Mazowiecki (62 ha), która jest jedną z 45 podstref należących do Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Podstrefa posiada 4 inwestorów (Mesgo Polska Sp. z o.o., Paradyż Sp. z o.o, Sevenser Logistic Sp. z o.o., Wagan Sp. z o.o.); - dobra kondycja finansów publicznych w mieście. W 2013 r. saldo roczne budżetu było dodatnie. W latach 2004-2013 budżet miasta wzrósł ponad dwukrotnie; - skuteczność w pozyskiwaniu środków europejskich. Tomaszów Mazowiecki (152,4 mln zł) zajmuje miejsce zaraz za Piotrkowem Trybunalskim (251,2 mln zł) pod względem uzyskanego dofinansowania. 	<ul style="list-style-type: none"> - brak działającej strefy aktywności gospodarczej; - stosunkowo duży poziom bezrobocia w mieście - największa liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne (4860 osoby) w porównaniu do innych największych ludnościowo miast województwa (np. Pabianice - 4611 osoby); oraz najwyższy odsetek osób bezrobotnych w wieku produkcyjnym (12,2%) spośród innych podobnych pod względem ludności miast w województwie łódzkim; również przez mieszkańców (badanie CATI) bezrobocie wskazywane jako główna wada miasta; - dochody i wydatki budżetowe na 1 mieszkańca w Tomaszowie Mazowieckim (kolejno 2778 zł, 2716 zł) znacznie poniżej średniej dla województwa łódzkiego (3704 zł dochodów; 3766 zł wydatków) oraz Polski (3747 zł dochodów; 3750 zł wydatków); - w opinii mieszkańców niska ocena miasta jako dobrego miejsca do znalezienia pracy (średnia ocen 2,85 na skali 1-5; średnia dla powiatu tomaszowskiego wyniosła 2,80).
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - możliwość pozyskania środków zewnętrznych na działania związane z uporządkowaniem i przygotowaniem terenów inwestycyjnych (fundusze UE - RPO); - dostępność funduszy zewnętrznych 	<ul style="list-style-type: none"> - brak kontynuacji w polityce rozwoju, dominują działania operacyjne - brak myślenia strategicznego, w dłuższej perspektywie czasowej. Prowadzenie polityki rozwoju w cyklu wyborczym - pracownicy administracji uzależnieni od

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

<p>(Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego i inne) na działania wspierające rozpoczęcie działalności gospodarczej, tworzenie nowych miejsc pracy, wprowadzanie innowacji (produktowych, procesowych, organizacyjnych);</p> <ul style="list-style-type: none"> – możliwość realizacji inwestycji w formule publiczno-prywatnej; – wzrost zainteresowania sektora prywatnego społeczną odpowiedzialnością biznesu; – zwiększenie wykorzystania nowych technologii w edukacji i na rynku pracy; – powstawanie centrów logistycznych w pobliżu ważnych węzłów komunikacyjnych (rozwój transportu spedycyjno-logistycznego); – wzrost znaczenia usług tzw. „srebrnej gospodarki”; – powstawanie klastrów branżowych (klaster ceramiczno – budowlany/ zagłębie ceramiczno - budowlane, turystyczny).	<p>wyników wyborów lokalnych. Zmiana władzy wiąże się ze zmianami na kluczowych stanowiskach w administracji samorządowej;</p> <ul style="list-style-type: none"> – wzrost znaczenia handlu internetowego – e-commerce kosztem tradycyjnej działalności usługowej; – wpływ kryzysów politycznych i zbrojnych (np. konflikt na Ukrainie, embargo na produkty spożywcze) na kondycję podmiotów gospodarczych; – rosnące wymogi środowiskowe w stosunku do realizowanych inwestycji – wzrost kosztów; – niska stabilność dochodów mieszkańców – dorywcze prace na tzw. umowy śmieciowe co przekłada się na spadające wpływy z podatków; – biurokratyzacja (wynikająca z uwarunkowań systemowych i prawnych) wpływająca na negatywny odbiór administracji i urzędników przez przedsiębiorców i inwestorów; – prawne i związane z nimi finansowe ograniczenia rozwoju samorządów – m.in. niski udział gminy w podatkach CIT i PIT, zmiany w zakresie możliwości zadłużenia w JST, – nakładanie nowych obowiązków na JST bez przekazania dodatkowego finansowania – decentralizacja kompetencji bez środków na ich realizację; – powstawanie centrów logistycznych w pobliżu ważnych węzłów komunikacyjnych gdzie powstają przeważnie zakłady z dużymi powierzchniami magazynowymi co nie generuje wielu miejsc pracy lub miejsca pracy dla nisko wykwalifikowanych pracowników; – wzrost automatyzacji pracy z czym wiąże się zmniejszone zapotrzebowanie na pracowników w firmach; – powstawanie dużych galerii handlowych,
--	--

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

	które powodują wymieranie tradycyjnych centrów miast i ulic handlowych.
Sfera społeczna	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - duża liczba przedszkoli i punktów przedszkolnych (18) w porównaniu do innych podobnych wielkościowo miast w województwie łódzkim (w Skierniewicach zlokalizowanych było 15 tego typu obiektów; w Pabianicach – 16; w Zgierzu – 15; w Bełchatowie – 12); - wysoki wskaźnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych i gimnazjów, który oznacza, że do szkół w Tomaszowie Mazowieckim uczęszczają dzieci spoza terenu miasta; - funkcjonujące w mieście filie szkół wyższych - Filia Uniwersytetu Łódzkiego, Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Zamiejscowy Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim; - organizowanie licznych imprez kulturalnych o charakterze ponadlokalnym i lokalnym; - aktywna działalność ośrodków i domów kultury oraz bibliotek publicznych, która przekłada się na stosunkowo wysokie uczestnictwo mieszkańców wydarzeniach kulturowych w mieście w porównaniu do innych podobnych miast w województwie łódzkim; - bogata infrastruktura sportowa oraz liczne kluby i stowarzyszenia sportowe na terenie miasta; - atrakcyjne miejsce turystyczne (w tym okolice Tomaszowa Mazowieckiego), z licznymi szlakami turystycznymi, kulturowymi i tematycznymi oraz zabytkami na terenie miasta; - wysoki potencjał turystyczny miasta dzięki rezerwatowi Niebieskie Źródła, Grotom 	<ul style="list-style-type: none"> - utrzymujący się od dłuższego czasu ujemny przyrost naturalny w mieście co pogłębia procesy starzenia społeczeństwa miasta; - utrzymujące się ujemne saldo ruchu wędrownego, oznaczające większą liczbę emigrantów wyjeżdżających z miasta niż imigrantów do niego przyjeżdżających co świadczy o procesach depopulacji; - wysoki wskaźnik feminizacji, czyli liczba kobiet przypadających na 100 mężczyzn (113 kobiet na 100 mężczyzn) w porównaniu do powiatu tomaszowskiego (108 kobiet na 100 mężczyzn), województwa łódzkiego (110 kobiet na 100 mężczyzn), a nawet kraju (107 kobiet na 100 mężczyzn); - najniższa liczba zawartych małżeństw na 1000 mieszkańców (3,6) spośród innych porównywanych wielkościowo miast (Piotrków Trybunalski - 4,5; Skierniewice - 4,5; Pabianice - 4,2; Zgierz - 4,1; Bełchatów - 5,9) co pogłębia niekorzystne już wskaźniki ujemnego przyrostu naturalnego; - wysoki wskaźnik obciążenia demograficznego, czyli stosunku liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (63,2 osoby), spośród porównywalnych pod względem liczby ludności miast w województwie łódzkim (np. Piotrków Trybunalski - 61 os.), co oznacza większe obciążenie osób pracujących i ich dochodów związane z koniecznością zaspokojenia potrzeb osób, które opuściły rynek pracy; - stosunkowo niski odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym; w 2013 r. wynosił 75,2%

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

<ul style="list-style-type: none"> - Nagórzyckim oraz Skansenowi Rzeki Pilicy; - stosunkowo liczna i zróżnicowana baza noclegowa, działająca dzięki znajdującym się w pobliżu miasta terenom rekreacyjnym i wypoczynkowym (m.in. w pobliskiej Spale); - wysoki odsetek turystów, którzy zamierzają ponownie odwiedzić miasto Tomaszów Mazowiecki wynoszący 71% (badanie PAPI); - bogata oferta podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej (także nocnej, którą zapewnia Tomaszowskie Centrum Zdrowia); - dobrze wyposażony Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych oferujący szeroki zakres usług rehabilitacyjnych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, osób poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych oraz sportowców; - dobra dostępność mieszkańców do przychodni lekarskich i aptek. W mieście na jedną aptekę przypada 2403 osoby i jest to znacznie mniej niż średnia dla województwa łódzkiego (2912 os.) oraz kraju (3150); - duża liczba stowarzyszeń, fundacji oraz innych instytucji trzeciego sektora, z których część prowadzi działalność pożytku publicznego (13 fundacji, 71 organizacji pozarządowych, 20 klubów sportowych, 4 grupy nieformalne zgłoszone do urzędu miasta, 4 terenowe oddziały Ochotniczej Straży Pożarnej oraz 1 spółdzielnia socjalna). 	<ul style="list-style-type: none"> - i jest niższy niż np. w Skierniewicach - 89,9%, czy w Pabianicach – 86,1%; - spadek osób korzystających z noclegów, pomimo stosunkowo dobrej bazy noclegowej; - stosunkowo duża liczba osób korzystających ze świadczeń środowiskowej opieki społecznej. Przykładowo w 2012 r. było to 6220 os.; a w Skierniewicach – 2612 os.; w Pabianicach – 4402 os.; w Zgierzu – 3414 os.; w Bełchatowie – 3763 os.; - stosunkowo duży odsetek mieszkańców miasta, którzy wskazali w badaniu, że oferta kulturalna w ogóle nie spełnia ich potrzeb (20%); lub spełnia w niepełnym wymiarze (16%); - przeciętna ocena oferty czasu wolnego w opinii mieszkańców (3,36 na skali 1-5) co jest wartością zbliżoną do średniej dla powiatu (3,31). - słabe oznakowanie atrakcji turystycznych, słaba reklama w opinii turystów odwiedzających miasto.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - moda na e-learning; - coraz bardziej powszechna cyfryzacja szkół - E-dzienniki; E-podręczniki, tablice multimedialne; - wzrost znaczenia idei uczenia przez całe życie; - współpraca podmiotów publicznych, prywatnych i społecznych na rzecz 	<ul style="list-style-type: none"> - malejący przyrost naturalny co powoduje zmiany w strukturze ludności według wieku, systematyczny wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym a to przekłada się na zwiększenie potrzeb w zakresie opieki geriatrycznej, paliatywnej oraz zmniejszanie się liczby płatników na ochronę zdrowia;

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

<p>aktywizacji turystycznej, np. w ramach partnerstw terytorialnych, lokalnych grup działania, lokalnych organizacji turystycznych;</p> <ul style="list-style-type: none"> – zainteresowanie w społeczeństwie aktywnym trybem życia (aktywny wypoczynek, sport, rekreacja); – trend turystyki 3E (entertainment, education, excitement); – bogacenie się społeczeństwa co przekłada się na częstsze wyjazdy, kilka razy do roku oraz wypady na tzw. długie weekendy; – wzrost znaczenia idei marketingu miejsc polegającej na budowaniu marek terytorialnych np. marek turystycznych regionów czy miast; – wzrost znaczenia idei partycypacji społecznej w polityce rozwoju lokalnego; – wzrost aktywności różnego typu grup nacisku – organizowania się społeczeństwa wokół różnego typu kwestii istotnych z punktu widzenia małych społeczności (np. nowe inwestycje, ochrona środowiska, bezpieczeństwo); – trend na tworzenie budżetów partycypacyjnych w miastach; – digitalizacja kultury i wirtualizacja przedsięwzięć kulturalnych; – wzrost świadomości społecznej dotyczącej zrównoważonego rozwoju; – przykładanie przez ludzi większej wagi do profilaktyki zdrowotnej; – rosnąca popularność programów edukacji prozdrowotnej i proekologicznej w przedszkolach i szkołach; – zwrócenie uwagi na rewitalizacje w sferze społecznej – droga w utrzymaniu infrastruktura nie przekłada się na realną zmianę społeczną i gospodarczą; – dostępność funduszy zewnętrznych (Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego i inne) na działania z zakresu aktywizacji społecznej i zawodowej;	<ul style="list-style-type: none"> – zmiana stylu życia (zbyt długi czas pracy rodziców, za mało czasu poświęcanego dzieciom, przeciążamy dzieci dodatkowymi zajęciami); – adaptowanie nowego stylu życia, kultury pracy itp. do polskich realiów – oczekiwanie podobnych standardów świadczenia usług publicznych jak na Zachodzie; – migracja młodzieży, związana z edukacją i poszukiwaniem pracy; – roszczeniowość społeczeństwa – postawa oczekiwania, że państwo rozwiąże wszystkie problemy, bierność; – niska frekwencja wyborcza – niskie poczucie odpowiedzialności za swoją gminę/powiat, brak poczucia realnego wpływu na rozwój gminy/powiatu. – odejście od modelu rodzin wielopokoleniowych – samotność osób starszych, brak opieki nad osobami starszymi.
---	--

– łatwość podróżowania, poznawania nowych trendów, doświadczeń i kultur innych krajów (swoboda przemieszczania się w UE); – rozwój nowych sposobów komunikacji (twitter, aplikacje na smartfony, facebook) – zanikanie bezpośrednich kontaktów; – rozwój prywatnych chmur obliczeniowych, czy hybrydowych, wzrost różnorodności na rynku urządzeń mobilnych i aplikacji, rozwój narzędzi wspomagających zarządzanie treściami i komunikacją, dynamiczny rozwój tzw. Internetu Wszechrzeczy czyli oplatającej cały świat sieci ludzi, danych, procesów i urządzeń podłączonych do Internetu; – aktywizacja seniorów – dostrzeżenie grupy osób w podeszłym wieku – Rady seniorów, Kluby seniorów, Uniwersytety Trzeciego Wieku; – rozwój sektora tzw. srebrnej gospodarki.	

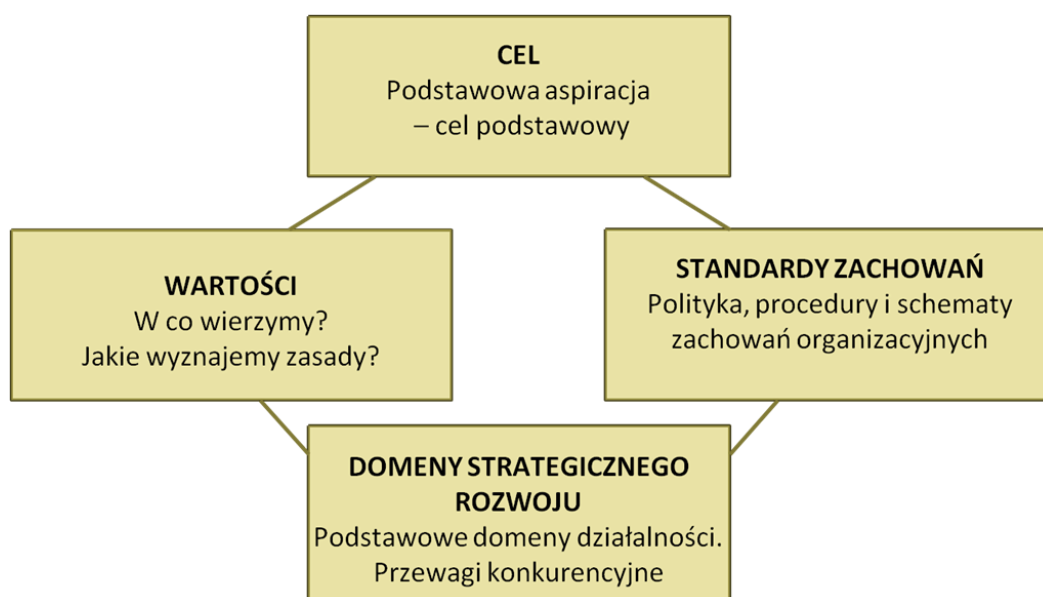
Misja rozwoju miasta Tomaszów Mazowiecki

Myślenie o rozwoju miasta podobnie jak strategiczne myślenie o rozwoju innych dziedzin życia gospodarczego i społecznego oraz planowanie działań sprzyjających takiemu rozwojowi wymaga odpowiedzenia sobie na kluczowe pytania: *Po co to robimy i co jest naszą aspiracją? Jakie są obszary, w których chcemy skoncentrować swoje wysiłki? W oparciu o jakie wartości działamy? Jakie standardy prowadzenia polityki rozwoju są dla nas istotne?* Pytania te odnoszą się w równym stopniu do firm, instytucji publicznych, jak i organizacji pozarządowych zastanawiających się nad swoim rozwojem, a odpowiedź na nie określa się najogólniej jako opis Misji lub precyzyjniej – poczucie Misji (ang. *sens of mission*). Zgodnie z takim ujęciem przedyskutowana została misja rozwoju miasta, która zgodnie z wykorzystanym w procesie strategicznym modelem Ashridge złożona jest z czterech elementów. Na misję rozwoju miasta składają się zatem:

- **główny cel** – zasadnicza aspiracja rozwoju;
- **domeny strategicznego rozwoju** – podstawowe obszary prowadzenia polityki rozwoju;
- **wartości** – istotne z punktu widzenia rozwoju miasta wartości, to w co wierzymy;
- **standardy zachowań organizacyjnych** – procedury, polityki i schematy działania.

Tak określoną misję rozwoju, pomimo wyodrębnienia czterech elementów, należy postrzegać i odczytywać jako **integralną całość**. Misja w modelu Ashridge to główny cel wskazujący podstawowy kierunek działań, domeny strategicznego rozwoju – określające obszary koncentracji wysiłków, ale także wartości oraz standardy zachowań, które towarzyszą procesowi wyboru i realizacji zadań, wpisujące się w określone w celu i strategii główne kierunki rozwoju. W takim ujęciu misja stanowi „trzon” dokumentu Strategii, który kolejno wypełniany i uszczegółowiany jest (w kolejnych rozdziałach) poprzez zapisy celów strategicznych (priorytetów) / celów operacyjnych (kierunków interwencji) oraz zadań.

Czteroelementowa misja rozwoju miasta przedstawiona jest poniżej.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

CEL - GŁÓWNA ASPIRACJA ROZWOJU MIASTA TOMASZÓW MAZOWIECKI

Tomaszów Mazowiecki to miasto **budzące pozytywne skojarzenia** w całej Polsce. Czerpie z dawnych **przemysłowych tradycji**, buduje swoją pozycję **lokalnego centrum społeczno-gospodarczego**. Korzysta przy tym z **centralnego położenia** (bliskość dwóch metropolii: Łódź i Warszawa) oraz **turystycznego zaplecza** (dolina rzeki Pilicy).

Główną aspiracją jest **ożywienie gospodarcze i społeczne** w mieście, bazujące na aktywności mieszkańców, przedsiębiorców i organizacji społecznych. Stała **rewitalizacja** obszarów poprzemysłowych i zdegradowanych społecznie, przyczynia się do wzrostu poczucia dumy mieszkańców z miejsca, w którym żyją, chęci do samorealizacji, rozwoju kulturalnego i sportowego.

Tomaszów Mazowiecki to **miasto ludzi spełnionych i aktywnych zawodowo**. Miasto wykorzystuje szanse wynikające z położenia (rozwój branży ceramiczno – budowlanej, turystycznej i logistycznej) oraz struktury społecznej (oferta organizacji społecznych, rozwój sektora srebrnej gospodarki).

DOMENY STRATEGICZNEGO ROZWOJU MIASTA TOMASZÓW MAZOWIECKI

Domena 1. **Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców.**

Domena 2. **Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki.**

Domena 3. **Zróżnicowana i atrakcyjna oferta rekreacyjno-sportowa, kulturalna i opiekuńcza.**

WARTOŚCI

1. Wsparcie młodego pokolenia;
2. Współpraca i dialog międzysektorowy;
3. Szacunek dla dziedzictwa kulturowego, tradycji;
4. Konsekwencja w dążeniu do celu;
5. Mobilność;
6. Świadomość wad.

STANDARDY ZACHOWAŃ ORGANIZACYJNYCH

1. **Transparentność w działaniu władz i instytucji publicznych** (przejrzystość procesów decyzyjnych, monitoring i sprawozdawczość z podjętych zobowiązań);
2. **DIALOG społeczny w działaniach kluczowych dla miasta** (budowanie poczucia dumy i współodpowiedzialność za rozwój);
3. **Współpraca wszystkich sektorów** (samorządu, NGO, głos biznesu, sektor przedsiębiorców)

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

4. **Profesjonalizm** władz i **konsekwencja** w działaniu;
5. **Wzmacnianie aktywności mieszkańców** (animacja procesów aktywizujących lokalne społeczności);
6. Stosowanie **mechanizmów solidarności społecznej** w polityce rozwojowej miasta;
7. **Stała i przystępna informacja o tym, co się dzieje w mieście przekazywana przez władze** (okazja do pochwalenia się, wiarygodny przekaz, prostowanie nierzetelnych materiałów prasowych).

Poniżej przedstawiono opis **pożądanego stanu docelowego** (wizji) dla każdej z domen strategicznych.

Domena 1. Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców.

Mieszkańcy Tomaszowa Mazowieckiego mogą korzystać z szerokiej oferty edukacyjnej. Dzieci mają zapewnioną opiekę przedszkolną wzbogaconą o pakiety zajęć dodatkowych, a ich rodzice mogą spokojnie godzić życie zawodowe z wychowaniem potomstwa (godziny pracy przedszkoli dostosowane do aktywności zawodowej rodziców). Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych uczą się w nowoczesnych pracowniach, wykorzystując narzędzia i technologie pomocne w przyswajaniu wiedzy. Realizują projekty edukacyjne w zespołach zadaniowych, kształtują kompetencje kluczowe dla rynku pracy oraz nawiązują kontakty z rówieśnikami z innych krajów. Miasto troszczy się także o aktywność intelektualną osób dorosłych i seniorów, stwarzając warunki dla rozwoju ich pasji oraz aktualizacji kompetencji i kwalifikacji.

Miasto Tomaszów Mazowiecki kładzie nacisk nie tylko na wysoki poziom edukacji formalnej, ale przede wszystkim na kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego, dumnego z miejsca w którym żyje, aktywnie kształtującego przestrzeń publiczną miasta, biorącego odpowiedzialność za swoje losy, dzięki przedsiębiorczemu i zaradnemu podejściu, wspierającemu aktywność gospodarczą. Władze miasta i administracja samorządowa szeroko współpracuje z trzecim sektorem, jako ważnym partnerem w procesie nadawania nowej witalności miastu. Mieszkańcy współdecydują o losach miasta dzięki wykorzystywaniu narzędzi partycypacji obywatelskiej, wybierają najważniejsze ich zdaniem zadania do finansowania dzięki wdrożeniu budżetu obywatelskiego w mieście.

Tomaszów Mazowiecki jest miastem, w którym dąży się do integracji mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym. Realizuje się wspólnie z partnerami z organizacji pozarządowych i publicznych programy z zakresu aktywizacji społecznej. Szczególną troską otacza się osoby niepełnosprawne oraz starsze. Seniorzy aktywnie działają na rzecz miasta poprzez pracę w Radzie Seniorów oraz znajdują dla siebie przestrzeń w sieci placówek dbających o ich poczucie bezpieczeństwa (w tym zdrowotnego), stały rozwój, integrację, rehabilitację.

Władze miasta dbają o zdrowie swoich mieszkańców. W szkolnych sklepikach nie ma już kalorycznej i niezdrowej żywności. Mieszkańcy korzystają z różnych form profilaktyki zdrowotnej, akcji edukacyjnych i informacyjnych związanych z unikaniem chorób, szczególnie chorób cywilizacyjnych. Miasto promuje zdrowy i aktywny tryb życia, wspierając rozwój kultury fizycznej mieszkańców.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Domena 2. Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki.

Centrum miasta tętni życiem. Zrewitalizowana przestrzeń Placu Kościuszki i okolicznych kwartałów wypełniona jest inicjatywami mieszkańców, instytucji samorządowych i społecznych. Z przestrzeni publicznej zniknęła pstrokaczna reklama, banerów. „Miejski salon” stał się miejscem spotkań mieszkańców i turystów. Mieszkańcy zaniedbanych dotychczas kwartałów w centrum miasta, zyskali nową - atrakcyjną przestrzeń do życia, nawiązali nowe relacje, wzięli odpowiedzialność za swoje najbliższe otoczenie. Część z nich dzięki realizowanym procesom rewitalizacyjnym odnalazła swoje miejsce na rynku pracy.

Miasto powoli odzyskuje swą dawną pozycję gospodarczą. Jest otwarte dla inwestorów zewnętrznych oraz stwarza sprzyjające warunki dla rozwoju oddolnej, lokalnej przedsiębiorczości. Szpecące miasto tereny przemysłowe na nowo zostają zagospodarowane przez inwestorów. Szczególnie prężnie rozwijają się w Tomaszowie Mazowieckim branże ceramiczno-budowlana oraz logistyczna.

Władze miasta pozyskują i uzbrajają nowe tereny inwestycyjne w pobliżu drogi ekspresowej S8 oraz na północy miasta. Współpracują z partnerami z Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim w zakresie promocji i informacji o ofercie inwestycyjnej. Konsekwentnie poprawiają stan infrastruktury drogowej i komunalnej oraz lobbują na rzecz budowy miejskiej obwodnicy i kolejnych połączeń z siecią dróg ekspresowych (S74). W Tomaszowie Mazowieckim liczy się głos środowiska biznesowego, odbywają się spotkania służące pozyskaniu opinii przedsiębiorców oraz realizuje się inwestycje z wykorzystaniem kapitału prywatnego. Mieszkańcy chcący rozkręcić swój własny biznes mogą korzystać z lokalnego inkubatora przedsiębiorczości, preferencyjnych stawek podatkowych oraz atrakcyjnej oferty szkoleniowo-doradczej.

Domena 3. Zróżnicowana i atrakcyjna oferta rekreacyjno-sportowa, kulturalna i opiekuńcza.

Tomaszów Mazowiecki jest miastem oferującym swoim mieszkańcom bogatą ofertę sportowo – rekreacyjną, która uzupełnia ofertę turystyczną partnerskich samorządów z Doliny Rzeki Pilicy. Miasto jest lokalnym centrum życia kulturalnego i rozrywkowego, posiada odpowiednią infrastrukturę do organizacji imprez i wydarzeń kulturalnych. Mieszkańcy i turyści mogą korzystać z oferty nowoczesnej Mediateki oraz Kinoteatru. Oferta kulturalna jest dodatkowym atutem miasta, który przyciąga turystów z okolicznych turystycznych miejscowości na popołudniowe/wieczorne koncerty, wystawy, czy spotkania w kawiarniach wokół Placu Kościuszki.

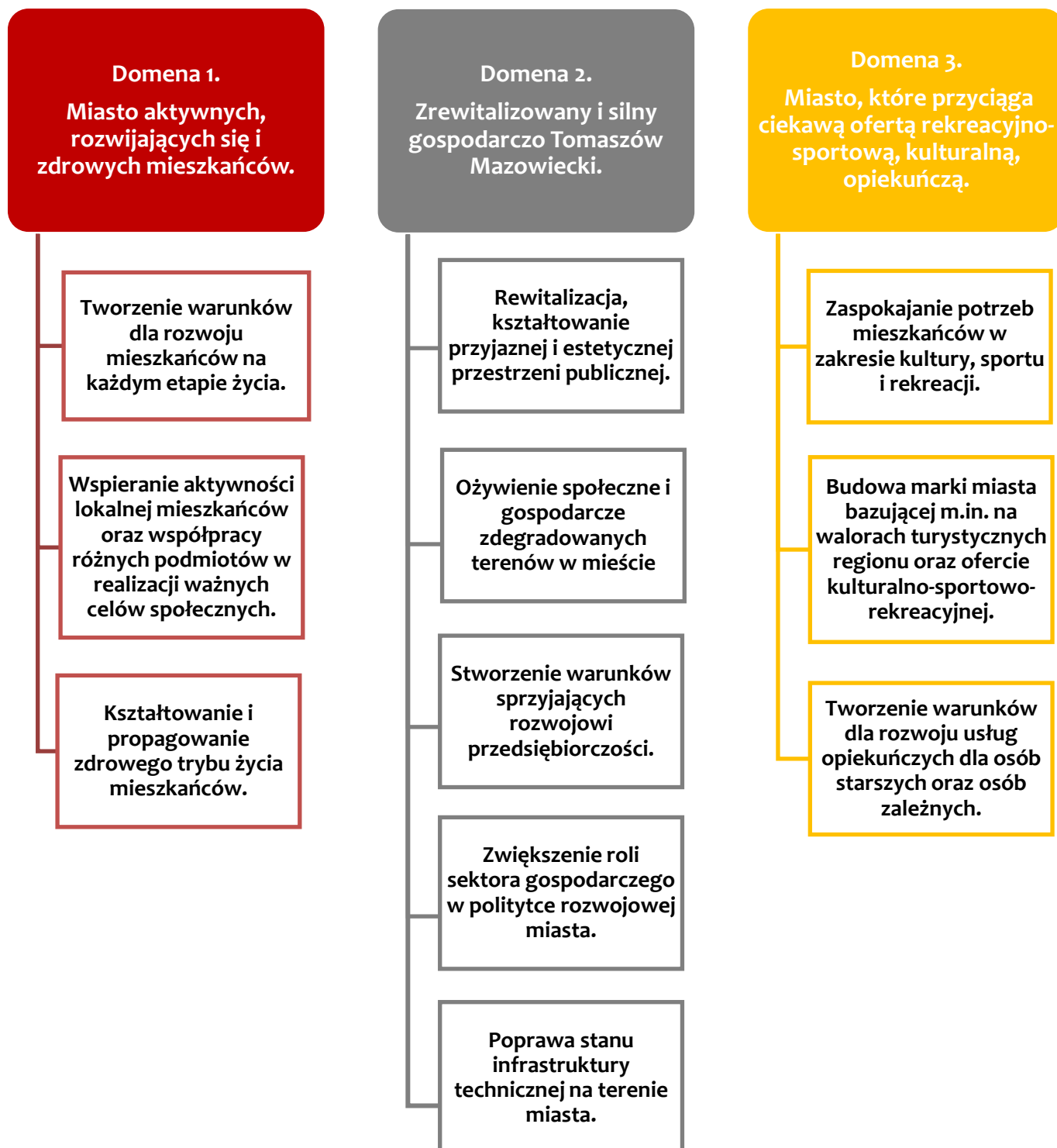
Miasto tętni sportowym życiem. Ścieżki rowerowe spinające różne części miasta oraz łączące się z trasami turystycznymi w sąsiednich miejscowościach wypełnione są rowerzystami w każdym wieku. Boiska sportowe przy szkołach i na terenie OSiR wykorzystywane są od rana do wieczora. W sezonie turystycznym na Pilicy można spotkać regularne grypy kajakarzy, a na nowo zaaranżowanych, bezpiecznych plażach i kąpieliskach, wypoczywających tomaszowian i turystów.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Nie tylko amatorzy mogą dbać o kulturę fizyczną i zdrowie, także profesjonalne miejskie sekcje sportowe osiągają co raz lepsze wyniki na forum krajowym i międzynarodowym.

Miasto dostrzega także co raz liczniejszą grupę osób w podeszłym wieku. Seniorzy mogą korzystać z infrastruktury społecznej na terenie miasta (dienne domy pobytu, hotele dla seniorów, centra rehabilitacyjne). Władze miasta we współpracy z podmiotami społecznymi i gospodarczymi poszerzają ofertę opieki nad osobami starszymi, promują wolontariat wśród młodzieży i włączają się w proces kształcenia kadr pod potrzeby tzw. srebrnej gospodarki.

Domena 1. Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców.

Cel strategiczny 1. Tworzenie warunków dla rozwoju mieszkańców na każdym etapie życia.

Cel operacyjny 1. Rozwój oferty edukacji przedszkolnej, podstawowej i gimnazjalnej.

Proponowane zadania:

Zadanie flagowe:		
Kontynuacja działań modernizacyjnych w zakresie bazy edukacyjnej m.in. modernizacja boiska szkolnego i sali gimnastycznej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 1, termomodernizacja budynku Przedszkola nr 12, wymiana ogrodzeń Zespołu Szkół nr 4, Szkoły Podstawowej nr 13, Gimnazjum nr 3, Gimnazjum nr 7).		
Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Edukacji UM Tomaszów Mazowiecki, placówki oświatowe z terenu miasta	2015 - 2020	Oszacowanie kosztów możliwe po sporządzeniu dokumentacji projektowej

1. Wyposażenie pracowni w nowoczesny sprzęt dydaktyczny (tablice multimedialne, rzutniki, pracownie do nauki języków obcych – laboratoria fonetyczne itp.).

Cel operacyjny 2. Dostosowanie bazy edukacyjnej do wymogów nowoczesnego kształcenia.

Proponowane zadania:

Zadanie flagowe:		
Organizacja systemu doradztwa edukacyjno-zawodowego dla młodzieży ze szkół gimnazjalnych (opracowanie koncepcji utworzenia szkolnego Ośrodka Kariery – we współpracy z partnerami z Obszaru Funkcjonalnego, przeszkolenie / zrekrutowanie kadry doradców zawodowych, realizacji programów doradczych dla młodzieży i rodziców w celu lepszego przygotowania do świadomego wyboru dalszej ścieżki edukacyjno-zawodowej).		
Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Edukacji UM Tomaszów Mazowiecki, gimnazja z terenu miasta, partnerskiej JST z terenu OF poradnie psychologiczno –	Od 2015 roku sukcesywna realizacja programów edukacyjno-doradczych po uruchomieniu systemu	150.000-250.000 zł rocznie (w zależności od zakresu programu i ilości zajęć)

pedagogiczne, Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej		
---	--	--

1. Rozbudowa systemu stypendialnego dla dzieci i młodzieży oraz dla zaangażowanych nauczycieli i pedagogów wspierających talenty. System wspierania talentów obejmujący dzieci i młodzież, wybijające się w jednej dziedzinie np. finaliści i laureaci olimpiad i konkursów przedmiotowych, uczniowie osiągający wybitne wyniki – wysoka średnia, uczniowie osiągający świetne rezultaty sportowe i artystyczne, uczniowie wyróżniających się w pracy społecznej na rzecz szkoły, miasta, lokalnej społeczności.
2. Program wyrównywania szans edukacyjnych (zbadanie potrzeb edukacyjnych dzieci i młodzieży z tomaszowskich szkół pod kątem obszaru wymagającego wzmocnienia, wyposażenie kadry nauczycielskiej w odpowiednie kompetencje i narzędzia do pracy pomocne w wyrównywaniu szans edukacyjnych, realizacja dodatkowych zajęć wyrównawczych).
3. Kontynuacja i rozbudowa powiązań partnerskich tomaszowskich szkół z zagranicznymi partnerami (wymiana młodzieży, wizyty studyjne, wspólne programy edukacyjno-rozwojowe dla uczniów i nauczycieli).
4. Rozbudowa pakietu zajęć dodatkowych rozwijających zainteresowania i pasje dzieci i młodzieży (np. dodatkowe zajęcia z języków obcych z native speakerem, zajęcia z zakresu umiejętności szybkiego czytania, kojarzenie i zapamiętywania itp.).
5. Zwiększenie roli i znaczenia wzajemnego uczenia się w zespołach realizujących zadania i projekty. Większe wykorzystywanie w procesie kształcenia podstawowego i gimnazjalnego interakcji edukacyjnych pomiędzy uczącymi się w zespołach. Wykorzystywanie metody projektu edukacyjnego i uczniowskich działań w środowisku lokalnym sprzyjających nabywaniu kompetencji kluczowych przygotowujących do dorosłego życia i pracy zawodowej.
6. Program stałego podnoszenia i aktualizacji kompetencji i kwalifikacji nauczycieli (ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji związanych z wykorzystywaniem nowoczesnych i innowacyjnych technik i narzędzi w procesie edukacji).

Cel operacyjny 3. Wsparcie dla rozwoju idei uczenia się przez całe życie.

Proponowane zadania:

1. Tworzenie oferty międzypokoleniowej dla osób w różnym wieku np. międzypokoleniowe kluby czytelnicze, których uczestnicy dzięki zastosowaniu biblioterapii na nowo odkrywają świat książki i są zachęceni do czytania oraz pisania pamiętników i dzienników.
2. Wykorzystywanie różnych form edukacji w procesie uczenia się np. nauka języków obcych prowadzona przez młodych wolontariuszy.
3. Wdrażanie technologii informacyjnych w kształceniu dorosłych w celu zapobiegania wykluczeniu cyfrowemu np. poprzez organizację kursu komputerowego.
4. Tworzenie warunków dla rozwoju atrakcyjnej oferty edukacji pozaformalnej wspierającej aktualizację lub nabywanie nowych kwalifikacji i kompetencji.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

5. Rozwój dostępnej i szerokiej oferty zajęć rozwojowych dla różnych grup mieszkańców – dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów.
6. Promowanie kształcenia pozaformalnego, w szczególności w miejscu pracy – podstawowe miejsce praktycznego uczenia osób dorosłych. Premiowanie pracodawców dbających o stały rozwój kompetencji swych pracowników.

Cel strategiczny 2. Wspieranie aktywności lokalnej mieszkańców oraz współpracy różnych podmiotów w realizacji ważnych celów społecznych.

Cel operacyjny 1. Stworzenie przestrzeni dla wyłaniania, kształcenia i działania liderów lokalnych.

Zadanie flagowe:

Szkoła liderów lokalnych – mechanizm wsparcia osób zaangażowanych w życie społeczne, gospodarcze i polityczne miasta. Przygotowanie do pełnienia ważnych ról w życiu miasta (np. radnych miejskich, radnych młodzieżowej rady miasta czy rady seniorów, liderów organizacji pozarządowych, społecznych itp.), poprzez cykl szkoleń i spotkań rozwojowych dotyczących specyfiki i zadań miasta, usług publicznych, za które odpowiada miasto. Szkoła swą działalnością powinna w szczególny sposób przygotować liderów organizacji społecznych do realizacji zadań i projektów na rzecz miasta i jego mieszkańców (przygotowywanie wniosków o dofinansowanie, realizacja projektów – zarządzanie, harmonogramowanie, budżetowanie itp., rozliczanie wniosków).

Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Centrum Dialogu Społecznego i Wolontariatu, Miejska Rada Pożytku Publicznego	Od 2015 roku	Ok. 15 000 zł rocznie (w zależności od liczby, zakresu szkoleń i liczby uczestników)

Proponowane zadania:

Mikrogranty dla aktywnych – wyasygnowanie środków w ramach budżetu miasta z przeznaczeniem na wsparcie dla wiodących organizacji działających na terenie miasta. Środki dystrybuowane w trybie konkursowym zgodnie z opracowanym regulaminem.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Cel operacyjny 2. Wzmacnianie poziomu odpowiedzialności obywatelskiej mieszkańców.

Zadanie flagowe:

Utworzenie budżetu partycypacyjnego – wypromowanie idei budżetu partycypacyjnego wśród mieszkańców – kampania informacyjno-promocyjna, określenie wysokości budżetu partycypacyjnego (kwotowo lub procentowo w relacji do całości budżetu); określenie obszaru, na którym będą mogły być realizowane projekty finansowane z budżetu partycypacyjnego (całe miasto, wybrane dzielnice/osiedla); określenie przedmiotu/ zakresu tematycznego projektów (np. edukacja – uczenie się przez całe życie, rekreacja i sport, integracja mieszkańców, kultura, przestrzeń publiczna itp.); opracowanie procedur zgłaszania, weryfikacji i wyboru projektów do realizacji.

Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Centrum Dialogu Społecznego i Wolontariatu	2015 – opracowanie zasad, zabezpieczenie środków Od 2016 – cykliczna realizacja	Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami

Proponowane zadania:

1. Kampania informacyjna dotycząca mechanizmu inicjatywy lokalnej (obejmująca zakres zadań, które mogą być realizowane poprzez inicjatywę lokalną, tryb i szczegółowe kryteria oceny wniosków o realizację zadania publicznego w tym m.in.: wymagania dotyczące wkładu pracy społecznej wnioskodawców w realizację inicjatywy lokalnej; rodzaje świadczeń akceptowane, jako wkład własny; terminy składania wniosków o realizację inicjatywy lokalnej; formę wniosku; kryteria oceny, do których mogą należeć na przykład: wielkość wkładu mieszkańców w realizację inicjatywy, liczebność grupy wnioskującej o realizację inicjatywy czy liczba beneficjentów realizowanego zadania).

Cel operacyjny 3. Budowanie platformy współpracy pomiędzy samorządami oraz podmiotami gospodarczym i trzecim sektorem.

Proponowane zadania:

1. Organizacja cyklicznych spotkań przedstawicieli władz samorządowych ze środowiskami społecznymi i gospodarczymi miasta – przestrzeń do dialogu, konsultacji, wypracowywania wspólnych projektów.
2. Wzmocnienie roli Miejskiej Rady Pożytku Publicznego, jako głównego forum konsultacji pomiędzy administracją samorządową a organizacjami pozarządowymi.
3. Rozbudowa oferty Centrum Dialogu Społecznego i Wolontariatu pod kątem potrzeb organizacji pożytku publicznego.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Cel operacyjny 4. Wspieranie procesów integracji społecznej i zawodowej mieszkańców.

Proponowane zadania:

1. Utworzenie systemu wsparcia w zakresie rozwiązywania problemów społecznych w ujęciu długofalowym (powołanie zespołu roboczego, diagnoza obszarów problemowych, opracowanie założeń systemu, wypracowanie określonych procedur, ścieżek postępowania w przypadku zdiagnozowania danego problemu społecznego).
2. Włączenie się w partnerski projekt przygotowania i wdrożenia efektywnych programów wejścia na rynek pracy osób nieposiadających kwalifikacji i motywacji do podjęcia pracy.
3. Udział w tworzeniu systemowego rozwiązania dla budowania dialogu pomiędzy organizacjami pozarządowymi a MOPS, PUP, GOPS, PCPR – realizacja zadanie we współpracy z partnerami OF Dolina rzeki Pilicy.
4. Aktywizacja osób wykluczonych lub zagrożonych wyłączeniem społecznym (w tym osób bezrobotnych) w ramach realizacji projektów partnerskich Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej z instytucjami rynku pracy (głównie PUP) organizacjami społecznymi i pracodawcami. Realizacja projektów obejmujących m.in. diagnozę potrzeb, szkolenia, warsztaty, kursy zawodowe, doradztwo zawodowe, kontakt z psychologiem / terapeutą, indywidualne wsparcie (asystenci, opiekunowie, animatorzy).
5. Promowanie różnych form zatrudnienia klientów pomocy społecznej np. organizacja prac społecznie użytecznych, wspieranie zatrudnienia subsydiowanego, prac interwencyjnych, staży, robót publicznych.

Cel operacyjny 5. Integracja i wsparcie dla osób starszych i niepełnosprawnych.

Proponowane zadania:

Zadanie flagowe:

Utworzenie w ramach rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych sieci placówek funkcjonujących, jako **system WIGOR** (skrót od: wiedza, integracja, godność, opieka i rehabilitacja), który obejmowałby rozproszone placówki i łączył ich funkcje (miejsca opieki, rehabilitacji, spotkań i zajęć dydaktycznych dla osób starszych).

Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Domy Pomocy Społecznej, Uniwersytety Trzeciego Wieku, Kluby Seniora, Wydział Polityki Społecznej UM	2015-2020	1 200.000 – 2 000.000 zł

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Zadanie flagowe:		
Opracowanie programu wsparcia, aktywizacji i integracji osób starszych, zależnych i sędziwych.		
Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Domy Pomocy Społecznej, Uniwersytety Trzeciego Wieku, Kluby Seniora, Wydział Polityki Społecznej UM	2015-2020	20.000 - 30.000 zł

1. Powołanie Miejskiej Rady Seniorów, która byłaby instytucją czynnie zaangażowaną w tworzenie polityki senioralnej w mieście. Wspólne działania z organizacjami seniorskimi w celu powołania Rady Seniorów.
2. Angażowanie niepełnosprawnych w opiniowanie projektów nowych inwestycji pod kątem dostosowania ich do potrzeb tych osób.
3. Likwidacja barier architektonicznych utrudniających poruszanie się po mieście osobom niepełnosprawnym.
4. Promowanie idei wolontariatu, pomocy potrzebującym w zakresie integracji osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi oraz angażowania ich w działania na rzecz lokalnego środowiska.

Cel strategiczny 3. Kształtowanie i propagowanie zdrowego trybu życia mieszkańców.

Cel operacyjny 1. Budowanie postaw prozdrowotnych wśród mieszkańców.

Proponowane zadania:

1. Stworzenie programów zmierzających do kształtowania zdrowych nawyków żywieniowych mieszkańców.
2. Usunięcie niezdrowej żywności ze sklepików szkolnych i zastąpienie jej świeżymi, pełnowartościowymi, zdrowymi produktami (np. owocami i warzywami).
3. Organizacja akcji edukacyjnych promujących aktywny wypoczynek i sport.
4. Organizacja imprez i zawodów sportowych dla różnych grup wiekowych i tematycznych np. biegów miejskich, triathlonu, siatkówki plażowej, spływów kajakowych itp.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Cel operacyjny 2. Rozbudowa programów profilaktycznych dla mieszkańców.

Proponowane zadania:

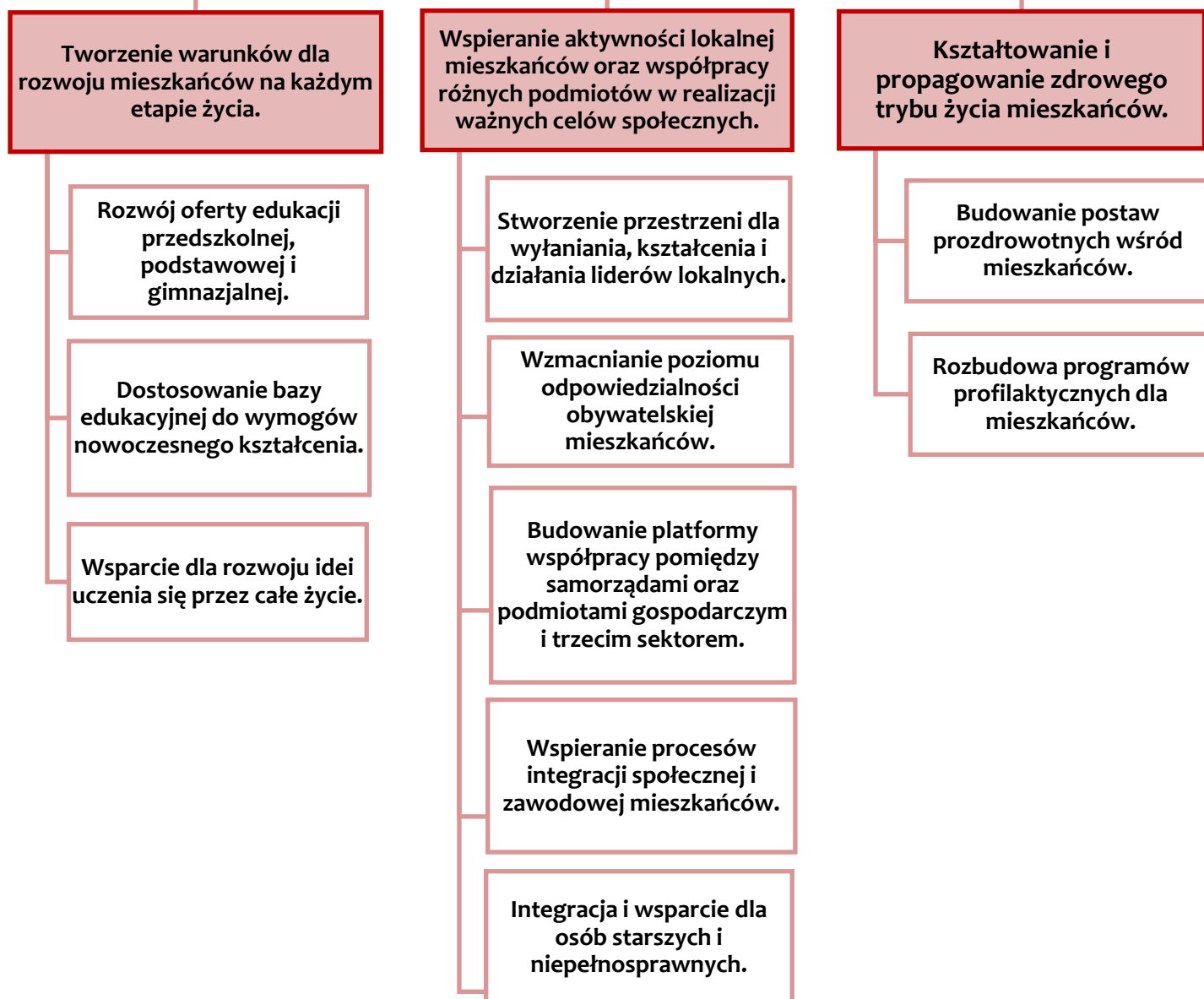
Zadanie flagowe:

Opracowanie programu profilaktyki i promocji zdrowia – np. „Zdrowy Tomaszowianin” obejmującego m.in. organizację badań profilaktycznych dla różnych grup mieszkańców. Włączanie się w programy krajowe lub współpraca z innymi partnerami samorządowymi lub społecznymi i biznesowymi w zakresie organizacji badań lub akcji profilaktycznych dla mieszkańców (np. badania mammograficzne lub inne badania pozwalające na wykrycie chorób nowotworowych lub chorób układu krążenia, szczepienia dla dzieci i osób w podeszłym wieku).

Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Polityki Społecznej UM, Narodowy Fundusz Zdrowia, NGO	2015-2020	Ok. 150.000 zł rocznie

1. Edukacja zdrowotna obejmująca spotkania edukacyjne w szkołach, akcje uświadamiające, happeningi i profilaktykę zdrowotną.

Domena 1. Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Domena 2. Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki.

Cel strategiczny 1. Rewitalizacja, kształtowanie przyjaznej i estetycznej przestrzeni publicznej.

Cel operacyjny 1. Uporządkowanie przestrzeni publicznej w ścisłym centrum miasta.

Proponowane zadania:

Zadanie flagowe:

Opracowanie i wdrożenie zasad parku kulturowego na obszarze centrum miasta i w bezpośrednim jego otoczeniu (ujednoczenie i standaryzacja szyldów reklamowych, witryn, regulacja kwestii reklam wielkoformatowych, miejski system informacji – standaryzacja tablic z nazwami ulic, budynków użyteczności publicznej, przystanków itp.). Wypracowywanie założeń parku kulturowego musi odbywać się w szerokim procesie konsultacji i angażowania głównych interesariuszy przestrzeni publicznej planowanej do objęcia zasadami parku kulturowego. Inwentaryzacja obiektów znajdujących się na nieruchomościach wchodzących w skład projektowanego parku kulturowego oraz kontakt z wszystkimi właścicielami w celu włączenia ich w proces estetyzacji centralnej przestrzeni publicznej miasta. Uzupełnienie działań kampanią społeczną adresowaną do mieszkańców.

Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Gospodarki Nieruchomościami, Biuro Architekta Miasta, NGO	2015-2016	Ok. 200.000 zł

1. Uzupełnienie placu Kościuszki o elementy małej architektury odwołujące się do znanych postaci związanych z Tomaszowem Mazowieckim np. Juliana Tuwima. Obiekty małej architektury mają sprzyjać budowaniu interakcji np. ławeczka lub okrągły stół z postaciami Juliana Tuwima i Stefanii Marchew (w nawiązaniu do J. Tuwima „Przy okrągłym stole”).
2. Powołanie menedżera Centrum Miasta, dbającego kompleksowo o centralną przestrzeń Tomaszowa Mazowieckiego, zarówno w aspekcie zarządzania jego infrastrukturą i utrzymania ładu, jak i kreującego życie społeczne, kulturalne, artystyczne i rozrywkowe w tej części miasta. Zadanie wpisuje się w koncepcję Zarządzania Centrum Miasta (Town Centre Management - zespół kompleksowych i długofalowych działań, podejmowanych przez sektor publiczny wraz z sektorem prywatnym, których celem jest ożywienie, rozwój i wzrost znaczenia obszarów tradycyjnie uznawanych za centra ośrodków miejskich¹¹).

¹¹ Możliwe działania: stymulowanie wzrostu poprzez inwestycje wewnętrzne i współpracę z przedsiębiorcami; tworzenie czystego i bezpiecznego otoczenia; poprawa dostępności poprzez rozwiązywanie problemów transportu oraz parkingów w obrębie centrum; pobudzenie i poprawa jakości przebywania w centrum poprzez profesjonalne działania marketingowe oraz animowanie różnorodnych imprez i wydarzeń kulturalnych; zwiększanie potencjału poprzez rozwijanie programów szkoleniowych i zatrudnienia dla aktorów rynku lokalnego; zagwarantowanie, że centrum jest zawsze otwarte dla

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Cel operacyjny 2. Włączanie mieszkańców w procesy rewitalizacyjne oraz budowa świadomości estetyki przestrzeni publicznej.

Proponowane zadania:

1. Angażowanie mieszkańców w rewitalizację przestrzenną, społeczną i gospodarczą zdegradowanych obszarów miasta począwszy od fazy diagnostycznej i planistyczno-projektowej po realizację i ewaluację przeprowadzonych działań.
2. Konsultacje społeczne (kampanie społeczne) poprzedzające zmiany prawa miejscowego oraz procesy inwestycyjne.
3. Wdrożenie ścieżek tematycznych w szkołach z zakresu kształtowania przestrzeni publicznej np. „Uporządkuj przestrzeń wokół siebie” (konkursy, plakaty, warsztaty itp.). W ramach zadania można wykorzystać gotowe i opracowane projekty takich ścieżek tematycznych np. Program edukacyjny „Kształtowanie przestrzeni” opracowany przez Izbę Architektów RP i przeznaczony dla młodzieży szkół ponadpodstawowych. Jego najważniejszym zadaniem jest budowanie świadomości społecznej i kształcenie wrażliwości młodych ludzi na jakość otoczenia z wykorzystaniem wiedzy i niektórych praktycznych umiejętności z zakresu architektury i urbanistyki. Program jest zbiorem gotowych scenariuszy lekcji, wraz z załącznikami niezbędnymi nauczycielowi do prowadzenia zajęć.

Cel strategiczny 2. Ożywienie społeczne i gospodarcze zdegradowanych terenów w mieście

Cel operacyjny 1. Rewitalizacja społeczna i gospodarcza zdegradowanych terenów mieszkaniowych i usługowych.

Proponowane zadania:

1. Projekt Warszawska – obejmujący obszar ul. Warszawskiej i osiedla Starzyce – opracowanie koncepcji projektowej, planu zagospodarowania i przebudowy. Rewitalizacja realizowana z udziałem lokalnej społeczności (od etapu projektowego po fazę realizacji i ewaluacji).
2. Rewitalizacja terenów mieszkalnych (centrum) obejmująca modernizację i przebudowę kamienic pozostających w zasobach komunalnych, zagospodarowanie podwórek, zmiany funkcjonalne. Rewitalizacja realizowana z udziałem lokalnej społeczności (od etapu projektowego po fazę realizacji i ewaluacji).
3. Rewitalizacja centrum miasta – etap II (kwartał ulic: Legionów – Słowackiego – Polna – Jerozolimska – Barlickiego) obejmująca projekty infrastrukturalne tj. galeria handlowa z elementami oferty kulturalnej, Park Bulwary). Rewitalizacja realizowana z udziałem lokalnej społeczności (od etapu projektowego po fazę realizacji i ewaluacji).
4. Opracowanie koncepcji rewitalizacji substancji mieszkaniowych pozostających w zasobach komunalnych, które znajdują się w obrębie ulic: Piłsudskiego, Słowackiego,

---

wszystkich i jest warte odwiedzenia; tworzenie, rozwijanie i utrwalanie pozytywnego wizerunku centrum miasta.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Krzyżowa, Grunwaldzka, Murarskiej i Meca. Rewitalizacja realizowana z udziałem lokalnej społeczności (od etapu projektowego po fazę realizacji i ewaluacji).

- Przeprowadzenie analizy możliwości rozwoju mieszkalnictwa ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób w podeszłym wieku.

Cel operacyjny 2. Gospodarcze ożywienie terenów przemysłowych połączone z przekształceniami przestrzennymi i funkcjonalnymi.

Proponowane zadania:

- Opracowanie koncepcji zagospodarowania terenów po byłych Zakładach Chemicznych WISTOM pod kątem np. logistyki czy przestrzeni targowej dla zagłębia ceramiczno-budowlanego (zadanie wpisujące się w Strategię Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy).
- Wspieranie i tworzenie warunków do budowy infrastruktury wystawienniczej/targowej na terenie miasta.

Cel strategiczny 3. Stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości.

Cel operacyjny 1. Wspieranie przedsiębiorczości wśród różnych grup wiekowych ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych.

Proponowane zadania:

Zadanie flagowe:

Opracowanie **programu wspierania przedsiębiorczości** obejmującego system szkoleń, ulg podatkowych, udzielanie kierunkowej informacji gospodarczej. Założenia programu mogą być realizowane przez „centrum lokalnej przedsiębiorczości” - funkcja doradcza dla osób chcących założyć własną firmę lub pozyskać fundusze na rozwijanie działalności.

Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Działalności Gospodarczej	2015-2016	ok. 50.000 zł

- Stworzenie Tomaszowskiego Inkubatora Przedsiębiorczości lub włączenie się w działanie już istniejących lub planowanych do realizacji tego typu przedsięwzięć (z centrum doradztwa i pośrednictwa dla nowych firm oraz udostępnianą przestrzenią biurową). Projekt możliwy do realizacji w ramach partnerskiej współpracy JST z OF Dolina Rzeki Pilicy.
- Zachęcanie i wspieranie lokalnych przedsiębiorców do powołania rady aniołów biznesu – instytucji posiadającej odpowiedni kapitał i inwestującej w pomysły początkujących przedsiębiorców z terenu miasta.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Cel operacyjny 2. Wzmacnianie atrakcyjności inwestycyjnej miasta poprzez wytyczanie nowych terenów dla inwestorów.

Zadanie flagowe:		
Przygotowanie terenów inwestycyjnych przy drodze ekspresowej S-8 (w tym w Łazisku we współpracy z gminą Tomaszów Mazowiecki). Skupowanie i scalanie terenów (ok. 30ha), pomoc w regulowaniu stanu prawnego nieruchomości; opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego; uzbrojenie terenu w infrastrukturę drogową i media konieczne do prowadzenia działalności gospodarczej.		
Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Inwestycji, Biuro Architekta Miasta, Wydział Strategii i Zarządzania Projektami, partnerskie JST z OF Dolina rzeki Pilicy, GDDKiA	2015-2020	-

Proponowane zadania:

1. Opracowanie programu pozyskiwania nowych terenów inwestycyjnych, planów ich uzbrojenia oraz realizacja tych inwestycji (ze szczególnym uwzględnieniem terenów w północnych dzielnicach Tomaszowa Mazowieckiego).
2. Opracowanie planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów przeznaczonych pod działalność gospodarczą.
3. Współpraca miasta w zakresie przygotowanie kompleksowej oferty promocyjno-informacyjnej terenów inwestycyjnych dostępnych na terenie całego Obszaru Funkcjonalnego (promocja terenów m.in. w oparciu o współpracę z PAliiZ, ŁARR).
4. Zapewnienie dostępności transportowej do wyznaczonych terenów inwestycyjnych (budowa wschodniej obwodnicy Tomaszowa Mazowieckiego) oraz poprawa wewnętrznej infrastruktury komunikacyjnej.

Cel strategiczny 4. Zwiększenie roli sektora gospodarczego w polityce rozwojowej miasta.

Cel operacyjny 1. Wzmocnienie współpracy na linii samorząd – sektor gospodarczy.

Proponowane zadania:

1. Powołanie Tomaszowskiej Rady Biznesu składającej się z przedstawicieli wiodących przedsiębiorstw (klastrów), jako ciała doradczego przy Prezydencie w sprawach gospodarczych.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Cel operacyjny 2. Zwiększenie udziału sektora gospodarczego w realizacji inwestycji samorządowych.

Proponowane zadania:

1. Opracowanie katalogu inwestycji możliwych do realizacji w formule partnerstwa publiczno-prywatnego.

Cel strategiczny 5. Poprawa stanu infrastruktury technicznej na terenie miasta.

Cel operacyjny 1. Modernizacja sieci dróg lokalnych na terenie miasta.

Proponowane zadania:

1. Systematyczna poprawa stanu nawierzchni dróg gminnych, wraz z rozbudową infrastruktury dla pieszych i rowerzystów (poprawa bezpieczeństwa i komfortu przemieszczania się wszystkich uczestników ruchu, budowa bezpiecznych skrzyżowań, przejść dla pieszych, śluz rowerowych – infrastruktura drogowa dostosowana do potrzeb w szczególności osób starszych, niepełnosprawnych, rodziców z małymi dziećmi).
2. Budowa nowych dróg gminnych wraz z rozbudową mediów w tym sieci wodno-kanalizacyjnej.

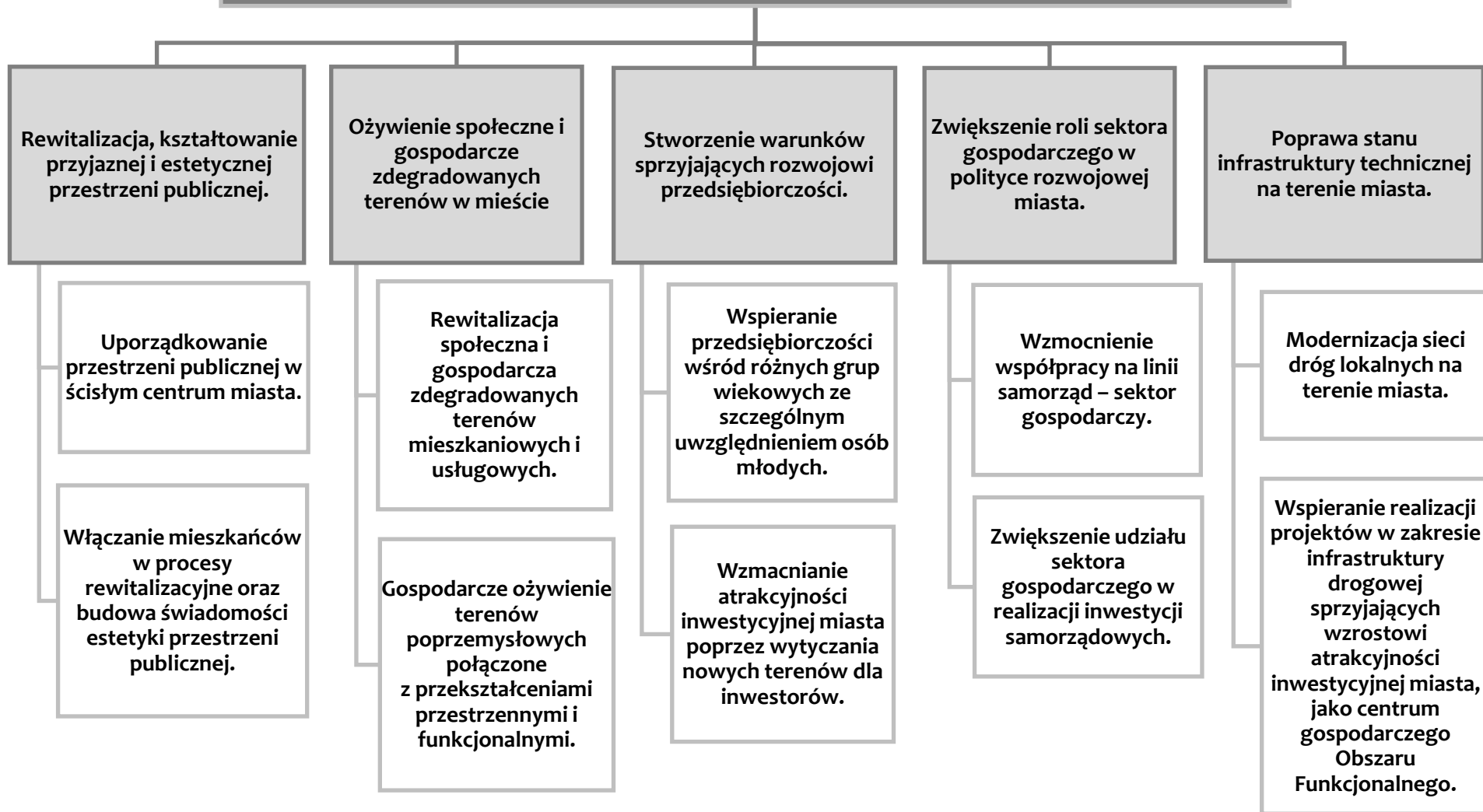
Cel operacyjny 2. Wspieranie realizacji projektów w zakresie infrastruktury drogowej sprzyjających wzrostowi atrakcyjności inwestycyjnej miasta, jako centrum gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego.

Proponowane zadania:

1. Współpraca z powiatem tomaszowskim i samorządem wojewódzkim w zakresie projektowania i budowy obwodnicy miasta Tomaszów Mazowiecki zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi w Studium ruchowym poprawy dostępności transportowej Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w Powiecie Tomaszowskim.
2. Lobbing na rzecz budowy drogi ekspresowej S 74.
3. Podejmowanie działań na rzecz rozbudowy oferty połączeń kolejowych, szczególnie pomiędzy Łodzią a Tomaszowem Mazowieckim.

Domena 2. Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki

Domena 3. Miasto, które przyciąga ciekawą ofertą rekreacyjno-sportową, kulturalną, opiekuńczą.

Cel strategiczny 1. Zaspokajanie potrzeb mieszkańców w zakresie kultury, sportu i rekreacji.

Cel operacyjny 1. Wzmocnienie i rozwój istniejącej bazy kultury i sportu.

Zadanie flagowe:		
<p>Budowa centrum informatyczno-bibliotecznego „Mediateka” (adaptacja budynku przemysłowego przy ul. Kawki na potrzeby Miejskiego Centrum Informatyczno-Bibliotecznego, zwiększenie liczby tradycyjnych zbiorów biblioteki oraz wyposażenie jej w nowoczesny sprzęt dający możliwość korzystania z innych form przekazu np. zbiory muzyczne, filmowe, zapisane na dyskach CD).</p>		
Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Inwestycji, Miejskie Centrum Informatyczno-Biblioteczne, partnerskie JST z OF Dolina Rzeki Pilicy	2015-2020	ok. 13.000.000 zł

Zadanie flagowe:		
<p>Przebudowa i rozbudowa budynku kinoteatru wraz z przebudową sali widowiskowej (remont sali teatralno-kinowej wraz z zapleczem, wyposażenie sali w odpowiedni sprzęt nagłaśniający i oświetlenie, zakup krzeseł; stworzenie nowoczesnych wielofunkcyjnych sal służących organizacji imprez kulturalnych, szkoleniowych czy konferencyjnych; zagospodarowanie terenu pomiędzy kinem, a Mediateką, wykonanie placu wraz z małą architekturą, ławkami, oświetleniem).</p>		
Odpowiedzialność i podmioty zaangażowane	Czas realizacji zadania	Szacunkowe koszty zadania
Wydział Inwestycji, Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji, Miejski Ośrodek Kultury, partnerskie JST z OF Dolina Rzeki Pilicy	2015-2020	ok. 18.000.000 zł

Proponowane zadania:

1. Rozbudowa Dzielnicowego Ośrodka Kultury o przestrzeń dla filii bibliotecznej.
2. Budowa miejskiej hali widowiskowo-sportowej.
3. Zadaszenie toru łyżwiarskiego.

4. Kompleksowa modernizacja obiektów OSiR przy ulicy Nowowiejskiej w Tomaszowie Mazowieckim (modernizacja boiska trawiastego, budowa trybuny głównej oraz budynku socjalnego wraz z bazą hotelową i zapleczem gastronomicznym).

Cel operacyjny 2. Dostosowanie oferty kulturalno-oświatowej dla potrzeb różnych grup wiekowych.

Proponowane zadania:

1. Przeprowadzenie badania potrzeb kulturalnych mieszkańców w podziale na grupy wiekowe z wykorzystaniem metody „badania w działaniu” z udziałem młodzieży.

Cel strategiczny 2. Budowa marki miasta bazującej m.in. na walorach turystycznych regionu oraz ofercie kulturalno-sportowo-rekreacyjnej.

Cel operacyjny 1. Wzmocnienie działań promocyjnych miasta.

Proponowane zadania:

1. Włączenie się w ramach Obszaru Funkcjonalnego w partnerską, spójną i adresowaną do pożądanego turysty informację i promocje miasta (stworzenie aktualnego, kompleksowego i nowoczesnego systemu informacji turystycznej, promocja miasta w ramach kreowania marki Dolina Rzeki Pilicy).
2. Opracowanie w ramach Obszaru Funkcjonalnego przewodnika/materiału informacyjnego w formie kalendarza imprez organizowanych w mieście zawierającego dokładny opis poszczególnych wydarzeń, miejsce lokalizacji wydarzenia oraz informacje logistyczne (jak dojechać, w jakich godzinach, gdzie można zaparkować samochód).

Cel operacyjny 2. Rozbudowa oferty turystycznej i integracja produktów turystycznych w ramach Doliny rzeki Pilicy.

Proponowane zadania:

1. Włączenie się w realizację programów turystycznych opisanych w „Strategii rozwoju turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim”:
  - a. **Rzeka Pilica – rzeka pełna możliwości** (produkty turystyczne: „Meandry Pilicy” – oferta turystyki kajakowej/turystyki kwalifikowanej, „Spłyni leniwie tratwą po Pilicy” – oferta turystyki rekreacyjnej).
  - b. **W lasach spalskich, czyli odkryj ducha Puszczy Pilickiej** (produkty turystyczne: „Wędruj pieszo, rowerem lub konno po Lasach Spalskich” – oferta turystyki aktywnej - kwalifikowanej; „Wędrówki historyczne” – oferta turystyki historycznej - kwalifikowanej).
  - c. **Dziedzictwo i tradycje czyli człowiek, historia i dzień dzisiejszy w Dolinie Rzeki Pilicy** (produkty turystyczne: „Szlak otwarty kościołów” – oferta turystyki

krajoznawczej oraz religijnej; „A może by tak do Tomaszowa ...” – oferta turystyki poznawczej - kwalifikowanej).

2. Współpraca z partnerami z OF w zakresie rozbudowy infrastruktury okołoturystycznej (infrastruktura na potrzeby szlaków kajakowych, zagospodarowanie plaż, kąpielisk - stoły, ławki, wiaty, zaaranżowana przestrzeń do grillowania, boiska sportowe) i sieci połączeń pomiędzy atrakcjami turystycznymi (m.in. ścieżki rowerowe, trasy nordic walking).

Cel strategiczny 3. Tworzenie warunków dla rozwoju usług opiekuńczych dla osób starszych oraz osób zależnych

W początkowym okresie usługi i oferta opiekuńcza nastawiona przede wszystkim na zaspokojenie potrzeb mieszkańców miasta. Docelowo, po jej rozwinięciu, otwarcie na seniorów z zewnątrz, tworzenie warunków do rozwoju usług srebrnej gospodarki.

Cel operacyjny 1. Rozwój infrastruktury opiekuńczej w mieście

Proponowane zadania:

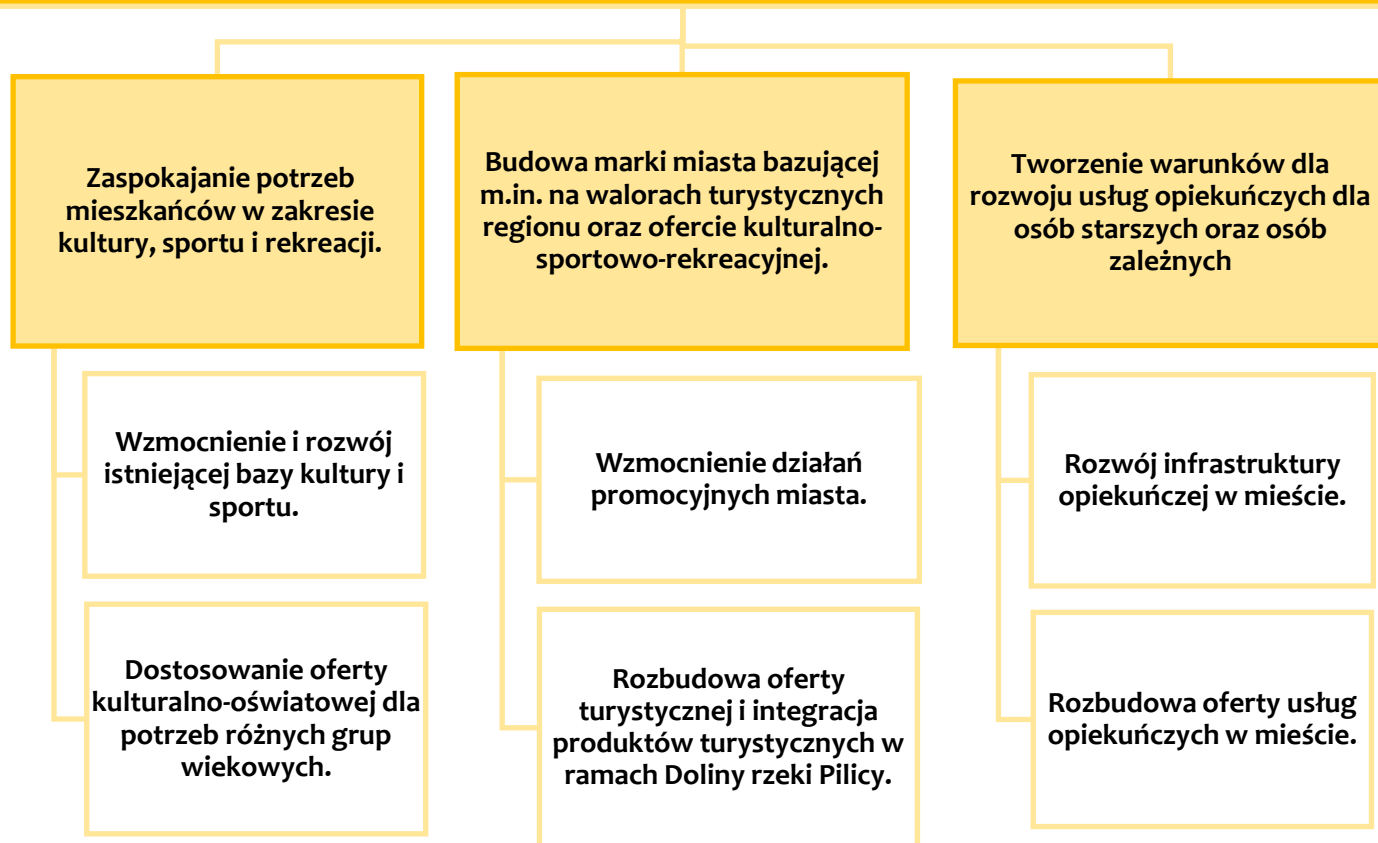
1. Utworzenie hotelu dla seniorów (hotelu przystosowanego do potrzeb seniorów, w którym z oferty pobytowej mogliby korzystać seniorzy potrzebujący opieki podczas nieobecności rodziny, osoby wymagające całodobowej opieki medycznej lub osoby będące w trakcie rekonwalescencji po pobycie w szpitalu).
2. Współpraca z partnerami samorządowymi i prywatnymi (partnerstwo publiczno-prywatne, kontraktacja usług publicznych) na rzecz rozbudowy infrastruktury opiekuńczej (w tym stacjonarnej) dla osób starszych i zależnych.

Cel operacyjny 2. Rozbudowa oferty usług opiekuńczych w mieście.

Proponowane zadania:

1. Promowanie wśród mieszkańców zdobywania lub uzupełniania kwalifikacji z zakresu opiekuna osób starszych (promocja i organizacja szkoleń dla osób bezrobotnych, lub osób zmieniających kwalifikacje z zakresu opieki, rehabilitacji, pielęgnacji nad osobami starszymi).
2. Zachęcanie i tworzenie warunków do włączania się młodzieży w wolontariat na rzecz osób starszych (promowanie wolontariatu poprzez różnego rodzaju formy bonów/karnetów dla młodzieży np. karnet na basen, bilety do kina, darmowe przejazdy komunikacją publiczną).

Domena 3. Miasto, które przyciąga ciekawą ofertą rekreacyjno-sportową, kulturalną, opiekuńczą.

Część V. Wdrożeniowa. System wdrażania, monitorowania i finansowania strategii

Spójność Strategii z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Cele Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki, w szczególności te zawarte w Domenie 2, nawiązują i są zbieżne z dokumentem planistycznym najwyższego szczebla, czyli Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Dokument ten w szerokim ujęciu wytycza kierunki rozwoju o charakterze przestrzennym, a jako główny cel określa *efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie*. Założenia i cele Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki korespondują z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju w następujących obszarach:

- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów (kierunki działań: Wspomaganie procesów koncentracji urbanizacji w miastach średnich i wybranych małych, Wspieranie rozwoju ośrodków subregionalnych oraz Restrukturyzacja i rewitalizacja obszarów zdegradowanych i miast),
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki w swoich założeniach nawiązuje również do celów Średniookresowej Strategii Rozwoju. Cel główny określony w tym dokumencie określony jest jako *wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności*, a perspektywa czasowa sięga do 2020 roku. Szczególne korelacje obu strategii można dostrzec w następujących celach:

- Cel 1.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem (priorytet rozwojowy Zapewnienie ładu przestrzennego),
- Cel 1.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela (w szczególności Rozwój kapitału społecznego),
- Cel 2.2. Wzrost wydajności gospodarki (priorytet Zwiększenie produktywności gospodarki),

- Cel 2.4. Rozwój kapitału ludzkiego (zwłaszcza: Zwiększanie aktywności zawodowej i Poprawa jakości kapitału ludzkiego),
- Cel 3.1. Integracja społeczna (w szczególności: Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym),
- Cel 3.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych (Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych oraz Zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych),
- Cel 3.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych (szczególnie Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmacniania potencjału obszarów wiejskich).

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki jest spójna również z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego, która określa cel strategiczny polityki regionalnej jako *Efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym*. Spójność strategii dostrzec można w celach:

- Cel 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększanie ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi (kierunek działań Wspieranie rozwoju i znaczenia miast subregionalnych),
- Cel 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego, Wykorzystywanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego),
- Cel 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze,
- Cel 3.2. Poprawa jakości zarządzania politykami publicznymi, w tym ich właściwe ukierunkowanie terytorialne,
- Cel 3.4. Wspomaganie budowy kapitału społecznego dla rozwoju regionalnego w oparciu o sieci współpracy między różnymi aktorami polityki regionalnej.

Ponadto Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego w celach układu *regiony – miasta – obszary wiejskie* postrzega ośrodki subregionalne jako lokalne centra rozwoju, które wspierane będą w zakresie integracji przestrzennej, społecznej i gospodarczej, zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej, rozwoju rynku pracy poprzez wspomaganie otoczenia biznesu oraz rozwój funkcji gospodarczych o ponadlokalnym obszarze oddziaływania. Założenie to niemal wprost odzwierciedla proponowane kierunki rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020

Kolejnym dokumentem strategicznym, w którego cele wpisuje się Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki jest Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020. Dokument ten definiuje misję, wizję oraz cele rozwoju regionu, którego dążeniem powinno być *prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju, opartej na współpracy gospodarczej, budowaniu więzi społecznych oraz tożsamości regionalnej*. Powiązania celowe obu strategii występują w następujących obszarach:

- Cel 2.2. Kształtowanie aktywnych postaw na rynku pracy (strategiczne kierunki działań: Aktywizacja zawodowa ludności i Upowszechnianie modelu „silver economy”),
- Cel 3.1. Kształtowanie innowacyjnego środowiska przedsiębiorczości i powiązań sieciowych (kierunki: Współpraca między przedsiębiorcami, samorządami i sferą B+R, Prowadzenie kompleksowej polityki „przyciągania” inwestorów oraz Rozwój instytucji otoczenia biznesu, w tym ośrodków dyfuzji rozwiązań innowacyjnych),
- Cel 3.2. Rozwój MŚP i sektora rolnego (Poprawa konkurencyjności MŚP),
- Cel 4.1. Rozwój społeczności lokalnych (Kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego),
- Cel 4.2. Wzmacnianie tożsamości regionalnej,
- Cel 5.1. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora edukacji (podniesienie standardu placówek edukacyjnych na wszystkich etapach kształcenia)
- Cel 5.2. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz pieczy zastępczej (szczególnie Rozwój usług i programów profilaktyki zdrowotnej oraz innych z zakresu pomocy społecznej i pieczy zastępczej),
- Cel 5.3. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji (rozwój bazy kultury, sportu, turystyki i rekreacji, rozwój usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji)
- Cel 5.4. Rozwój cyfryzacji i usług cyfrowych w sektorze publicznym (zwłaszcza Interaktywne narzędzia komunikacji samorządów z mieszkańcami),
- Cel 6.2. Reintegracja zawodowa oraz przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniom społecznym (rozwój i upowszechnianie ekonomii społecznej)
- Cel 9.2. Wspieranie procesów rewitalizacji i poprawa ładu przestrzennego (rewitalizacja zdegradowanych obszarów mieszkaniowych i przemysłowych, w tym rewaloryzacja zabytkowych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych, kształtowanie krajobrazu kulturowego, w tym zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, zapobieganie procesom chaotycznej suburbanizacji oraz propagowanie dobrych wzorców architektury regionalnej).

Ponadto założenia Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki wpisują się w politykę terytorialno-funkcjonalną w poniższych rekomendowanych działaniach:

- Wspieranie systemowych działań rewitalizacyjnych obszarów zdegradowanych społecznie i gospodarczo,
- Wspieranie działań na rzecz kształtowania przestrzeni publicznych wysokiej jakości,
- Wspieranie działań na rzecz podnoszenia jakości usług publicznych oraz dostosowania ich do potrzeb starzejącego się społeczeństwa,
- Wspieranie działań na rzecz rozwoju turystyki aktywnej, rekreacyjnej, sportowej i geoturystyki oraz bazy turystycznej, w tym agroturystyki,
- Wspieranie działań na rzecz rozbudowy szlaków turystycznych,
- Wspieranie działań na rzecz budowania zintegrowanych produktów turystycznych opartych na walorach kulturowych i przyrodniczych, w tym geologicznych, oraz kultywowaniu tradycji,
- Wspieranie działań na rzecz wykreowania wizerunku obszarów jako atrakcyjnych turystycznie.

Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego LORIS 2030

Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego LORIS 2030 jest strategią, która swoją misję definiuje jako *Prowadzenie aktywnej polityki innowacyjnej z wykorzystaniem potencjału wewnętrznego regionu do pobudzania kreatywności i przedsiębiorczości mieszkańców w trosce o zrównoważony rozwój*. Cele Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki nawiązują do wymienionych w LORIS 2030 celów operacyjnych:

- Cel 1.4. Wsparcie projektów współpracy w ramach klastrów i obszarów specjalizacji,
- Cel 2.2. Promocja wiedzy o innowacyjności i przedsiębiorczości,
- Cel 2.4. Promocja współpracy i kooperacji podmiotów gospodarczych,
- Cel 3.3. Stworzenie systemu komunikacji i doradztwa,
- Cel 3.4. Budowa ram systemu pobudzania współpracy i przedsiębiorczości.

Powiązania te wynikają głównie z dążenia ku wsparciu i rozwojowi lokalnej przedsiębiorczości poprzez m.in. tworzenie inkubatora przedsiębiorczości czy lokalnego systemu doradztwa, co jest nierozłącznie związane z innowacjami.

Plan Przeciwdziałania Depopulacji w Województwie Łódzkim

Kolejnym z dokumentów, z którym koresponduje Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki jest Plan przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim. Plan ten zawiera rekomendacje dotyczące prowadzenia polityki demograficznej w województwie łódzkim. Wyróżnione w nim zostały działania krótko i długookresowe skierowane do osób w różnym

wieku. Cele szczegółowe Planu, w które wpisują się założenia Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki to:

- Dostępność i atrakcyjność miejsc pracy w regionie, sprzyjające warunki dla napływu ludności do województwa łódzkiego,
- Równe szanse edukacyjne w regionie, wysoka jakość usług świadczonych w systemie oświaty oraz równy poziom kształcenia na obszarach miejskich i wiejskich, w tym wsparcie na rzecz przeciwdziałania marginalizacji osób z obszarów wiejskich,
- Zdrowi i świadomi profilaktyki zdrowia mieszkańcy województwa,
- Uruchomienie niewykorzystanych zasobów pracy (dotyczy osób po 45. roku życia),
- Aktywizacja społeczna i zawodowa osób starszych,
- Budowa i dostosowanie infrastruktury publicznej do potrzeb osób starszych,
- Szeroki zakres usług skierowanych na osoby starsze w ramach „białej gospodarki” i „srebrnej gospodarki”.

Odnotać należy również działania wymienione w Planie przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim skorelowane z proponowanymi zadaniami zawartymi w Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki:

- Rozszerzenie ofert szkół o poradnictwo i doradztwo edukacyjno-zawodowe (...),
- Wydłużenie godzin pracy żłobków i przedszkoli bez dodatkowych kosztów ponoszonych przez rodziców
- Zwiększenie dostępności i zasobów mieszkaniowych poprzez działania rewitalizacyjne
- Upowszechnienie kształcenia w formach szkolnych osób dorosłych z własnej inicjatywy (...),
- Tworzenie sprzyjających warunków do rozpoczynania działalności gospodarczej (...),
- Stworzenie portalu informującego o wydarzeniach kulturalnych, naukowych i sportowych ułatwiającego dostęp do informacji nt. kulturalnej i rozrywkowej oferty regionu,
- Rozbudowa bazy sportowej, rekreacyjnej i turystycznej w ramach planowanych inwestycji na terenie województwa łódzkiego (boiska, bieżnie, sale widowiskowo-sportowe, kompleksy sportowo-rekreacyjne),
- Promowanie zdrowych nawyków u dzieci poprzez wycofanie tzw. śmieciowej żywności w szkołach (wycofanie automatów ze słodyczami, sprzedaż w szkolnych sklepikach zdrowiej żywności),
- Upowszechnianie wolontariatu osób starszych, zwłaszcza wolontariatu skupionego na samopomocy seniorów (pomoc najstarszym przez seniorów),

- Budowanie w ramach rozwoju ekonomii społecznej działalności komercyjnej w ramach „srebrnej gospodarki” według zasady „najlepiej o zaspokojenie potrzeb starszych konsumentów zadbają przedsiębiorcy 50+”,
- Utworzenie Wojewódzkiej Rady Seniorów przy Samorządzie Województwa Łódzkiego,
- Promowanie rządowego Programu na rzecz Aktywności Osób Starszych
- Podwyższanie kluczowych kompetencji w zakresie ICT i znajomości języków obcych poprzez szkolenia i kursy skierowane do osób dorosłych z uwzględnieniem grup preferowanych, tj. osób, które ukończyły 50. rok życia, osób o niskich kwalifikacjach, osób niepełnosprawnych, pozostających bez zatrudnienia przez dłuższy czas.
- Promocja idei kształcenia przez całe życie (Lifelong Learning) służącej podnoszeniu kompetencji regionalnych zasobów ludzkich, w tym propagowanie działalności edukacyjnej i integracyjnej Uniwersytetu Trzeciego Wieku skierowanych do seniorów
- Wypracowanie nowych produktów wspierających aktywność zawodową osób powyżej 50 roku życia
- Dostosowanie rynku usług do zapotrzebowania wynikającego z przemian demograficznych, w tym szczególności starzenia się społeczeństwa, np. usług związanych z zamianą mieszkań pomiędzy osobami starszymi a osobami młodymi, usług opiekuńczych, edukacyjnych i innych,
- Budowanie infrastruktury publicznej dostosowanej do potrzeb osób starszych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 (projekt – wersja 5.0)

Kierunki rozwoju zapisane w Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki wpasowują się również założenia projektowanego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020. Spójność dokumentów i zbieżność celów dostrzec można w osiach priorytetowych:

Oś II - Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka

- Priorytet inwestycyjny 3a. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości, w szczególności:
  - uporządkowanie i przygotowanie terenów inwestycyjnych w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych oraz uzbrojenie terenów inwestycyjnych,
  - wykorzystanie mechanizmu popytowego w postaci bonów dla przedsiębiorców na realizację specjalistycznych usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu.

Oś VI - Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu

- Priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, w szczególności:
  - prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych (odpowiednio obiektach historycznych) wraz z ich otoczeniem, z zachowaniem pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem im takich funkcji;
  - przebudowa towarzyszącej infrastruktury technicznej, informacyjnej oraz zagospodarowanie terenu wokół obiektów dziedzictwa kulturowego.
- Priorytet inwestycyjny 8b. Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój), w szczególności:
  - budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej,
  - przebudowa obiektów w celu nadania im funkcji turystycznych.
- Priorytet inwestycyjny 9b. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na terenach miejskich i wiejskich, w szczególności:
  - rewitalizacja tkanki mieszkaniowej.

Oś VII - Infrastruktura dla usług społecznych

- Priorytet inwestycyjny 2c. Wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e-uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia.
- Priorytet inwestycyjny 10a. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej, w szczególności:
  - wsparcie infrastruktury szkół lub placówek systemu oświaty w zakresie kształcenia zawodowego i ustawicznego w zakresie jej dostosowania do potrzeb rynku pracy;
  - wsparcie infrastruktury wychowania przedszkolnego służące zwiększeniu dostępności
  - i jakości edukacji przedszkolnej;
  - wsparcie infrastruktury szkół lub placówek systemu oświaty w zakresie kształcenia ogólnego, w tym wsparcie instytucji popularyzujących naukę i innowacje.

Oś VIII – Zatrudnienie

- Priorytet inwestycyjny 8i. Dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników, w szczególności:
  - programy aktywizacji zawodowej służące przywróceniu na rynek pracy osób, którym udzielane jest wsparcie.
- Priorytet inwestycyjny 8iii. Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (przewidujący wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą obejmujące: dotacje, wsparcie szkoleniowo-doradcze, pożyczki).

Oś IX - Wyłączenie społeczne

- Priorytet inwestycyjny 9v. Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia.
  - Udzielanie wsparcia finansowego na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych i innych podmiotach ekonomii społecznej oraz finansowanie części ich funkcjonowania w ramach działalności integracyjnej i pożytku publicznego.
- Priorytet inwestycyjny 9iv. Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym.
  - rozwój usług ośrodków wsparcia dziennego oraz innych alternatywnych form opieki dla osób zależnych i/lub niesamodzielnych służących zaspokojeniu rosnących potrzeb wynikających z niesamodzielności w tym: placówki wsparcia dziennego, środowiskowe domy samopomocy, kluby seniora, mieszkania chronione, domowa opieka paliatywna, hospicyjna, poszpitalna, spersonalizowane usługi asystenckie,
  - rozwój usług społecznej rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami, umożliwiającej integrację społeczną i/lub wejście albo powrót na rynek pracy w tym: WTZ, środowiskowe usługi prowadzące do samodzielności, specjalistyczne usługi opiekuńcze, dzienne centra aktywności, mieszkania chronione, spersonalizowane usługi asystenckie.

Oś X - Adaptacyjność pracowników i przedsiębiorstw w regionie

- Priorytet inwestycyjny 8vi. Aktywne i zdrowe starzenie się. Priorytet przewiduje m.in. następujące przedsięwzięcie:
  - opracowanie i wdrożenie programów rehabilitacji leczniczej i zawodowej ułatwiających powroty do pracy oraz umożliwienie wydłużenie aktywności zawodowej.

Oś XI - Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności

- Priorytet inwestycyjny 10i. Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnianie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia.
  - upowszechnienie wysokiej jakości edukacji przedszkolnej na obszarach o zdiagnozowanym deficycie dostępu do wysokiej jakości usług edukacji przedszkolnej, na obszarach słabiej rozwiniętych, wiejskich, defaworyzowanych.
- Priorytet inwestycyjny 10iii. Wyrównywanie dostępu do uczenia się przez całe życie o charakterze formalnym, nieformalnym i pozaformalnym wszystkich grup wiekowych, poszerzanie wiedzy, podnoszenie umiejętności i kompetencji siły roboczej oraz promowanie elastycznych ścieżek kształcenia, w tym poprzez doradztwo zawodowe i potwierdzanie nabytych kompetencji, w szczególności:
  - szkolenia i kursy skierowane do osób dorosłych, które z własnej inicjatywy są zainteresowane nabyciem, uzupełnieniem lub podwyższeniem umiejętności oraz kompetencji cyfrowych i językowych.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego jest podstawowym i obligatoryjnym dokumentem planistycznym na szczeblu lokalnym. Opisuje ono stan zagospodarowania przestrzeni i wytycza kierunki prowadzenia polityki przestrzennej gminy lub miasta.

Cele zawarte w Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki skorelowane są również z rzezonym Studium w różnych sferach. Pierwszym z powiązań jest określenie w Studium charakteru i funkcji Tomaszowa Mazowieckiego jako ośrodka subregionalnego z funkcjami krajowymi, głównie w zakresie nowoczesnej przedsiębiorczości, centrum obsługi ruchu turystycznego o znaczeniu krajowym ukierunkowanego na rozwój infrastruktury i szkolnictwa o profilu turystycznym (...), a także centrum sportu i rekreacji. Kolejną kluczową kwestią jest problematyka uporządkowania przestrzeni publicznej w centrum miasta. Studium wskazuje na potrzebę zachowania należytej estetyki i porządku urbanistycznego. Ponadto zdefiniowane zostały kierunki ochrony, rozwoju zasobów i kształtowania środowiska kulturowego:

- wzmocnienie istniejących walorów oraz tworzenie nowych wartości kulturowych w przestrzeniach publicznych miasta, w tym adaptacja budynków objętych ochroną konserwatorską na inne funkcje,
- tworzenie atrakcyjnego obrazu miasta jako zespołu obszarów mieszkaniowych i mieszkaniowo-usługowych, projektowanych w oparciu o takie elementy jak place, rynki, pasáže, akcenty architektoniczno-urbanistyczne w miejscach ważnych w strukturze urbanistycznej.

Proponowane w Strategii przekształcenia przestrzenne i funkcjonalne oraz zadania rewitalizacji zdegradowanych obszarów są zgodne z ustaleniami Studium.

Krajowa Polityka Miejska – projekt (wersja I)

Założenia Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki znajdują odzwierciedlenie w przygotowywanym przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju dokumencie Krajowa Polityka Miejska. *Nadrzędnym celem krajowej polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.* Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki wpisuje się w następujące cele szczegółowe Krajowej Polityki Miejskiej:

- Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmocnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu.

Cel ten skupia się na wzmocnianiu siły gospodarczej subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich pod kątem maksymalnego wykorzystania lokalnych potencjałów rozwojowych oraz rozwijania zasobów kapitału ludzkiego, zdolnych do kreowania rozwijających się gospodarek lokalnych. W zakresie kapitału ludzkiego polityka miejska wskazuje na potrzebę zapewnienia dostępu do wysokiej jakości usług publicznych by były atrakcyjnymi miejscami do zamieszkania.

- Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich.

Cel ten dotyczy wypracowania skutecznych mechanizmów koordynowania i integrowania zadań i działań różnych podmiotów w przygotowaniu i prowadzeniu kompleksowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

- Stworzenie warunków dla skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych.

Ważnym aspektem w zakresie tego celu jest wspieranie i rozwijanie mechanizmów partycypacji społecznej we wszystkich aspektach funkcjonowania miasta.

Powiązania z dokumentami strategicznymi Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim

Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy

Cele strategiczne i operacyjne zawarte w Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki są zbieżne ze Strategią Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim w ramach następujących obszarów:

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki w Domenie I kładzie duży nacisk na **rozwój mieszkańców**, zarówno w kontekście rozwoju osobistego (poprzez wspieranie rozwoju oferty

i bazy edukacyjnej i wspieranie idei uczenia się przez całe życie) jak i w aspekcie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem i wykluczonych. Podobne cele wyznacza Domena 4 Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim (Warunki dla aktywności społecznej, zawodowej i przedsiębiorczej mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego), szczególnie w ramach celu strategicznego 4.4: Budowanie aktywnych postaw przedsiębiorczych, społecznych i samorozwojowych mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego.

Bardzo ważnym aspektem Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim w kontekście postępującego starzenia się społeczeństwa jest wsparcie **srebrnej gospodarki** zarówno poprzez rozbudowę usług opiekuńczych i zdrowotnych dla osób starszych jak i działania na rzecz większego włączenia seniorów w aktywności kulturalne, społeczne i edukacyjne. Działania tego typu są elementem Domeny I, celu strategicznego 4: Wzmocnienie rozwoju kluczowych oraz perspektywicznych specjalizacji gospodarczych Obszaru Funkcjonalnego. Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki zawiera bezpośrednie odniesienie do tego celu w ramach Domeny I, celu strategicznego: Wspieranie aktywności lokalnej mieszkańców oraz współpracy różnych podmiotów w realizacji ważnych celów społecznych (cel operacyjny: Integracja i wsparcie dla osób starszych i niepełnosprawnych), który mocno akcentuje m.in. utworzenie systemu WIGOR łączącego funkcje miejsca opieki, rehabilitacji, spotkań i zajęć dydaktycznych dla osób starszych. Aspekty związane z rozwojem srebrnej gospodarki zawiera także Domena III w ramach celu strategicznego 3: Tworzenie warunków dla rozwoju usług opiekuńczych dla osób starszych oraz osób zależnych.

Powiązania ze Strategią Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim można odnaleźć również na poziomie Domeny II, która mówi o zrewitalizowanym i silnym gospodarczo Tomaszowie Mazowieckim i w tym kontekście zakłada realizację celów związanych z rewitalizacją zdegradowanych terenów w mieście i kształtowaniem przyjaznej przestrzeni publicznej oraz tworzeniem sprzyjających warunków dla rozwoju przedsiębiorczości m.in. poprzez wzmacnianie atrakcyjności inwestycyjnej miasta. W założeniach Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim jednym z podstawowych zadań służących rozwojowi całego terenu Partnerstwa powinno być **wzmocnienie funkcji centrotwórczych Tomaszowa Mazowieckiego** poprzez podniesienie jego atrakcyjności inwestycyjnej i konkurencyjności gospodarczej. Zostało to szczególnie podkreślone w Domenie V: Stolica Obszaru Funkcjonalnego przyciągającym i konsolidującym Partnerstwo centrum usług kulturalnych, edukacyjnych i okołobiznesowych oraz Domenie I kładącej nacisk na rozwój kluczowych branż gospodarczych Obszaru Funkcjonalnego. Do wykreowania funkcji centrotwórczych, jednakże w zakresie oferty rekreacyjno-sportowej, kulturalnej i opiekuńczej nawiązuje również Domena III Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki.

Zawarte w Domenie III Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki cele nakierowane na **budowę marki miasta opartej o walory turystyczne** i ofertę kulturalno-sportowo-rekreacyjną wpisują się w cele strategiczne Domeny II Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim odnoszące się do poprawy atrakcyjności oferty turystycznej i zagospodarowania turystycznego oraz zintegrowanego zarządzania marką turystyczną „Dolina rzeki Pilicy”.

Strategia Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki na poziomie Domeny III nawiązuje w sposób bezpośredni do Strategii Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim. Domena I Strategii Rozwoju Turystyki mówi o rozwoju atrakcyjnej i zróżnicowanej oferty turystyki aktywnej w Dolinie Rzeki Pilicy do czego mają się przyczynić zaproponowane w Strategii zintegrowane produkty turystyczne. Z kolei Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki zakłada **rozbudowę oferty turystycznej i integrację produktów turystycznych** w ramach działań partnerskich z innymi partnerami z Obszaru Funkcjonalnego. Dodatkowo, o czym wspomniano przy okazji omawiania powiązań ze Strategią Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy, ważnym celem Strategii będzie **budowa marki miasta** co zakłada spójność z celami i działaniami wytyczonymi w Strategii Rozwoju Turystyki zmierzającymi do stworzenia zintegrowanego systemu zarządzania marką „Dolina rzeki Pilicy” (Domena III) oraz z niektórymi proponowanymi produktami turystycznymi, które mają wzmocnić potencjał turystyczny Tomaszowa Mazowieckiego np. „A może by tak do Tomaszowa...” – oferta turystyki poznawczej czy „Wędrówki historyczne” – oferta turystyki historycznej (kwalifikowanej).

Założenia systemu wdrażania i monitorowania Strategii

System wdrażania, monitorowania i finansowania Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki zawiera bezpośrednie odniesienie do procedur i zakresu odpowiedzialności za realizację zapisów strategicznych, dokonanie pomiaru i obserwacji postępów w realizacji Strategii. Dopełnieniem systemu jest określenie podmiotów odpowiedzialnych i zaangażowanych w jego wdrażanie, a także wskazanie możliwych źródeł finansowania zaproponowanych zadań i projektów.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki będzie wdrażana i monitorowana przez uzgodnione i wyznaczone do tego podmioty, reprezentujące miasto, przy wykorzystywaniu dostępnych narzędzi i procedur. Wdrażanie zapisów Strategii i monitorowanie postępów w tym zakresie odbywać będzie się zgodnie z określonymi w Misji rozwoju miasta Tomaszów Mazowiecki standardami zachowań, które sformułowane zostały w sposób następujący:

- **Transparentność w działaniu władz i instytucji publicznych** (przejrzystość procesów decyzyjnych, monitoring i sprawozdawczość z podjętych zobowiązań);
- **Dialog społeczny w działaniach kluczowych dla miasta** (budowanie poczucia dumy i współodpowiedzialność za rozwój);
- **Współpraca wszystkich sektorów** (samorząd, NGO, głos biznesu, sektor przedsiębiorców)
- Profesjonalizm władz i konsekwencja w działaniu;
- **Wzmacnianie aktywności mieszkańców** (animacja procesów aktywizujących lokalne społeczności);
- Stosowanie **mechanizmów solidarności społecznej** w polityce rozwojowej miasta;
- **Stała i przystępna informacja o tym, co się dzieje w mieście przekazywana przez władze** (okazja do pochwalenia się, wiarygodny przekaz, prostowanie nierzetelnych materiałów prasowych).

Podmiotami zaangażowanymi w proces wdrażania, monitorowania i oceny Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki oraz pełniącymi określone w nim role będą:

- I. *Strażnik Strategii* – **Sekretarz Miasta Tomaszów Mazowiecki**;
- II. *Opiekunowie Domen*:
  - Domena 1. Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców - **naczelnik Wydziału Edukacji / naczelnik Wydziału Polityki Społecznej** UM Tomaszów Mazowiecki
  - Domena 2. Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki - **naczelnik Wydziału Inwestycji** UM Tomaszów Mazowiecki
  - Domena 3. Zróżnicowana i atrakcyjna oferta rekreacyjno-sportowa, kulturalna i opiekuńcza - **naczelnik Wydziału Kultury, Sportu i Rekreacji** UM Tomaszów Mazowiecki
- III. *Partnerzy* – przedstawiciele podmiotów i instytucji zaangażowanych w proces realizacji zadań w ramach poszczególnych domen strategicznych:

Domena 1.

- Wydział Edukacji;
- Wydział Polityki Społecznej;
- Centrum Dialogu Społecznego i Wolontariatu;
- Organizacje pozarządowe;
- kluby seniora z terenu miasta;
- Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych;
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej;
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej;
- Tomaszowskie Centrum Zdrowia;
- zakłady opieki zdrowotnej z terenu miasta;
- Narodowy Fundusz Zdrowia;
- Miejska Rada Pożytku Publicznego;
- Powiatowy Urząd Pracy;
- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie;
- Centrum Diagnostyki i Terapii Onkologicznej;
- Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej;
- przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja z terenu miasta;
- Miejski Zakład Komunikacyjny w Tomaszowie Mazowieckim.

Domena 2.

- Wydział Inwestycji;
- Wydział Działalności Gospodarczej;
- Architekt Miasta;
- Wydział Gospodarki Nieruchomościami;
- Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej w Tomaszowie Mazowieckim;
- Zakład Gospodarki Ciepłowniczej w Tomaszowie Mazowieckim;
- Miejski Zakład Komunikacyjny w Tomaszowie Mazowieckim
- Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim;
- Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad;
- Tomaszowskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego;
- organizacje pozarządowe z terenu miasta;
- kluczowi pracodawcy (ciało doradcze, które powstanie przy Prezydencie);
- przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja z terenu miasta (włączenie w działania związane z budowanie świadomości estetyki przestrzeni miejskiej).

Domena 3.

- Miejska Biblioteka Publiczna;
- Miejski Ośrodek Kultury;

- Dzielnicowy Ośrodek Kultury;
- Ośrodek Kultury „Tkacz”
- Ośrodek Sportu i Rekreacji;
- Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim im. Antoniego hr. Ostrowskiego;
- Skansen Rzeki Pilicy;
- Młodzieżowy Dom Kultury;
- Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim;
- Miejskie Centrum Informatyczno-Biblioteczne;
- organizacje pozarządowe z terenu miasta;
- Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie;
- Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych;
- LGD Stowarzyszenie Dolina Pilicy;
- Lasy Państwowe – Nadleśnictwo Spała, Nadleśnictwo Smardzewice;
- Koła wędkarskie na terenie Tomaszowa Mazowieckiego;
- Centrum Dialogu Społecznego i Wolontariatu;
- partnerzy z Obszaru Funkcjonalnego;
- Tomaszowskie Centrum Zdrowia;
- zakłady opieki zdrowotnej z terenu miasta;
- Narodowy Fundusz Zdrowia.

Dodatkowo, Strażnik Strategii wraz z naczelnikiem Wydziału Strategii i Zarządzania Projektami oraz Opiekunami Domen współtworzą Zespół ds. wdrażania i monitoringu Strategii Rozwoju gminy Tomaszów Mazowiecki.

Strażnik Strategii - sekretarz miasta

Strażnik Strategii:

- inicjuje i koordynuje proces monitoringu;
- określa standardy bieżącego monitorowania wdrażania Strategii (wprowadza niezbędne zmiany do procedury monitoringu);
- koordynuje pracę Opiekunów domen oraz pracę Zespołu ds. wdrażania i monitoringu Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki;
- scala i opracowuje uzyskane od Opiekunów domen informacje oraz przygotowuje rekomendacje dot. wdrażania Strategii;
- przedstawia wyniki monitoringu i rekomendacje Prezydentowi i Radzie Miasta;
- zabiega o zapewnienie finansowania dla planowanych przedsięwzięć strategicznych;
- mobilizuje zasoby na rzecz realizacji działań zapisanych w Strategii (wdrażania Strategii);
- odpowiada za aktualizację zapisów Strategii, jest inicjatorem przeglądu strategicznego.

Opiekun Domeny I
- naczelnik Wydziału Edukacji / naczelnik Wydziału Polityki Społecznej

Opiekun Domeny II
- naczelnik Wydziału Inwestycji

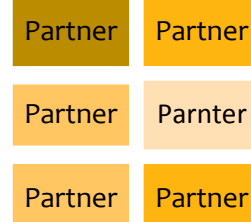
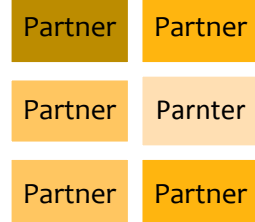
Opiekun Domeny III
- naczelnik Wydziału Kultury, Sportu i Rekreacji

OPIEKUNOWIE DOMEN:

- w sposób stały monitorują realizację zadań i stopień osiągania celów w ramach poszczególnych domen;
- pozyskują i agregują informacje i dane mające służyć monitoringowi danej domeny na potrzeby analizy wskaźników produktów i rezultatów;
- formułują rekomendacje dotyczące wdrażania zapisów poszczególnych domen;
- przygotowują i przekazują Strażnikowi Strategii cykliczną informację dot. stanu wdrażania zapisów domen;
- pod przewodnictwem Strażnika Strategii wchodzi w skład Zespołu ds. wdrażania i monitoringu Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki;
- podejmują działania na rzecz angażowania partnerów do realizacji założeń poszczególnych domen.

PODMIOTY ZAANGAŻOWANE W PROCES MONITORINGU DOMEN:

- przekazują Opiekunom domen informacje nt. realizowanych zadań wpisujących się w założenia poszczególnych domen oraz statystyki i dane pomocne w procesie monitorowania wskaźników rezultatu dla domen;
- zgłaszają Opiekunom domen pojawienie się trudności lub dodatkowe potrzeby związane z wdrażanymi zadaniami uwzględnionymi w Strategii.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Wskaźniki monitorowania realizacji Strategii

Podstawowym celem systemu monitorowania Strategii jest weryfikacja skuteczności działań, określonych w ramach celów strategicznych i operacyjnych ujętych w dokumencie. Monitoring realizacji Strategii prowadzony będzie w odniesieniu do wskaźników produktów i rezultatów mających swoje źródło w efektach poszczególnych zadań, uwzględnionych w planach działań dla domen strategicznego rozwoju.

Wskaźniki służące monitorowaniu realizacji Strategii, odnoszące się do poszczególnych jej domen strategicznych przedstawiono poniżej. Przedstawiony zestaw stanowi katalog proponowanych wskaźników możliwych do wyboru w procedurze monitoringu.

Domena 1: Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło
Cel strategiczny 1. Tworzenie warunków dla rozwoju mieszkańców na każdym etapie życia.		
Liczba zmodernizowanych obiektów bazy edukacyjnej w danym roku	sztuk	Wydział Edukacji Urzędu Miasta, Wydział Inwestycji
Liczba gimnazjalistów objętych doradztwem edukacyjno-zawodowym w danym roku szkolnym	sztuk	Wydział Edukacji Urzędu Miasta
Liczba uczniów, którzy otrzymali stypendium prezydenta miasta w danym roku	sztuk	Wydział Edukacji Urzędu Miasta
Średni wynik egzaminu po gimnazjum w danym roku szkolnym	%	OKE Łódź
Cel strategiczny 2. Wspieranie aktywności lokalnej mieszkańców oraz współpracy różnych podmiotów w realizacji ważnych celów społecznych.		
Liczba uczestników szkoleń dla liderów lokalnych w danym roku	sztuk	Wydział Polityki Społecznej
Liczba podjętych inicjatyw w oparciu o uzyskane mikrogranty w danym roku	sztuk	Wydział Polityki Społecznej
Wartość budżetu partycypacyjnego w danym roku	zł	Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta
Liczba klientów pomocy społecznej objętych wsparciem z zakresu aktywizacji społecznej i zawodowej w danym roku	sztuk	Miejski Ośrodek Polityki Społecznej

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Liczba podjętych inicjatyw na rzecz seniorów w danym roku	sztuk	Wydział Polityki Społecznej
Cel strategiczny 3. Kształtowanie i propagowanie zdrowego trybu życia mieszkańców.		
Liczba przeprowadzonych akcji profilaktycznych w danym roku	sztuk	Wydział Polityki Społecznej
Liczba uczestników akcji profilaktycznych	sztuk	Wydział Polityki Społecznej
Liczba szkolnych sklepików, z których wycofano niezdrową żywność	sztuk	Wydział Edukacji

Domena 2: Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło
Cel strategiczny 1. Rewitalizacja, kształtowanie przyjaznej i estetycznej przestrzeni publicznej		
Opracowana koncepcja określająca zasady funkcjonowania parku kulturowego	sztuk	Biuro Architekta Miasta
Liczba nieruchomości w obrębie parku kulturowego, których właściciele zastosowali się do przyjętych wytycznych	sztuk	Biuro Architekta Miasta, Wydział Gospodarki Nieruchomościami
Instalacja obiektów małej architektury na terenie Placu Kościuszki	sztuk	Biuro Architekta Miasta
Liczba procesów inwestycyjnych objętych konsultacjami społecznymi w danym roku	sztuk	Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta
Liczba uczniów objętych programem „Uporządkuj przestrzeń wokół siebie” w danym roku szkolnym	sztuk	Wydział Edukacji
Cel strategiczny 2. Ożywienie społeczne i gospodarcze zdegradowanych terenów w mieście		
Powierzchnia obszarów zdegradowanych objętych rewitalizacją	ha	Biuro Architekta Miasta
Liczba zrewitalizowanych obiektów	sztuk	Biuro Architekta Miasta, Wydział Inwestycji
Liczba powstałych podmiotów gospodarczych na obszarach objętych rewitalizacją	sztuk	Wydział Działalności Gospodarczej
Cel strategiczny 3: Stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości.		

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Liczba podmiotów gospodarczych korzystających z inkubatora przedsiębiorczości	sztuk	Wydział Działalności Gospodarczej
Liczba podmiotów gospodarczych korzystających z ulg podatkowych w danym roku	sztuk	Wydział Działalności Gospodarczej
Powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych	ha	Biuro Architekta Miasta
Procent obszarów przeznaczonych pod działalność gospodarczą w planach zagospodarowania przestrzennego	%	Biuro Architekta Miasta
Cel strategiczny 4: Zwiększenie roli sektora gospodarczego w polityce rozwojowej miasta.		
Powołanie ciała doradczego ds. gospodarczych przy Prezydencie Miasta (Rady Biznesu)	sztuk	Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta
Liczba projektów zaopiniowanych przez ciało doradcze ds. gospodarczych przy Prezydencie Miasta (Radę Biznesu)	sztuk	Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta
Liczba inwestycji przewidzianych do realizacji w formule PPP	sztuk	Wydział Inwestycji
Liczba inwestycji zrealizowanych w ramach PPP	sztuk	Wydział Inwestycji
Cel strategiczny 5. Poprawa stanu infrastruktury technicznej na terenie miasta		
Długość przebudowanych/zmodernizowanych odcinków dróg gminnych w danym roku	km	Wydział Inwestycji

Domena 3: Miasto, które przyciąga ciekawą ofertą rekreacyjno-sportową, kulturalną, opiekuńczą.

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło
Cel strategiczny 1. Zaspokajanie potrzeb mieszkańców w zakresie kultury, sportu i rekreacji.		
Liczba wybudowanych/zmodernizowanych obiektów na cele kulturalne	sztuk	Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji, Wydział Inwestycji
Liczba wybudowanych/zmodernizowanych obiektów sportowo-rekreacyjnych	sztuk	Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji, Wydział Inwestycji, OSiR

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Liczba zarejestrowanych czytelników w Miejskiej Bibliotece Publicznej	sztuk	Miejska Biblioteka Publiczna
Liczba zorganizowanych wydarzeń kulturalnych na terenie zmodernizowanej bazy kulturalnej	sztuk	Miejska Biblioteka Publiczna
Liczba edycji badań potrzeb kulturalnych mieszkańców	sztuk	Miejski Ośrodek Kultury
Liczba nowych produktów/ usług kulturalno-oświatowych odpowiadających na zgłoszone w badaniu potrzeby	sztuk	Miejski Ośrodek Kultury
Cel strategiczny 2: Budowa marki miasta bazującej m.in. na walorach turystycznych regionu oraz ofercie kulturalno-sportowo-rekreacyjnej.		
Długość oznakowanych szlaków turystycznych (rowerowych/ pieszych/ kajakowych) na terenie miasta	km	Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji, Wydział Inwestycji, OSiR
Liczba opracowanych i wdrożonych nowych produktów turystycznych Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy z udziałem miasta Tomaszów Mazowiecki	sztuk	Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji, OSiR, Centrum Koordynacyjne (lub Zespół ds. Strategii Turystyki)
Liczba nowopowstałych obiektów infrastruktury okołoturystycznej – bazy turystycznej na terenie miasta	sztuk	Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji
Cel strategiczny 3. Tworzenie warunków dla rozwoju usług opiekuńczych dla osób starszych oraz osób zależnych		
Liczba podmiotów świadczących usługi opiekuńcze na terenie miasta dla osób starszych i zależnych	sztuk	Wydział Polityki Społecznej

Procedury wdrażania i monitorowania Strategii

W procesie wdrażania oraz weryfikacji i oceny stopnia realizacji zamierzeń strategicznych przewidziano trzy podstawowe procedury postępowania. Są to:

A. Procedura prowadzenia sprawozdawczości oraz weryfikacji i oceny postępów w realizacji zamierzeń strategicznych.

Sprawozdania z postępów w realizacji zadań uwzględnionych w Strategii przygotowywane są raz w roku i obejmują sprawozdanie końcoworoczne. W tym celu podejmowane są następujące działania:

- a. Opiekunowie Domen pozyskują od Partnerów informacje na temat zadań strategicznych zrealizowanych/będących w realizacji/planowanych do realizacji w danym roku kalendarzowym. Dane zbierane zawierają informacje takie jak m.in.: harmonogram, osiągnięte efekty (wskaźniki produktów i rezultatów), napotkane/potencjalne trudności i problemy, niezbędne do zrealizowania zadania zasoby.

Dane gromadzone są do 15 października.

- b. Opiekunowie Domen agregują pozyskane informacje i w oparciu o nie opracowują częściowe sprawozdania dotyczące poszczególnych domen. Sprawozdanie zawiera: opis stanu wdrażania zapisów domeny, rekomendacje dotyczące wdrażania zapisów poszczególnych domen w kolejnym okresie sprawozdawczym i listę zadań planowanych do realizacji w ramach domeny na kolejny rok budżetowy, w tym nowych propozycji zadań. Opiekunowie domen sprawozdania przekazują do Strażnika Strategii.

Sprawozdania częściowe przekazywane są do 31 października.

- c. W ciągu 10 dni od otrzymania sprawozdań częściowych Strażnik zwołuje spotkanie Zespołu ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki, podczas którego konsultuje ujęte w sprawozdaniu wyniki monitoringu, rekomendacje oraz listę zadań planowanych do realizacji w kolejnym roku budżetowym.
- d. Na kolejnej, następującej po spotkaniu Zespołu ds. wdrażania i monitoringu Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki, sesji Rady Miejskiej, Strażnik Strategii przedstawia wyniki sprawozdania z realizacji zamierzeń strategicznych wraz z listą zadań proponowanych do uwzględnienia w budżecie miasta na kolejny rok. Informacje z systemu monitorowania służą zarządzającym realizacją „Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki” na lata 2015-2020 do sprawowania bieżącego nadzoru nad postępami.

B. Procedura prowadzenia polityki informacyjnej Strategii.

Upowszechnianie wśród mieszkańców miasta Tomaszów Mazowiecki informacji o realizowanych i zrealizowanych zamierzeniach strategicznych, stanowi odzwierciedlenie **standardów zachowań**, określonych w misji rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki, mówiących o:

- transparentności w działaniu władz i instytucji publicznych (przejrzystość procesów decyzyjnych, monitoring i sprawozdawczość z podjętych zobowiązań);
- oraz stałej i przystępnej informacji o tym, co się dzieje w mieście.

Podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie polityki informacyjnej w ramach Strategii jest Strażnik Strategii we współpracy z Opiekunami Domen.

- a. Opiekunowie Domen prowadzą wystandaryzowaną bazę danych dot. postępów w realizacji zamierzeń strategicznych.
- b. Przynajmniej raz w roku Opiekunowie Domen przygotowują notatkę medialną dotyczącą postępów w realizacji przedsięwzięć strategicznych oraz o planowanych do realizacji zadaniach. Notatka przekazywana jest Strażnikowi Strategii, który upowszechnia ją wśród wszystkich Partnerów Strategii, lokalnych i regionalnych mediów oraz publikuje na stronie internetowej miasta (www.tomaszow-maz.eu).

C. Procedura uruchamiania przeglądu strategicznego.

Przegląd i aktualizacja dokumentu Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2015 - 2020 odbywać będzie się co kilka lat (3-7 lat) od momentu przyjęcia Strategii przez Radę Miejską. Poszczególne kroki uruchomienia tego procesu są następujące:

- a. Opiekunowie Domen zgłaszają Strażnikowi Strategii konieczność uruchomienia procedury aktualizacji dokumentu Strategii.
- b. Strażnik Strategii na sesji Rady Miejskiej przedstawia wniosek o rozpoczęcie procesu przeglądu strategicznego.
- c. W oparciu o decyzję Rady Miejskiej Strażnik Strategii we współpracy z opiekunami Domen określa sposób przeprowadzenia (w oparciu o własne zasoby lub z udziałem konsultantów zewnętrznych) oraz przygotowuje harmonogram procesu aktualizacji Strategii. W ramach procesu, weryfikacji poddane zostają: misja rozwoju miasta Tomaszów Mazowiecki i jej aktualność w kontekście zmian zachodzących w zakresie zasobów miasta i jego otoczenia (obszaru funkcjonalnego, województwa, kraju), cele strategiczne / operacyjne i ich adekwatność do zweryfikowanej misji rozwoju (w szczególności do domen strategicznego rozwoju), zadania.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Plan finansowy

W planie finansowym uwzględniono zadania flagowe – rzutujące w największym stopniu na osiągnięcie założeń Strategii lub zadania mające gotowe projekty i czekające jedynie na możliwość pozyskania zewnętrznego finansowania.

Nazwa zadania	Termin realizacji	Szacunkowa wartość projektu	Uwagi
Domena 1. Miasto aktywnych, rozwijających się i zdrowych mieszkańców.			
Cel strategiczny 1. Tworzenie warunków dla rozwoju mieszkańców na każdym etapie życia.			
Kontynuacja działań modernizacyjnych w zakresie bazy edukacyjnej m.in. modernizacja boiska szkolnego i sali gimnastycznej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 1, termomodernizacja budynku Przedszkola nr 12, wymiana ogrodzeń Zespołu Szkół nr 4, Szkoły Podstawowej nr 13, Gimnazjum nr 3, Gimnazjum nr 7).	2015 - 2017	4 430 000* zł	Pełne oszacowanie kosztów możliwe po sporządzeniu dokumentacji projektowej (suma zadań uwzględnionych w projekcie „Wieloletniej Prognozy Finansowej Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2015-2022”
Organizacja systemu doradztwa edukacyjno-zawodowego dla młodzieży ze szkół gimnazjalnych (opracowanie koncepcji utworzenia szkolnego Ośrodka Kariery – we współpracy z partnerami z Obszaru Funkcjonalnego, przeszkolenie /zrekrutowanie kadry doradców zawodowych, realizacji programów doradczych dla młodzieży i rodziców w celu lepszego przygotowania do	Od 2015 roku sukcesywna realizacja programów edukacyjno-	150.000-250.000 zł rocznie	W zależności od zakresu programu i ilości zajęć

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

świadomego wyboru dalszej ścieżki edukacyjno-zawodowej).	doradczych po uruchomieniu systemu		
Cel strategiczny 2. Wspieranie aktywności lokalnej mieszkańców oraz współpracy różnych podmiotów w realizacji ważnych celów społecznych.			
Szkoła liderów lokalnych – mechanizm wsparcia osób zaangażowanych w życie społeczne, gospodarcze i polityczne miasta. Przygotowanie do pełnienia ważnych ról w życiu miasta (np. radnych miejskich, radnych młodzieżowej rady miasta czy rady seniorów, liderów organizacji pozarządowych, społecznych itp.), poprzez cykl szkoleń i spotkań rozwojowych dotyczących specyfiki i zadań miasta, usług publicznych, za które odpowiada miasto. Szkoła swą działalnością powinna w szczególny sposób przygotować liderów organizacji społecznych do realizacji zadań i projektów na rzecz miasta i jego mieszkańców (przygotowywanie wniosków o dofinansowanie, realizacja projektów – zarządzanie, harmonogramowanie, budżetowanie itp., rozliczanie wniosków).	Od 2015 roku	Ok. 10 000 zł rocznie	w zależności od liczby, zakresu szkoleń i liczby uczestników
Utworzenie budżetu partycypacyjnego – wypromowanie idei budżetu partycypacyjnego wśród mieszkańców – kampania informacyjno-promocyjna, określenie wysokości budżetu partycypacyjnego (kwotowo lub procentowo w relacji do całości budżetu); określenie obszaru, na którym będą mogły być realizowane projekty finansowane z budżetu partycypacyjnego (całe miasto, wybrane dzielnice/osiedla); określenie przedmiotu/ zakresu tematycznego projektów (np. edukacja – uczenie się przez całe życie, rekreacja i sport, integracja mieszkańców, kultura, przestrzeń publiczna itp.); opracowanie procedur zgłaszania, weryfikacji i wyboru projektów do realizacji.	2015 – opracowanie zasad, zabezpieczenie środków Od 2016 – cykliczna realizacja	-	Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami
Utworzenie w ramach rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych sieci placówek funkcjonujących, jako system WIGOR (skrót od: wiedza, integracja, godność, opieka i rehabilitacja), który obejmowałby rozproszone placówki i łączył ich funkcje (miejsca opieki, rehabilitacji, spotkań i	2015-2020	1 200.000 – 2 000.000 zł	-

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

zajęć dydaktycznych dla osób starszych).			
Opracowanie programu wsparcia, aktywizacji i integracji osób starszych, zależnych i sędziwych.	2015-2020	20.000 - 30.000 zł	-
Cel strategiczny 3. Kształtowanie i propagowanie zdrowego trybu życia mieszkańców.			
Opracowanie programu profilaktyki i promocji zdrowia – np. „Zdrowy Tomaszowianin” obejmującego m.in. organizację badań profilaktycznych dla różnych grup mieszkańców. Włączanie się w programy krajowe lub współpraca z innymi partnerami samorządowymi lub społecznymi i biznesowymi w zakresie organizacji badań lub akcji profilaktycznych dla mieszkańców (np. badania mammograficzne lub inne badania pozwalające na wykrycie chorób nowotworowych lub chorób układu krążenia, szczepienia dla dzieci i osób w podeszłym wieku).	2015-2020	120.000 - 150.000 zł rocznie	Kwoty przeznaczone na profilaktykę zdrowotną w miastach o zbliżonym potencjale do Tomaszowa Mazowieckiego
Domena 2: Zrewitalizowany i silny gospodarczo Tomaszów Mazowiecki.			
Cel strategiczny 1. Rewitalizacja, kształtowanie przyjaznej i estetycznej przestrzeni publicznej.			
Opracowanie i wdrożenie zasad parku kulturowego na obszarze centrum miasta i w bezpośrednim jego otoczeniu (ujednolicenie i standaryzacja szyldów reklamowych, witryn, regulacja kwestii reklam wielkoformatowych, miejski system informacji – standaryzacja tablic z nazwami ulic, budynków użyteczności publicznej, przystanków itp.). Wypracowywanie założeń parku kulturowego musi odbywać się w szerokim procesie konsultacji i angażowania głównych interesariuszy przestrzeni publicznej planowanej do objęcia zasadami parku kulturowego. Inwentaryzacja obiektów znajdujących się na nieruchomościach wchodzących w skład projektowanego parku kulturowego oraz kontakt z wszystkimi właścicielami w celu włączenia ich w proces estetyzacji centralnej przestrzeni publicznej miasta. Uzupełnienie działań kampanią społeczną adresowaną do mieszkańców.	2015-2016	Ok. 200.000 zł	-

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Cel strategiczny 3. Stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości.			
<p>Opracowanie programu wspierania przedsiębiorczości obejmującego system szkoleń, ulg podatkowych, udzielanie kierunkowej informacji gospodarczej. Założenia programu mogą być realizowane przez „centrum lokalnej przedsiębiorczości” - funkcja doradcza dla osób chcących założyć własną firmę lub pozyskać fundusze na rozwijanie działalności.</p>	2015-2016	ok. 50.000 zł	Koszt etatu jednego doradcy + koszt szkoleń w danym roku (bez sumy udzielonych ulg podatkowych, zwolnień podatkowych)
<p>Przygotowanie terenów inwestycyjnych przy drodze ekspresowej S-8 (w tym w Łazisku we współpracy z gminą Tomaszów Mazowiecki). Skupowanie i scalanie terenów (ok. 30ha), pomoc w regulowaniu stanu prawnego nieruchomości; opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego; uzbrojenie terenu w infrastrukturę drogową i media konieczne do prowadzenia działalności gospodarczej.</p>	2015-2020	-	W zależności od pozyskanej powierzchni inwestycyjnej
Domena 3: Miasto, które przyciąga ciekawą ofertą rekreacyjno-sportową, kulturalną, opiekuńczą.			
Cel strategiczny 1. Zaspokajanie potrzeb mieszkańców w zakresie kultury, sportu i rekreacji.			
<p>Budowa centrum informatyczno-bibliotecznego „Mediateka” (adaptacja budynku przemysłowego przy ul. Kawki na potrzeby Miejskiego Centrum Informatyczno-Bibliotecznego, zwiększenie liczby tradycyjnych zbiorów biblioteki oraz wyposażenie jej w nowoczesny sprzęt dający możliwość korzystania z innych form przekazu np. zbiory muzyczne, filmowe, zapisane na dyskach CD).</p>	2015-2020	ok. 13.000.000 zł	Wycena zgodna z opracowanym projektem
<p>Przebudowa i rozbudowa budynku kinoteatru wraz z przebudową sali widowiskowej (remont sali teatralno-kinowej wraz z zapleczem, wyposażenie sali w odpowiedni sprzęt nagłaśniający i oświetlenie, zakup krzeseł; stworzenie nowoczesnych wielofunkcyjnych sal służących organizacji imprez kulturalnych,</p>	2015-2020	ok. 18.000.000 zł	Wycena zgodna z opracowanym projektem

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

szkoleniowych czy konferencyjnych; zagospodarowanie terenu pomiędzy kinem, a Mediateką, wykonanie placu wraz z małą architekturą, ławkami, oświetleniem).			
---	--	--	--

W perspektywie 2020 roku realizacja zadań flagowych, które posiadają obecnie szacunkową wycenę, może pochłonąć około 40 000 000 zł. Należy pamiętać, że szacunki te nie uwzględniają dużych zadań inwestycyjnych, jak przygotowanie strefy inwestycyjnej. Warunkiem powodzenia realizacji inwestycji będzie pozyskanie dofinansowania ze środków zewnętrznych – w szczególności dotyczy to budowy centrum informatyczno-bibliotecznego „Mediateka” oraz przebudowy i rozbudowy budynku kinoteatru.

Źródła finansowania założeń strategii

Realizacja założeń Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki wymaga środków finansowych. Mogą one pochodzić z różnych źródeł, wśród których należy wymienić:

- Środki pozyskane z Unii Europejskiej;
- Skarb Państwa (środki celowe w ministerstwach, zwłaszcza w Ministerstwie Sportu i Turystyki, Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju; Fundusz Inicjatyw Obywatelskich);
- Środki funduszy celowych w tym: Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Banku Gospodarstwa Krajowego, Funduszu Pracy, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej;
- Środki własne JST (środki pochodzące z budżetów gmin, powiatu i województwa);
- Środki własne lokalnych podmiotów np. Lokalnej Grupy Działania Dolina Rzeki Pilicy;
- Kapitał prywatny i środki własne (w ramach Partnerstwa Publiczno – Prywatnego);
- Kapitał prywatny (środki inwestorów prywatnych).

Nowa perspektywa budżetowa Unii Europejskiej na lata 2014-2020 umożliwi pozyskanie znacznych funduszy z programów krajowych oraz programu regionalnego. Środki finansowe na realizację celów tych programów pochodzą z Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Należy jednak nadmienić, że podział środków w ramach dostępnych programów oraz opracowywanie ich ostatecznej wersji w dalszym ciągu trwa, dlatego poniższe informacje zaczerpnięte są z najbardziej aktualnych źródeł.

Środki pozyskane z Unii Europejskiej

Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020, (wersja z dnia 08.01.2014)

W ramach Priorytetu inwestycyjnego 3.1 Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym poprzez inkubatory przedsiębiorczości małe i średnie przedsiębiorstwa, instytucje otoczenia biznesu i sieci aniołów biznesu mogą otrzymać wsparcie w formie dotacji i instrumentów finansowych.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój, (wersja z dnia 08.01.2014)

Priorytet inwestycyjny 8.6. Trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych, w szczególności tych, którzy nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą, w tym ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym i ludzi młodych wywodzących się ze środowisk marginalizowanych, także poprzez wdrażanie Gwarancji dla Młodzieży. Przykładowe przedsięwzięcie, które może otrzymać wsparcie:

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

- Udzielanie pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Pożyczki na preferencyjnych warunkach ze środków będących w dyspozycji Banku Gospodarstwa Krajowego.

Priorytet inwestycyjny 8.10. Aktywne i zdrowe starzenie się. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Upowszechnianie idei aktywnego i zdrowego starzenia się.
- Stworzenie i rozbudowanie sieci współpracy na rzecz aktywności zawodowej i zatrudnienia osób w wieku 50+.

Beneficjentami mogą być JST oraz ich jednostki organizacyjne.

Priorytet inwestycyjny 9.4. Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kadr publicznych i niepublicznych instytucji działających na rzecz włączenia społecznego i walki z ubóstwem (m.in. szkolenia, specjalizacje, studia, studia podyplomowe, samokształcenie, superwizja, doradztwo) oraz kadr publicznych i niepublicznych instytucji działających w ramach innych polityk sektorowych kluczowych dla włączenia społecznego i walki z ubóstwem.
- Wypracowanie, przetestowanie i wdrożenie nowych modeli pracy socjalnej i innych form wsparcia grup wykluczonych.
- Wypracowanie i wdrożenie systemu kooperacji pomiędzy publicznymi i niepublicznymi instytucjami działającymi w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa, a także pomiędzy tymi instytucjami a podmiotami innych Polityk sektorowych m. in. edukacji i zdrowia na rzecz redukcji ubóstwa, integracji społecznej i poprawy zatrudnienia, rewizja i doskonalenie istniejących rozwiązań w tym zakresie.

Priorytet inwestycyjny 9.7. Ułatwienie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Rozwój nowych usług społecznych o charakterze profilaktycznym i interwencyjnym, z uwzględnieniem grup szczególnie zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, w tym dzieci i młodzieży.
- Badanie efektywności stosowania usług społecznych na rzecz osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Priorytet inwestycyjny 9.8. Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Wyposażenie w kompetencje i wiedzę w obszarze ekonomii społecznej i na rzecz rozwoju ekonomii społecznej interesariuszy ważnych dla rozwoju sektora ekonomii społecznej, w tym przedstawicieli władz i pracowników administracji publicznej oraz liderów lokalnych.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Priorytet inwestycyjny 10.1. Ograniczanie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego z uwzględnieniem formalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Wzmocnienie systemu wspierania szkół i placówek ukierunkowanego na ich rozwój służący podniesieniu jakości kształcenia oraz zapewnieniu równego dostępu i równych szans.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, projekt, (wersja z dnia 08.01.2014)

Priorytet inwestycyjny 6.5. Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów przemysłowych (w tym terenów powojkowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu.

Przewidywane jest wsparcie w formie bezzwrotnej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, projekt, (wersja 5.0)

Oś Priorytetowa II: Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka.

Priorytet inwestycyjny 3a. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości.

- Wsparcie z EFRR głównie dla małych i średnich przedsiębiorstw na zadania związane z uporządkowaniem i przygotowaniem terenów inwestycyjnych w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych oraz uzbrojenie terenów inwestycyjnych. Preferencje dla projektów realizowanych na nieużytkach, terenach zlokalizowanych w pobliżu inwestycji transportowych, terenach zdegradowanych i wymagających rewitalizacji. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST.

Oś Priorytetowa VI: Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu.

Priorytet inwestycyjny 8b. Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego, jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój

- Priorytetowe będą zadania realizowane na terenie Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy. Wsparcie będzie udzielane w ramach bezzwrotnych dotacji na przedsięwzięcia tj. budowa lub przebudowa infrastruktury turystycznej, przebudowa obiektów w celu nadania im funkcji turystycznych.

Oś Priorytetowa VII: Infrastruktura dla usług społecznych.

Priorytet inwestycyjny 9a. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczynią się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

zdrowia, promowania włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych.

- Przewidywane m.in. wsparcie podmiotów świadczących usługi rynku pracy, usługi dla osób starszych, niepełnosprawnych, interwencja na rzecz wsparcia rodziny i pieczy zastępczej oraz opieki nad dziećmi do 3 roku życia. Wsparcie będzie udzielane w ramach bezzwrotnych dotacji.

Priorytet inwestycyjny 10a. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.

- Jednostki Samorządu Terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST mogą się ubiegać o wsparcie infrastruktury wychowania przedszkolnego służące zwiększeniu dostępności i jakości edukacji przedszkolnej oraz wsparcie infrastruktury szkół lub placówek systemu oświaty w zakresie kształcenia ogólnego. Wsparcie będzie udzielane w ramach bezzwrotnych dotacji.

Oś Priorytetowa VIII: Zatrudnienie.

Priorytet inwestycyjny 8iii. Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (przewidujący wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą obejmujące: dotacje, wsparcie szkoleniowo-doradcze, pożyczki).

- Priorytet ten przewiduje wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej, obejmujące m.in. wsparcie szkoleniowo-doradcze (szkolenia z podstaw prowadzenia działalności gospodarczej, pomoc w przygotowaniu biznesplanu, doradztwo w sprawie bieżących zagadnień związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa).

Oś priorytetowa IX: Wyłączenie społeczne.

Priorytet inwestycyjny 9i. Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie.

- Zakładane jest wsparcie na programy służące aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym za pomocą instrumentów aktywizacji społecznej, zawodowej, edukacyjnej, zdrowotnej i kulturalnej m.in. instrumenty aktywizacji zawodowej ukierunkowane na podniesienie kwalifikacji zawodowych jak np. szkolenia i kursy zawodowe pod potrzeby lokalnego rynku pracy, staże i praktyki zawodowe, subsydiowane zatrudnienie, zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawcy, prace społecznie użyteczne; instrumenty aktywizacji kulturalnej w tym: uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych (np. kino, teatr, muzeum), uczestnictwo w imprezach lokalnych o charakterze integracyjnym, edukacyjnym, kulturalnym, sportowym, ekologicznym, turystycznym. Wsparcie będzie udzielane w formie bezzwrotnych dotacji.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Priorytet inwestycyjny 9v. Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia.

- Udzielanie wsparcia finansowego na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych i innych podmiotach ekonomii społecznej oraz finansowanie części ich funkcjonowania w ramach działalności integracyjnej i pożytku publicznego. Pomoc będzie polegała na zwiększeniu dostępu do bezzwrotnych dotacji na uruchomienie przedsiębiorstwa społecznego i innych podmiotów ekonomii społecznej oraz kompleksowe wsparcie doradczo-szkoleniowe.

Oś Priorytetowa XI: Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności.

Priorytet inwestycyjny 10i. Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnianie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia.

- Do wsparcia przewidywane jest m.in. przedsięwzięcie: wsparcie istniejących instytucji wychowania przedszkolnego (przedszkola, oddziały przedszkolne, inne formy wychowania przedszkolnego) w zakresie generowania i funkcjonowania nowych miejsc przedszkolnych oraz poprawy jakości świadczenia usług edukacyjnych. Preferowane będą projekty realizowane na obszarach wiejskich. Wsparcie w formie bezzwrotnych dotacji.

Priorytet inwestycyjny 10iii. Wyrównywanie dostępu do uczenia się przez całe życie o charakterze formalnym, nieformalnym i pozaformalnym wszystkich grup wiekowych, poszerzanie wiedzy, podnoszenie umiejętności i kompetencji siły roboczej oraz promowanie elastycznych ścieżek kształcenia, w tym poprzez doradztwo zawodowe i potwierdzanie nabytych kompetencji.

- Możliwe będzie uzyskanie wsparcia na szkolenia i kursy skierowane do osób dorosłych, które z własnej inicjatywy są zainteresowane nabyciem, uzupełnieniem lub podwyższeniem umiejętności oraz kompetencji cyfrowych i językowych.

Program ERASMUS+

Program wszedł w życie w 2014 r. zaś realizacja zadań jest przewidziana do 2020 r. Program oferuje wsparcie finansowe dla instytucji i organizacji działających w obszarze edukacji i szkoleń, młodzieży oraz sportu w Europie. Jego celem jest wspieranie rozwijania umiejętności jego uczestników oraz zwiększania ich szans na zatrudnienie, a także modernizacja systemów edukacji, szkoleń i wspierania młodzieży. Istnieją możliwości finansowania działań w ramach następujących sektorów:

Edukacja szkolna - sektor realizujący akcje 1 i 2 programu Erasmus+ w odniesieniu do przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych:

- Akcja 1. Mobilność edukacyjna – projekty mające na celu „poprawę jakości pracy placówki oświatowej osiąganą przez udział jej pracowników w mobilnościach zagranicznych takich jak kursy i szkolenia, w trakcie których podnoszą oni własne kompetencje zawodowe”.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Potencjalni beneficjenci to: organizacje – publiczne i niepubliczne przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja oraz szkoły ponadpodstawowe.

- Akcja 2. Partnerstwa strategiczne - projekty polegające na dwu- lub trzyletniej, międzynarodowej współpracy placówek edukacyjnych, władz oświatowych i innych organizacji zajmujących się edukacją szkolną. W szczególności współpraca szkół (co najmniej dwie szkoły z różnych krajów) oraz współpraca instytucji działających w obszarze edukacji (co najmniej trzy dowolne instytucje działające w obszarze edukacji z trzech różnych krajów). Potencjalni beneficjenci to: placówki publiczne i niepubliczne: przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne i artystyczne oraz władze oświatowe i inne organizacje działające w obszarze edukacji z terenu Unii Europejskiej i nie tylko;

Edukacja dorosłych - to sektor realizujący akcje 1 i 2 programu Erasmus+ w odniesieniu do instytucji związanych z edukacją osób dorosłych:

- Akcja 1. Mobilność edukacyjna - organizacje związane z edukacją dorosłych mogą wysyłać za granicę swoich pracowników. O dofinansowanie projektu, trwającego rok lub dwa lata, mogą się ubiegać organizacje związane z edukacją dorosłych (lub konsorcjum minimum trzech organizacji z tego samego kraju).
- Akcja 2. Partnerstwa strategiczne - akcja umożliwi wymianę doświadczeń i rozszerzenie współpracy pomiędzy organizacjami i instytucjami zajmującymi się edukacją dorosłych z różnych krajów. O dofinansowanie mogą się ubiegać organizacje działające w obszarze edukacji dorosłych z krajów uczestniczących w programie Erasmus+.

Projekty Centralne i Sport:

Projekty, które ubiegać się będą o dofinansowanie muszą dotyczyć przede wszystkim rozwoju sportu na poziomie najbliższym obywatelowi. Wspierane będą m.in. projekty partnerskie w dziedzinie sportu. Działania, które mogą uzyskać dofinansowanie to: rozwój oraz wprowadzanie innowacyjnych praktyk w różnych obszarach sportu i aktywności fizycznej pomiędzy różnymi instytucjami i organizacjami w i poza sportem. Beneficjentami mogą być np. instytucje publiczne odpowiedzialne za sport na lokalnym, regionalnym lub krajowym poziomie, organizacje działające na rzecz promocji aktywności fizycznej i aktywnego wypoczynku, organizacje sportowe.

Skarb Państwa

Ministerstwo Sportu i Turystyki

Ministerstwo Sportu i Turystyki Departament Turystyki ogłasza rokrocznie otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu turystyki. O dofinansowanie mogą starać się organizacje pozarządowe oraz inne jednostki prowadzące działalność pożytku publicznego jak np. stowarzyszenia jednostek samorządowych działające dłużej niż trzy lata, których działalność w sferze turystyki (m.in. ekoturystyki, agroturystyki, przewodnictwa i pilotażu, rekreacji, wypoczynku, hotelarstwa) lub krajoznawstwa jest jednym z celów lub zadań statutowych. Podmioty te mogły się starać o dofinansowanie następujących zadań w 2015 r.:

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

- Wspieranie rozwoju turystyki polskiej (popularyzacja turystyki krajowej, rozwój dziedzin gospodarki turystycznej, konkurencyjność i innowacyjność produktów turystycznych). Zadania te mają być realizowane ze szczególnym uwzględnieniem:
  - turystyki dzieci i młodzieży, osób starszych i niepełnosprawnych oraz turystyki związanej z „Dużymi Rodzinami” (wielodzietnymi);
  - turystyki kulturowej, w tym w obiektach zabytkowych i dziedzictwa przemysłowego,
  - turystyki aktywnej, w tym turystyki rowerowej i wodnej;
  - turystyki wiejskiej;
  - turystyki biznesowej i przemysłu spotkań w Polsce;
  - ekoturystyki;
  - turystyki zdrowotnej;
- Kształtowanie przestrzeni turystycznej – zadania związane z wytyczaniem, znakowaniem i konserwacją szlaków (m.in. pieszych, narciarskich, rowerowych, wodnych), które znajdują się na terenie Polski.
- Działania na rzecz jakości kadr (szkolenia, seminaria, warsztaty, konferencje).

Wymagany jest wkład własny finansowy podmiotu wnioskującego o dotację wynosi minimum 15 % kosztu całkowitego zadania.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Możliwe jest uzyskanie dofinansowania w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. Mecenatu, które są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe, oraz podmioty gospodarcze. Na rok 2015 zostały ogłoszone np. program: Dziedzictwo kulturowe składający się z m.in. takich priorytetów jak: ochrona zabytków (przewidujący konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne), kultura ludowa i tradycja (wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnymi ogólnopolskim).

Inne programy:

- Rozwój infrastruktury kultury – program, którego celem rozbudowa i modernizacja infrastruktury instytucji kultury i innych podmiotów działających w obszarze kultury. Do dofinansowania kwalifikują się m.in. zadania takie jak: budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej czy zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej.

- Infrastruktura domów kultury – celem programu jest rozbudowa i modernizacja infrastruktury domów i ośrodków kultury m.in. remont obiektów kulturalnych i zakup wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej. O dofinansowanie mogą starać się biblioteki, domy kultury, ośrodki kultury posiadające status samorządowej instytucji kultury oraz jednostki samorządu terytorialnego jako organy prowadzące te instytucje.

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020

Program przewiduje realizację działań w ramach czterech obszarów priorytetowych:

Priorytet I. Edukacja osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: zajęcia edukacyjne z zakresu różnych dziedzin, programy edukacyjne, warsztaty o starzeniu osób starszych i aktywnym starzeniu, kształcenie opiekunów.

Priorytet II. Edukacja osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: budowanie sieci społecznych w tym wolontariat wewnątrz- i międzypokoleniowy, przeciwdziałanie e-wykluczeniu.

Priorytet III. Partycypacja społeczna osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: wspieranie uczestnictwa i integracji w życiu społecznym/publicznym, włączanie osób starszych w proces tworzenia i funkcjonowania grup obywatelskich oraz organizacji pozarządowych.

Priorytet IV. Usługi społeczne dla osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: rozszerzenie dostępności do usług społecznych m.in. opiekuńczych, kulturalnych, edukacyjnych, poradniczo-doradczych, sportowych i turystycznych, szkolenia dla wolontariuszy i opiekunów (z zakresu pomocy osobom starszym).

Beneficjentami programu mogą być np. organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, partnerstwa JST. Wsparcie będzie miało charakter dotacyjny (od 20 000 – 200 000 tys. zł), wkład własny w wysokości minimum 10% wartości projektu.

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich jest „instrumentem programowym i finansowym zwiększającym dynamikę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz przejawem, wypracowanej w partnerstwie publiczno-społecznym, troski o rozwój aktywności obywatelskiej i potrzeby wzmocnienia miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji zadań publicznych”. Program FIO na lata 2014-2020 będzie finansowany z krajowych środków publicznych pochodzących z budżetu państwa. Rocznie na ten cel ma być przeznaczanych 60 mln zł.

Zakres wszystkich możliwych do zrealizowania w ramach Programu projektów obejmuje wymienione w Ustawie o Działalności Pożytku Publicznego i Wolontariatu (art.4) obszary działalności pożytku publicznego m.in. pomoc społeczna, ochrona i promocja zdrowia, nauka, edukacja, oświata i wychowanie; upowszechnianie kultury fizycznej i sportu, promocja

Strategia Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki

zatrudnienia i aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem pracy.

Priorytety i kierunki działań wskazane w Programie do dofinansowania ważne z punktu widzenia zadań wynikających ze Strategii Rozwoju Miasta Tomaszów Mazowiecki są następujące:

- Priorytet 1. Małe inicjatywy (przykładowe kierunki działań: zwiększenie roli inicjatyw nieformalnych, wspieranie młodych organizacji pozarządowych);
- Priorytet 2. Aktywne społeczeństwo (przykładowe kierunki działań: rozwijanie wolontariatu, aktywizacja współpracy wspólnot lokalnych i instytucji publicznych, wspieranie aktywnych form integracji społecznej, rozwój przedsiębiorczości społecznej);
- Priorytet 3. Aktywni obywatele (przykładowe kierunki działań: wspieranie tworzenia partnerstw i innych form współpracy, służących aktywizacji obywateli oraz przekazywaniu im realizacji zadań publicznych);
- Priorytet 5. Silne organizacje pozarządowe (przykładowe kierunki działań: zwiększanie kompetencji organizacji obywatelskich, wspieranie działań o charakterze systemowym).

Wysokość wnioskowanej dotacji:

- dla projektów „jednorocznych”: od 10 tys. zł. do 100 tys. zł
- dla projektów „dwuletnich”: od 20 tys. zł. do 200 tys. zł (minimalna dotacja w danym roku musi wynosić nie mniej niż 10 tys. zł)
- w Komponente Działań Systemowych w priorytecie 4: od 20 tys. zł. do 750 tys. zł. (od 10 tys. zł do 250 tys. zł rocznie).